

DISKURZUS

A Batthyány Lajos Szakkollégium tudományos folyóirata

BRINDZIK BEÁTA - KOZÁK BETTINA

Az új Btk. büntetés kiszabására gyakorolt hatása a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában

FRANK MÁTÉ

Az önvezetés büntetőjogi korlátai az angolszász joggyakorlat tükrében

KOCSIS RÉKA

Elfeledtetéshez való jog: avagy lehetséges-e szabadulni az internet világából?

ŐSZE ÁRON

Analízis a magyar különleges jogrendi szabályozás hatékonyságáról

GYURÁ CZ DOMONKOS - SENVICZKI ÁKOS

A véres római látványosságok viszonya a keresztény valláshoz

DISKURZUS

A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMÁNAK TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA | GYŐR

HETEDIK ÉVFOLYAM | 2018/2. SZÁM.

KÉZIRAT LEZÁRVA | 2018. NOVEMBER 30.

FŐSZERKESZTŐ | DR. KESERŰ BARNA ARNOLD PHD, EGYETEMI ADJUNKTUS

OLVASÓ SZERKESZTŐ | FRANK MÁTÉ

DR. KIRÁLY PÉTER BÁLINT

KOZÁK BETTINA

MIHÁLY LAURA

RADICS KATALIN ADÉL

SZABÓ LÍVIA

SZÉPVÖLGYI ENIKŐ

TAKÓ DALMA

TÓTH ANNA

A KIADÓ KÉPVISELŐJE | DR. KESERŰ BARNA ARNOLD

A BORÍTÓ DR. KESERŰ BARNA ARNOLD MUNKÁJA.

MINDEN JOG FENNTARTVA. BÁRMILYEN MÁSOLÁS, SOKSZOROSÍTÁS, ILLETVE ADATFELDOLGOZÓ
RENDSZERBEN VALÓ TÁROLÁS A KIADÓ ELŐZETES ÍRÁSBELI HOZZÁJÁRULÁSÁHOZ VAN KÖTVE.

MEGJELENIK | FÉLÉVENTE

FELELŐS KIADÓ | SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMA

CÍM | 9026 GYŐR, ÁLDOZAT UTCA 12.

HONLAP | [HTTP://BLSZK.SZE.HU](http://BLSZK.SZE.HU)

ISSN | 2062-5715

©BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, 2018.

©A SZERZŐK, 2018.

TARTALOM

BRINDZIK BEÁTA – KOZÁK BETTINA

Az új Btk. büntetékiszabásra gyakorolt hatása a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában 3

FRANK MÁTÉ

Az önvezetés büntetőjogi korlátai az angolszász joggyakorlat tükrében 14

KOC SIS RÉKA

Elfeledtetéshez való jog: avagy lehetséges-e szabadulni az internet világából? 22

ŐSZE ÁRON

Analízis a magyar különleges jogrendi szabályozás hatékonyságáról 33

GYURÁ CZ DOMONKOS, SENVICZKI ÁKOS

A véres római látványosságok viszonya a keresztény valláshoz 45

**AZ ÚJ BTK. BÜNTETÉSKISZABÁSRA GYAKOROLT HATÁSA A KÁBITÓSZERREL
KAPCSOLATOS BŰNCSELEKMÉNYEK VONATKOZÁSÁBAN**

Absztrakt

Sokan úgy gondolják, hogy a szigorú büntetések vissza tudják szorítani a bűncselekmények számát egy országban, hiszen a potenciális elkövetők tartva a súlyos jogkövetkezményektől inkább meghátrálnak. Mi ezzel nem értünk egyet. A cikkben ezen hipotézis tükrében egy rövid nemzetközi kitekintést követően bemutatjuk a hazai szabályozást, és megvizsgáljuk a hazai kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények elterjedését. S végül a Győri Ítéltábla illetékességi területére koncentrálva, a Győri Ítéltábla által 2010 óta meghozott ítéleteket feldolgozva vizsgáljuk meg, hogy milyen mértékben szigorodott a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában a büntetéskiszabás az új Btk. hatálya alatt elbírált ügyekben. Ezzel összefüggésben megvizsgáljuk azt is, hogy ennek milyen hatásai voltak az elkövetett bűncselekmények számára.

Kulcsszavak: büntetéskiszabás, középérték, kábítószer, kábítószerfüggő személy

1. BEVEZETÉS

2013. július 1. napján hatályba lépett az 2012. évi C. törvény (továbbiakban: új Btk.), amely jelentős változásokat hozott a büntető anyagi jog területén. Ezen változások teljes körű ismertetése meghaladná a cikk kereteit, erre tekintettel vizsgálataink homlokterébe csupán a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeket helyeztük.

Napjaink legelterjedtebb bűncselekményei közé tartoznak a kábítószerrel összefüggő deliktumok mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban. Ennek okai között szerepel többek között a szervezett bűnözés kiterjedtsége, valamint az, hogy egyre többféle kábító hatású anyag jelenik meg nap mint nap az utcákon, amelynek lekövetése a jogalkotó számára is komoly nehézségeket okoz. Jelenleg Magyarországon a kábítószeres, a pszichotróp anyagok és az új pszichoaktív anyagok listáját a kábítószeres és pszichotróp anyagokkal, valamint az új pszichoaktív anyagokkal végezhető tevékenységekről, valamint ezen anyagok jegyzékre vételéről és jegyzékeinek módosításáról szóló 66/2012. (IV.2.) Kormányrendelet tartalmazza, mely lista azonban szinte naponta frissülhetne. Az is fokozza a problémát, hogy az úgynevezett új pszichoaktív anyagok rendkívül könnyen előállíthatóak, és alacsony áron elérhetőek bárki számára. Ezek az olcsó szerek is alkalmasak arra, hogy kialakítsák a fogyasztókban a függőség érzését, amelynek következtében még könnyebben rászoknak a későbbiekben a hagyományos kábítószeresekre is.

Cikkünkben elsősorban azt vizsgáljuk meg, hogy új Btk. hatályba lépését követően hogyan változott meg a kábítószerrel összefüggő bűncselekmények vonatkozásában a büntetéskiszabási gyakorlat. Ennek vizsgálata során nagyban támaszkodunk a Győri Ítéltábla ítélezési gyakorlatára.

2. KÁBITÓSZERREL KAPCSOLATOS BŰNCSELEKMÉNYEK HAZAI ÉS NEMZETKÖZI VISZONYLATBAN

A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban kiemelt tárgyi súlyú bűncselekményeknek minősülnek, melyeket talán csak az élet elleni bűncselekmények előznek meg a kiszabott büntetések súlyossági fokát illetően. A szigorú és évről évre szigorodó büntetések ellenére az alábbi ábra azt bizonyítja, hogy nem következett be drasztikus csökkenés az elkövetett deliktumok számban, sőt a 2000-2005 közötti időszakban növekvő tendenciát tapasztalhattunk. Mindezek alapján viszont kérdésként merült fel bennünk, hogy mennyire van visszatartó ereje a magas büntetési tételeknek? A statisztikai adatok alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az elkövetési szándék vonatkozásában közömbös a büntetési tétel szigorúsága. Ezen bűncselekmény típusok sajnálatos módon a mindenkori társadalom problémájaként jelen voltak, vannak és lesznek is.

Büntetést kiszabni csak a felderített bűncselekmények esetében lehet, azonban azok száma eltörpül a fel nem derített, azaz látens elkövetésekhez képest. A bűncselekmények felderítését nehezíti, hogy kábítószerrel összefüggő deliktumok tipikusan szervezett bűnözés keretében valósulnak meg, melyhez aztán többféle, szintén kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmény kapcsolódik, mint például a pénzmosás, emberkereskedelem, emberrablás, prostitúciós bűncselekmények. Mindezekre tekintettel véleményünk szerint jobb megoldás lenne az, ha a megelőzésre, illetve a felderítés eredményességének javítására helyeznék inkább a hangsúlyt.

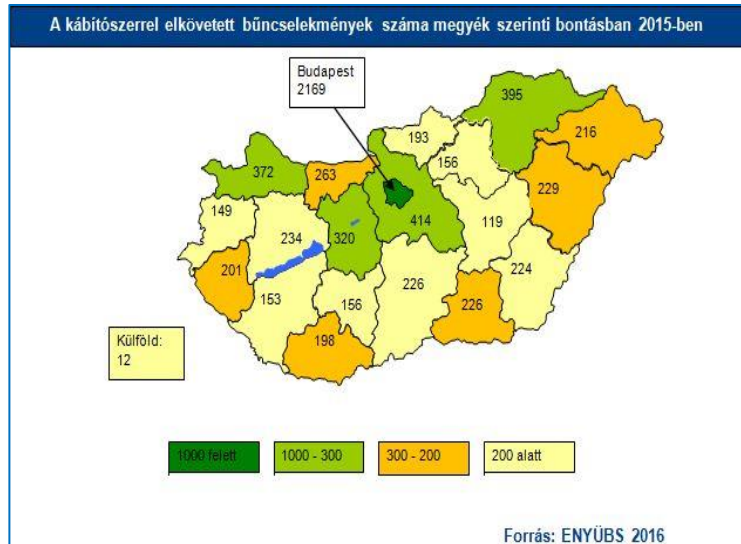
Az Európai Unió viszonylathoz képest 2007-ig hazánk közepesen fertőzött országnak minősült. A legtöbb kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos bűncselekményt Németországban, Olaszországban és az Egyesült Királyságban regisztrálták. Ezen három országban külön-külön is olyan magas volt a regisztrált bűncselekmények száma, hogy gyakorlatilag a többi európai államban nyilvántartásba vett deliktumok száma együttesen sem érte el egyik nevezett államét sem.

Country	1998	2002	2003	2004	2005	2006	2007	General trend		
								available years	annual change	tendency
Belgium	:	9 767	9 810	10 684	11 454	11 808	12 454	8	3%	↑
Bulgaria	:	1 648	2 006	2 412	2 720	2 824	2 844	8	24%	↑
Czech Republic	:	4 114	3 497	2 803	2 706	2 668	2 639	8	-8%	↓
Denmark	:	2 675	2 667	3 158	2 738	2 917	3 258	8	3%	↑
Germany	68 994	76 038	73 375	75 347	72 002	64 865	64 093	10	:	AA
Estonia	117	632	604	494	686	981	1 449	2	:	:
Ireland	:	2 632	2 430	2 273	2 751	3 160	3 824	1	:	:
Greece	6 574	10 001	10 556	7 761	8 393	8 152	7 959	10	:	AA
Spain	13 985	12 133	11 742	11 947	11 968	12 711	14 098	3	:	:
France	11 908	5 165	6 094	6 296	6 108	5 792	5 797	8	5%	↑
Italy	43 014	37 965	37 288	30 053	32 059	32 308	34 439	4	:	:
Cyprus	285	433	475	514	611	653	875	5	16%	↑
Latvia	389	629	997	1 148	1 049	997	1 434	2	:	:
Lithuania	93	213	509	711	999	704	765	5	:	AA
Luxembourg	825	1 321	1 133	1 342	1 326	1 201	1 448	6	:	AA
Hungary	2 075	4 790	3 387	6 678	7 626	6 740	4 676	10	12%	↑
Malta	88	:	:	78	113	123	149	4	:	:
Netherlands	7 690	12 752	15 633	15 662	15 305	16 361	15 657	10	11%	↑
Austria	2 594	2 320	2 506	2 443	2 337	2 377	2 473	6	:	AA
Poland	2 231	2 371	2 577	3 296	3 608	3 220	3 926	10	8%	↑
Portugal	3 538	4 053	3 739	3 654	3 535	3 610	3 281	10	:	AA
Romania	620	1 074	1 131	1 775	2 441	3 079	2 796	10	23%	↑
Slovenia	676	1 162	775	997	1 026	1 590	1 429	5	18%	↑
Slovakia	520	674	734	711	843	411	470	10	:	AA
Finland	9 461	6 617	5 974	5 269	5 177	4 837	5 115	6	-5%	↓
Sweden	5 766	5 259	5 129	4 905	4 670	6 449	7 026	9	:	AA
UK: England & Wales	21 788	22 435	24 628	24 190	25 276	26 570	28 130	6	4%	↑
UK: Scotland	8 490	10 327	9 044	9 333	9 613	10 890	9 827	4	:	:
UK: Northern Ireland	193	291	405	375	349	473	529	6	10%	↑
EU Candidate countries										
Croatia	:	8 717	7 992	7 529	8 186	8 346	7 952	8	:	AA
the former Yugoslav Republic of Macedonia	:	273	397	357	390	315	451	8	:	AA
Turkey	3 553	5 662	5 740	7 789	8 623	14 530	26 433	2	:	:
EU Potential candidate countries										
Montenegro	:	305	299	355	294	438	549	6	12%	↑
Serbia	:	1 077	2 492	4 116	5 256	5 505	5 414	8	36%	↑
EFTA/EEA countries										
Iceland	:	121	149	165	95	92	104	3	:	:
Liechtenstein	179	447	364	459	435	285	225	10	:	AA
Norway	15 420	19 294	16 152	16 814	17 118	19 156	19 086	10	:	AA
Switzerland	7 898	7 877	7 808	7 803	7 076	6 296	6 297	9	-3%	↓

1. ábra: A rendőrség által nyilvántartott bűncselekmények: kábítószer-kereskedelem¹

Kábítószer használat hazánkban nagy területi aránytalanságot mutat. A 2015-ös regisztrált kábítószerrel elkövetett bűncselekmények több mint 1/3 részét Pest megyében követték el, ezen belül is országosan kiemelkedő a fővárosban elkövetett bűncselekmények száma. A sorrendben Pest megyét Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Moson-Sopron és Fejér megye követi. A többi megyében az elkövetések száma a fent nevezett megyékhez képest marginális.²

A magyar büntető-jogalkotás a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan a büntetési tételkeretek növelésével kívánta elérni a bűncselekmények visszaszorítását.

2. Ábra: A Kábítószerrel elkövetett bűncselekmények száma megyék szerinti bontásban 2015-ben

3. AZ ÚJ BTK. IDŐBELI HATÁLYA

Az új Btk. 2013. július 1. napján lépett hatályba. Az ezen időpontot követően indult büntetőügyek vonatkozásában szükségessé vált annak tisztázása, hogy melyik büntető törvénykönyvet kell alkalmazni az egyes bűncselekmények elbírálása során. Erre ad választ az új Btk. időbeli hatálya, amely az alábbiak szerint rendelkezik: 2. § (1) A bűncselekményt – a (2)–(3) bekezdésben foglalt kivételekkel – az elkövetése idején hatályban lévő büntető törvény szerint kell elbírálni. (2) Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új büntető törvényt kell alkalmazni. (3) Az új büntető törvényt visszaható hatállyal kell alkalmazni a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai alapján büntetendő cselekmény elbírálásakor, ha az az elkövetés idején a magyar büntető törvény szerint nem volt büntetendő.³

Az első bekezdés fogalmazza meg az időbeli hatály főszabályát, amely lényegében a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvek azon részének jelentéstartalmára utal, melyet az Alkotmánybíróság előreláthatóságnak nevezett.

A bűncselekmény elkövetési idejének nagy jelentősége van, ugyanis főszabály szerint az ekkor hatályban lévő büntető törvényt kell alkalmazni. Az elkövetési idő megállapítása az egymozzanatú bűncselekményeknél nem okoz problémát, hiszen ez esetben a törvényi tényállás elemei egy időben valósulnak meg. Problémásabb azonban a helyzet olyan bűncselekmények törvényi tényállásánál, ahol a tényállási elemek nem egyszerre, egy időben valósulnak meg. Ilyenek például az úgynevezett tartós bűncselekmények, illetve az állapot bűncselekmények.

A visszaható hatály tilalma alól a Btk. 2. § (2) és (3) bekezdése több kivételt is megfogalmaz. Eszerint az új Btk.-t kell alkalmazni, ha

1. a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény,
2. a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény szerint a cselekmény enyhébben bírálendő el,
3. a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai alapján büntetendő cselekmény elbírálásakor, ha az az elkövetés idején a magyar büntető törvény szerint nem volt büntetendő

Az enyhébb megítélést eredményező új törvény kizárólag a hatálybalépés idején még jogerősen el nem bírált bűncselekményekre alkalmazható. A perújítási, illetve a felülvizsgálati eljárások során is érvényesülhet

¹ A rendőrség által nyilvántartott bűncselekmények: kábítószer-kereskedelem, Forrás: Crime and Criminal Justice, Eurostat Statistics in focus 36/2009., 8.

² A Kábítószerrel elkövetett bűncselekmények száma megyék szerinti bontásban 2015-ben, Forrás ENYÜBS 2016.

³ Btk. 2. §

a kivétel, ha ezen eljárások eredményeképpen a jogerős határozatot hatályon kívül helyezik. A Btk. nem ismeri a legenyhébb büntetőtörvény alkalmazásának elvét, így amennyiben az elkövetés és az elbírálás időpontjai között egy harmadik törvény lenne hatályban, azt figyelmen kívül kellene hagyni, mivel csak az elkövetéskor és az elbíráláskor hatályban lévő büntetőtörvényeket lehet összevetni.⁴

4. AZ ÁTMENETI IDŐSZAK STATISZTIKÁJA

Az új Btk. hatályba lépését követő években jelentős számban folytak olyan büntetőügyek, amelyekben még a régi Btk.-t kellett alkalmazni. 2015-ben a kábítószerhez köthető bűncselekmények a 2,4%-át tették ki az összes hazánkban regisztrált bűncselekménynek. A 2016-os kábítószer jelentés adatai szerint 6625 kábítószerhez vagy új pszichoaktív anyaghoz köthető bűncselekmény miatt indult nyomozás került lezárásra, melynek 12%-a még a régi Btk. hatálya alá tartozott. A regisztrált kábítószer-bűncselekmények száma egyébként az elmúlt években enyhén növekvő tendenciát mutatott.

3. ábra: Regisztrált Kábítószer-bűncselekmények száma Magyarországon 2011-2015 között⁵

Magyarországon a 2010/2015. (XII. 29.) Korm. határozat tartalmazza a Nemzeti Drogellenes Stratégia megvalósítása érdekében elfogadott Szakpolitikai Programot. A szakpolitikai program a keresletcsökkentés területén az egészségfejlesztés és az általános drogmegelőzés minőségbiztosított, rendszerszintű fejlesztését, a kezelő-ellátórendszer, illetve a reintegráció korszerűsítését, valamint szükségletalapú kapacitásbővítését irányozza elő. A kínálatcsökkentést tekintve a Stratégia legfőbb célja a visszaélésre alkalmas pszichoaktív anyagok Magyarországra történő bejutásának, illetve országon belüli kereskedelmének megakadályozása, valamint ezzel összefüggésben a bűnmegelőzési szempontok fokozott érvényesítése.⁶

5. A KÁBÍTÓSZERREL ÖSSZEFÜGGŐ BŰNCSELEKMÉNYEK SZABÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA A RÉGI ÉS AZ ÚJ BTK. VONATKOZÁSÁBAN

Az új Btk. számos újítást hozott ezen bűncselekményi kör tekintetében. A jogalkotó az új törvényben a korábban egy tényállásban szabályozott bűncselekményeket széttagolta, illetve kibővítette. A büntető

⁴ BELOVICS ERVIN, NAGY FERENC, TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I Általános rész*, 2014, HVG Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 118-124.

⁵ Regisztrált Kábítószer-bűncselekmények száma Magyarországon 2011-2015 között, Nemzeti Drog Fókuszpont – Éves jelentés 2016., forrás: ENYÜBS 2016.

⁶ A Nemzeti Drog Fókuszpont 2016-os Éves Jelentése a magyarországi kábítószer-helyzetről az EMCDDA számára, 6., (elérhető: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/HU_National_Report_2016_HU.pdf, letöltve: 2018. 10. 28.)

törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) által „Visszaélés kábítószerrel” elnevezésű tényállást megbontva az új Btk. bevezette a „Kábítószer-kereskedelem” és a „Kábítószer birtoklása” megnevezésű deliktumokat. Ezen túlmenően – reagálva az elmúlt időszak történéseire – kibővítette a korábban „Visszaélés új pszichoaktív anyaggal”, jelenleg „Új pszichoaktív anyaggal visszaélés” törvényi tényállását, úgyhogy annak fordulatait, illetve minősítési rendszere gyakorlatilag megegyezik a kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklása vonatkozásában meghatározottakkal.

Az új Btk. keretei között a jogalkotó kibővítette a kábítószerhez, illetve új pszichoaktív anyaghoz köthető bűncselekmények tényállásainak körét is, melyet az alábbi táblázatban szemléltetünk.

A régi Btk. kábítószeres bűncselekményekkel kapcsolatos tényállásai	Az új Btk. kábítószeres bűncselekményekkel kapcsolatos tényállásai
<ul style="list-style-type: none"> • Visszaélés kábítószerrel • Visszaélés kábítószer-prekurzorral • Visszaélés új pszichoaktív anyaggal 	<ul style="list-style-type: none"> • Kábítószer-kereskedelem • Kábítószer birtoklása • Kóros szenvedélykeltés • Kábítószer készítésének elősegítése • Kábítószer-prekurzorral visszaélés • Új pszichoaktív anyaggal visszaélés

1. táblázat: A kábítószeres bűncselekményekkel kapcsolatos tényállások a régi és az új Btk.-ban.⁷

A Kábítószer birtoklása és a kábítószer-kereskedelem alapeseteinél a jogalkotó nem hozott újításokat sem az elkövetési magatartások, sem a büntetési tételkeretek vonatkozásában. A kábítószer birtoklása tekintetében azonban az új Btk. jóval több minősített esetet tartalmaz, míg a kábítószer-kereskedelem esetén csupán annyi változás következett be, hogy a „kábítószerfüggő személy felhasználásával” megvalósuló elkövetési magatartást az új Btk. már nem tartalmazza.

Forgalmazói típusú cselekmények minősített esetei	
Régi Btk.	Új Btk.
<p>282./A. § (2) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt</p> <p>a) <i>bűnszövetségben, illetőleg kábítószerfüggő személy felhasználásával,</i></p> <p>b) <i>hivatalos vagy közfeladatot ellátó személyként, e minőséget felhasználva,</i></p> <p>c) <i>a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek vagy a büntetés-végrehajtási szervezet létesítményében</i></p> <p>követik el.</p> <p>(3) A büntetés öt évtől húsz évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha a bűncselekményt <i>jelentős mennyiségű kábítószerre</i> követik el.⁸</p>	<p>176. § (1) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt</p> <p>a) <i>bűnszövetségben,</i></p> <p>b) <i>hivatalos vagy közfeladatot ellátó személyként, e minőséget felhasználva vagy</i></p> <p>c) <i>a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek vagy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal létesítményében</i></p> <p>követik el.</p> <p>(3) A büntetés öt évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha a bűncselekményt <i>jelentős mennyiségű kábítószerre</i> követik el.⁹</p>
Fogyasztói típusú cselekmények minősített esetei	
Régi Btk.	Új Btk.
<p>282. § (2) A büntetés</p> <p>a) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt <i>üzletszerűen</i> vagy <i>bűnszövetségben,</i> illetőleg <i>kábítószerfüggő</i> személy felhasználásával,</p> <p>b) öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt <i>jelentős mennyiségű</i></p>	<p>178. § (2) A büntetés</p> <p>a) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha</p> <p>aa) <i>üzletszerűen,</i></p> <p>ab) <i>bűnszövetségben,</i></p> <p>ac) <i>hivatalos vagy közfeladatot ellátó személyként, e minőséget felhasználva,</i></p> <p>b) öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha</p>

⁷ A kábítószeres bűncselekményekkel kapcsolatos tényállások a régi és az új Btk.-ban. A szerzők saját szerkesztése.

⁸ Régi Btk. 282/A.§ (2) és (3) bekezdése.

⁹ Új Btk. 176. § (1) és (3) bekezdése.

kábítószerre követik el. ¹⁰	jelentős mennyiségű kábítószerre, c) öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha különösen jelentős mennyiségű kábítószerre követik el a bűncselekményt. ¹¹
--	--

2. táblázat: A fogyasztói és a forgalmazói típusú cselekmények minősített esetei¹²

A régi Btk. és az új Btk. egyaránt tartalmazott, illetve tartalmaz büntethetőséget megszüntető okot a fogyasztói típusú magatartások tekintetében, amennyiben az elkövető aláveti magát az elterelésnek. Ennek alkalmazhatósági feltételei azonban lényegesen megváltoztak. Az új Btk. már nem tartalmazza a kábítószerfüggő elkövető általi elkövetés enyhébb mentesülési szabályait. Már csak a csekély mennyiségű kábítószerre történő elkövetés esetén biztosítja a lehetőséget a büntethetőséget megszüntető ok alkalmazásához, függetlenül attól, hogy az elkövető kábítószerfüggőnek minősül-e, avagy sem. Az új szabályozás szerint az elterelés további feltétele a bűncselekmény elkövető általi elismerése is. További újítás, hogy az elkövetési magatartások listája az elterelés vonatkozásában kibővült a fogyasztással.

Elterelés alkalmazási feltételei	
rég Btk.	új Btk.
<p>283. § (1) Nem büntethető kábítószerrel visszaélés miatt,</p> <p>a) aki csekély mennyiségű kábítószerrel saját használatra természet, előállít, megszerez vagy tart,</p> <p>b)–d)</p> <p>e) az a kábítószerfüggő személy, aki</p> <p>1. jelentős mennyiséget el nem érő mennyiségű kábítószerrel saját használatára természet, előállít, megszerez, tart, az országba behoz, onnan kivisz, az ország területén átvisz, illetőleg</p> <p>f) az a kábítószerfüggő személy, aki az e) 1. alpontban meghatározott bűncselekménnyel összefüggésben – két évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő – más bűncselekményt követ el,</p> <p>feltéve, ha az első fokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.¹³</p>	<p>180. § (1) Nem büntethető, aki csekély mennyiségű kábítószerrel saját használatra természet, előállít, megszerez vagy tart, illetve aki kábítószerrel fogyaszt, ha a bűncselekmény elkövetését beismeri, és az elsőfokú ügydöntő határozat meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.¹⁴</p>

3. táblázat: Az elterelés alkalmazási feltételei¹⁵

A jogalkotó azon tekintetben is szigorúbb szabályozást hozott, hogy az elterelés alkalmazását bizonyos feltételek esetén kizárja. Az új Btk. szerint nem alkalmazható az elterelés, amennyiben a bűncselekmény elkövetését megelőző két éven belül:

- az elkövetővel szemben már sikeresen alkalmazták az elterelést, vagy
- az elkövető büntetőjogi felelősségét kábítószer-kereskedelem vagy kábítószer birtoklása miatt megállapították.

Az új Btk. az együttműködő terhelt esetén korlátlan enyhítést tesz lehetővé a törvényben meghatározott esetekben, amennyiben az elterelésre nincs lehetőség, azonban az elkövető a vádemelésig lehetővé teszi a kábítószerrel értékesítő személy kilétének megállapítását.¹⁶

¹⁰ Régi Btk. 282. § (2) bekezdése.

¹¹ Új Btk. 178. § (2) bekezdése.

¹² A fogyasztói és a forgalmazói típusú cselekmények minősített esetei. A Szerzők saját szerkesztése.

¹³ Régi Btk. 283. § (1) bekezdése.

¹⁴ Új Btk. 180. § (1) bekezdése.

¹⁵ Az elterelés alkalmazási feltételei. A Szerzők saját szerkesztése.

¹⁶ Új Btk. 180. § (2)-(3) bekezdései.

5.1. Kábítószerfüggő személy általi elkövetés a régi és az új Btk.-ban:

A régi Btk.-ban a kábítószerfüggő személyek kábítószerrel visszaélésére vonatkozó szabályok az általános szabályokhoz képest privilegizált esetnek minősültek. Az általánosnál enyhébb büntetési tételkeretek előírásának kizárólag az elkövető kábítószer-függősége volt az indoka. A régi Btk. szabályozásából egyértelműen kitűnt, hogy a jogalkotó a kábítószerrel visszaéléssel kapcsolatban az életben tipikusan előforduló esetekben kívánta a kábítószerfüggő személy cselekményét az általánosnál kedvezőbben megítélni, melyre tekintettel tételesen felsorolta azokat az eseteket, amelyek privilegizált értékelést tettek lehetővé. Ezek az alapeseti cselekmények körén túl, az üzletszerűen, a bünszövetségben, a jelentős mennyiségű kábítószerre megvalósuló, és a csekély mennyiségre történt elkövetés esetei voltak. Ebből azonban az is következik, hogy a kábítószerrel visszaélés egyéb eseteit a törvényalkotó az elkövető kábítószer-függősége estén sem ítélte meg az általános szabályoknál kedvezőbben. A régi Btk. 282/C. §-ában nem szabályozott minősítő körülmények vonatkozásában tehát a jogi értékelés szempontjából közömbös volt az elkövető kábítószer-függősége, mely körülmény legfeljebb a büntetés kiszabása körében volt értékelhető.¹⁷ A kábítószer-függőség megállapítása egyébként mindig orvosszakértői feladat.¹⁸

Az új Btk. már nem tartalmaz ilyen privilegizált esetet. Az elkövetők azonban gyakran próbálnak arra hivatkozni, hogy a kábítószerfüggés következtében, a kábítószer hatása alatt olyan állapotba kerültek, hogy képtelenek voltak a cselekményük következményeinek felismerésére vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjenek. Az ellentétes tartalmú döntések elkerülése végett Kúria 57. számú Büntető Kollégiumi Véleményében az alábbiak szerint rendelkezett a kérdésben: „A kábítószeres vagy kábító hatású anyagok ismétlődő fogyasztásának hatására a kábítószer-fogyasztóknál kábítószer-függőség alakulhat ki. Ez a fizikai és pszichikai függőség azonban, mindenekelőtt a kábítószer utáni vágy, az ún. kábítószeréhség, mint a függőség egyik tünete, általában nem tekinthető az elme működés olyan kóros állapotának, amely korlátozza az elkövetőt a cselekmény következményeinek felismerésében vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék. Ha tehát a kábítószerfüggő személy kábítószerrel visszaélést vagy függőségével összefüggésben más bűncselekményt követ el, a Btk. 17. §-ának a büntetőjogi felelősséget kizáró vagy korlátozó rendelkezései nem alkalmazhatók a javára. Más a helyzet, ha a kábítószer-függőség már betegség szintű személyiségzavart okoz. Az ilyen személyiségzavar korlátozhatja vagy kizárhatja az elkövető beszámítási képességét, és erre tekintettel a Btk. 17. §-ának (1), illetve (2) bekezdése alkalmazható a javára.

Ugyancsak korlátozhatja vagy kizárhatja az elkövető beszámítási képességét a kábítószer-fogyasztás folytán kialakuló elmebetegség vagy szellemi leépülés. A kábítószerhez való hozzájutás hiányában a fizikai és pszichikai függőségben szenvedő személynél ún. megvonási tünetek jelentkezhetnek. Ezek elérhetik az elmebetegség szintjét, s ez esetben a Btk. 17. §-ának (1) és (2) bekezdésében foglalt rendelkezések alkalmazására vezethetnek, azaz kizárhatják vagy korlátozhatják az elkövető beszámítási képességét arra a bűncselekményre nézve, amelyet ilyen állapotával összefüggésben követett el.”¹⁹

A Kúria 56. számú Büntető Kollégiumi Véleményében rámutatott arra, hogy súlyosító körülménnyek minősül, ha az elkövető a bűncselekményt önhibájából eredő bódult állapotban követte el, és ennek az állapotnak szerepe volt a bűncselekmény elkövetésében; különös nyomatéka a gátlástalanul, a garázda módon végrehajtott – élet, testi épség vagy nemi erkölcs elleni – bűncselekmények esetében.²⁰

6. A KÖZÉPMÉRTÉK HATÁSA A BÜNTETÉSKISZABÁSRA

A középérték intézménye nem ismeretlen a magyar büntetőjog történetében, ugyanis a jogalkotó már többször próbálkozott ennek bevezetésével. A jogalkotó első alkalommal a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvénnyel iktatta be a korábbi Btk.-ba, azonban kis idő elteltével, a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvénnyel hatályon kívül helyezte azt. Ezt követően a 2010. évi LVI. törvény ismételen bevezette a középértéket.²¹

¹⁷ A Legfelsőbb Bíróság 2/2003. Büntető jogegységi határozata, Indokolás IV. rész 7. és 8. bekezdése.

¹⁸ BELOVICS ERVIN – SINKU PÁL – MOLNÁR GÁBOR: *Büntető jog - Különös rész*, 2009, HVG-Orac Lap és Könyvkiadó, Budapest, 441.

¹⁹ A Kúria 57. számú Büntető Kollégiumi Véleménye.

²⁰ A Kúria 65. számú Büntető Kollégiumi Véleménye.

²¹ GELLÉR BALÁZS: Büntetéskiszabás Magyarország negyedik büntető törvényében, In *A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának Folyóirata*, LXX. évfolyam, 2. szám, 74.

Az új Btk. középértékre vonatkozó szabályokat a büntetés kiszabásnak elvei között, 80. § (2)-(3) bekezdésében szabályozza az alábbiak szerint: „*Határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel középértéke irányadó. A középérték a büntetési tétel alsó és felső határa összegének fele. Ha e törvény a büntetés kiszabása esetén a Különös Részben meghatározott büntetési tételek emelését írja elő, a (2) bekezdésben meghatározott számítást a felemelt büntetési tételekre tekintettel kell elvégezni.*”

A középérték bevezetésének a célja a bírói gyakorlat egységességének megteremtése volt. Ennek érdekében a Btk. előírja a bírák számára, hogy a határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítéleskor a büntetési tétel középértékét kell alapul venniük, azzal, hogy a büntetés kiszabása szempontjából jelentős körülmények alapján kell egyéniesíteniük a büntetést. A Btk.-hoz fűzött miniszteri indoklás szerint a középértéknek a büntetéskiszabás kiinduló szempontjaként történő előírása „(...) nem jelenti a tételkeret adta lehetőségek negligálását, vagy szűkítését, nem teszi a büntetési rendszert abszolúte határozottá, és nem hoz létre büntetéskiszabási kényszerhelyzetet sem. Semmi nem zárja ki azt, hogy a bíróság az egyes körülményeket a saját belátása szerint vesse össze, értékelje. A törvényben tükröződik a jogalkotónak az az elvárása is, hogy a bíróság adjon kimerítő indokolást a tételkeret adta lehetőség kihasználásáról”²². Az egyéniesítési kötelezettségre tekintettel tehát a bíró a büntetéskiszabás során nem csak egy matematikai műveletet végez el, hanem úgy kell kiszabnia a büntetést, hogy az a törvényi keretek között igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, az elkövető személyiségéhez, valamint a súlyosító és enyhítő körülményekhez. A középértékre vonatkozó szabályok első bevezetését követően a Legfelsőbb Bíróság BH 2001.354. számon iránymutatását adott ki. Ennek értelmében, ha a bíróság a határozott ideig tartó szabadságvesztést nem a középérték körüli tartományban szabja ki, hanem attól lényegesen eltér, meg kell indokolnia az eltérés okát.²³ „A mérlegelés eredményeképpen a bíróság széles körben jogosult és adott esetben köteles is eltérni a támadott rendelkezés szerint számított büntetési középértéktől. Az eltérés pusztán azzal jár, hogy a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 163. § (4) bekezdése alapján a bíróságra egyébként is irányadó indoklási kötelezettség kiterjed ennek indokaira is.”²⁴ A középértéktől való eltérésnek azonban további korlátja, hogy az nem sértheti a bírói gyakorlat egységének követelményét, azaz a hasonló súlyú bűncselekményekre, illetve hasonló személyi körülményekkel jellemzett elkövetőkkel szemben nem szabad lényegesen eltérő szankciókat alkalmazni.²⁵

7. A GYŐRI ÍTÉLŐTÁBLA BÜNTETÉSKISZABÁSI GYAKORLATA 2010-2018 KÖZÖTT

Kutatásunk során megvizsgáltuk a Győri Ítéltábla 2010 óta hozott kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekkel összefüggő, mindösszesen 98 darab határozatát. A határozatok feldolgozása során a könnyebb statisztikai megjeleníthetőség érdekében a bűncselekményeket négy csoportra osztottuk fel: fogyasztói típusú magatartás alapeseti tényállás, fogyasztói típusú magatartás minősített eseti tényállás, kereskedői típusú magatartás alapeseti tényállás és kereskedői típusú magatartás minősített eseti tényállás. A halmazati büntetéskiszabás keretében értékelt bűncselekményeket az alábbi diagram elkészítése során figyelmen kívül hagytuk. Ennek oka az, hogy nagyon sokféle típusú, és tárgyi súlyú bűncselekménnyel álltak halmazatban a kábítószeres deliktumok. Ilyenek voltak például a közokirat-hamisítás büntette, a lőfegyverrel visszaélés büntette, emberölés büntette, testi sértés büntette stb.. A legtöbb esetben a kereskedői és a fogyasztói típusú cselekmények egymással álltak halmazatban. Az alapeseti tényállások hatálya alá tartozó bűncselekmények rendkívül kis számban fordultak elő önállóan, halmazatban azonban annál gyakrabban. Különösen igaz ez a fogyasztói típusú magatartásokra.

Az új Btk. hatályba lépését, azaz 2013. július 1. napját követően még több, a régi Btk. hatálya alá tartozó ügy volt folyamatban a Győri Ítéltábla előtt. Erre tekintettel a diagramon látható adatok egészen 2010-2013-as években a régi Btk. hatálya alá tartozó bűncselekmények tekintetében mutatják be a büntetéskiszabási gyakorlatot. A 2014-es évtől a régi Btk. hatálya alá tartozó bűncselekmények előfordulása marginálisnak számított. A diagram 2014-től – kivéve 2016-ban a fogyasztói típusú magatartás minősített eseti tényállás vonatkozásában – az új Btk. hatálya alá tartozó bűncselekmények tekintetében érvényesülő büntetéskiszabási gyakorlatot ábrázolja.

²² Az új Btk.-hoz fűzött miniszteri indoklás.

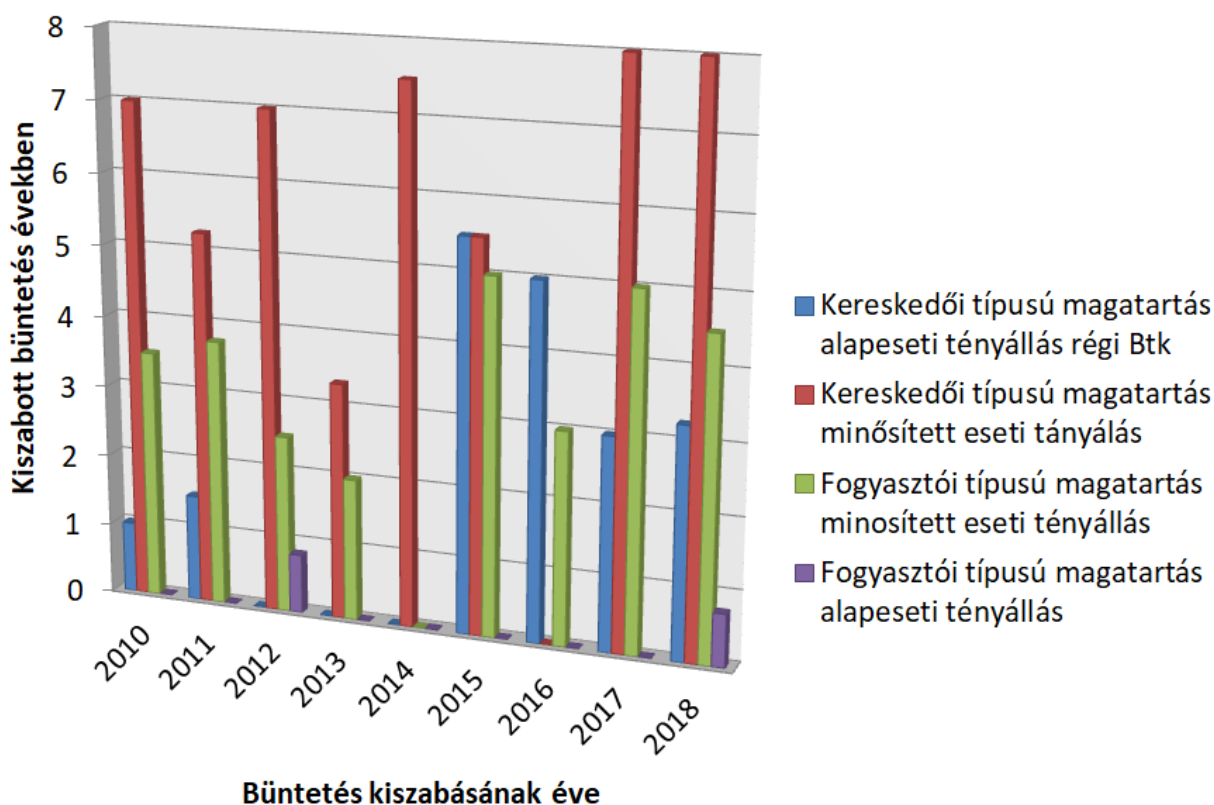
²³ BELOVICS ERVIN, NAGY FERENC, TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I Általános rész*, 2014, HVG Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 467.

²⁴ 13/2002. (III. 20.) AB határozat.

²⁵ BELOVICS ERVIN, NAGY FERENC, TÓTH MIHÁLY: *i. m.* 467.

A diagram alapján látható, hogy az új Btk. hatálya alá tartozó bűncselekmények tekintetében a minősített eseti tényállások vonatkozásában átlagosan 1,5 évvel magasabb szabadságvesztés büntetést szabtak ki. A legnagyobb mérvű emelkedés a kereskedői típusú magatartás alapeseti tényállás elnevezésű csoport tekintetében figyelhető meg. Ezen csoport esetben ugyanis többszörösére emelkedett a kiszabott évek száma. A szigorúbb ítéletek háttérében általában a súlyosító körülmények nagyszámú előfordulása állt. Ilyen súlyosító körülmény volt például a kábítószerrel összefüggő bűncselekmények elszaporodottsága, az, hogy a hatóanyag-tartalom meghaladta a jelentős mennyiség alsó határának többszörösét, több minősített eseti tényállást is kimerített az elkövető cselekménye, büntetett előéletűként vagy felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt követte el az újabb bűncselekményt, visszaesőként történő újabb bűnelkövetés stb.

A Győri Ítéltábla büntetéskiszabási gyakorlata 2010-2018 között

4. ábra: A Győri Ítéltábla büntetéskiszabási gyakorlata 2010-2018 között²⁶

Annak ellenére, hogy súlyosodott a büntetéskiszabási gyakorlat, még mindig inkább a büntetési tételkeret alsó határához közelítettek a kiszabott büntetések. A Győri Ítéltábla a 2017-2018-as években értékelte leg súlyosabban a minősített eseti tényállásokat, azonban ezen években is csupán a középérték körüli tartományban maradtak a kiszabott büntetések. A bíróság számos enyhítő körülményt is figyelembe vett, mint például az időmúlást, a bűnsegédi minőséget, a rendezett személyi körülményeket és még sorolhatnánk.

A büntetéskiszabás szigorodása ellenére a Győri Ítéltábla elé kerülő ügyek száma nem csökkent számottevően, sőt az utóbbi két évben enyhe ügyszámnövekedés is tapasztalható volt. Ez alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az elkövetőket nem rettentí el a súlyosabb büntetési tételkeret, illetve a szigorú büntetéskiszabási gyakorlat sem a bűncselekmények elkövetésétől. Természetesen az ügyszámnövekedés háttérében állhat a kábítószerrel összefüggő bűncselekmények eredményesebb felderítése is.

²⁶ A Győri Ítéltábla büntetéskiszabási gyakorlata 2010-2018 között. A Szerzők saját szerkesztése a Győri Ítéltábla által meghozott ítéletek alapján.

8. ÖSSZEGRÉS

A fent bemutatottak alapján látható, hogy az új Btk. következtében szigorodott a büntetéskiszabási gyakorlat. A büntetések szigorítása ellenére azonban sem hazai, sem pedig nemzetközi szinten nem csökkent a kábítószerrel összefüggő bűncselekmények száma. Úgy véljük, hogy az Európai Unió tagállamoknak inkább a prevencióra kellene nagyobb hangsúlyt helyezniük a kereslet- és a kínálatcsökkenés elérése érdekében. A cél ezért az, hogy megelőzzük az emberek kábítószer-fogyasztását, illetve a kábítószernek az ország területére történő bejutását, valamint az országon belüli kereskedelmét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] Crime and Criminal Justice, Eurostat Statistics in focus 36/2009.
- [2.] BELOVICS ERVIN, NAGY FERENC, TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I Általános rész*, 2014, HVG Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [3.] Nemzeti Drog Fókuszpont – Éves jelentés 2016.
- [4.] A Nemzeti Drog Fókuszpont 2016-os Éves Jelentése a magyarországi kábítószer-helyzetről az EMCDDA számára, 6. (elérhető: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/HU_National_Report_2016_HU.pdf, letöltve: 2018. 10. 28.).
- [5.] BELOVICS ERVIN – SINKU PÁL – MOLNÁR GÁBOR: *Büntető jog - Különös rész*, 2009, HVG-Orac Lap és Könyvkiadó, Budapest.
- [6.] GELLÉR BALÁZS: Büntetéskiszabás Magyarország negyedik büntető törvényében, In *A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának Folyóirata*, LXX. évfolyam, 2. szám.
- [7.] BELOVICS ERVIN, NAGY FERENC, TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I Általános rész*, 2014, HVG Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁS

- [1.] A büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.
- [2.] A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.
- [3.] Az új Btk.-hoz fűzött miniszteri indokolás.
- [4.] 2010/2015. (XII. 29.) Korm. határozat.
- [5.] 13/2002. (III. 20.) AB határozat.
- [6.] A Kúria 57. számú Büntető Kollégiumi Véleménye.
- [7.] A Kúria 65. számú Büntető Kollégiumi Véleménye.
- [8.] A Legfelsőbb Bíróság 2/2003. Büntető jogegységi határozata.

FELHASZNÁLT JOGGYAKORLAT

- [1.] A Győri Ítéltábla Bf.12/2010/30. számú döntése.
- [2.] A Győri Ítéltábla Bf.60/2010/19. számú döntése.
- [3.] A Győri Ítéltábla Bf.63/2010/4. számú döntése.
- [4.] A Győri Ítéltábla Bf.91/2010/ 24. számú döntése.
- [5.] A Győri Ítéltábla Bf.120/2010/5. számú döntése.
- [6.] A Győri Ítéltábla Bf.142/2010/57. számú döntése.
- [7.] A Győri Ítéltábla Bf.48/2011/10. számú döntése.
- [8.] A Győri Ítéltábla Bf.12/2012/3. számú döntése.
- [9.] A Győri Ítéltábla Bf.94/2012/6. számú döntése.
- [10.] A Győri Ítéltábla Bf.102/2012/5. számú döntése.
- [11.] A Győri Ítéltábla Bf.103/2012/20. számú döntése.
- [12.] A Győri Ítéltábla Bf.4/2013/5. számú döntése.
- [13.] A Győri Ítéltábla Bkf.36/2013/2. számú döntése.
- [14.] A Győri Ítéltábla Bf.40/2014/4. számú döntése.
- [15.] A Győri Ítéltábla Bf.47/2014/15. számú döntése.
- [16.] A Győri Ítéltábla Bf.82/2014/12. számú döntése.
- [17.] A Győri Ítéltábla Bf.11/2015/11. számú döntése.

- [18.] A Győri Ítéltábla Bf.14/2015/9. számú döntése.
- [19.] A Győri Ítéltábla Bf.40/2015/2. számú döntése.
- [20.] A Győri Ítéltábla Bf.41/2015/2. számú döntése.
- [21.] A Győri Ítéltábla Bf.85/2015/3. számú döntése.
- [22.] A Győri Ítéltábla Bf.43/2016/4. számú döntése.
- [23.] A Győri Ítéltábla Bf.55/2016/10. számú döntése.
- [24.] A Győri Ítéltábla Bf.62/2016/5. számú döntése.
- [25.] A Győri Ítéltábla Bf.89/2016/7. számú döntése.
- [26.] A Győri Ítéltábla Bf.7/2017/9. számú döntése.
- [27.] A Győri Ítéltábla Bf.13/2017/7. számú döntése.
- [28.] A Győri Ítéltábla Bf.III.39/2017/5. számú döntése.
- [29.] A Győri Ítéltábla Bf.I.72/2017/5. számú döntése.
- [30.] A Győri Ítéltábla Bf.III.73/2017/6. számú döntése.
- [31.] A Győri Ítéltábla Bf.I.95/2017/11. számú döntése.
- [32.] A Győri Ítéltábla Bf.I.106/2017/8. számú döntése.
- [33.] A Győri Ítéltábla Bf.I.126/2017/13. számú döntése.
- [34.] A Győri Ítéltábla Bf.III.129/2017/8. számú döntése.
- [35.] A Győri Ítéltábla Bf.III.6/2018/5. számú döntése.
- [36.] A Győri Ítéltábla Bf.I.13/2018/4. számú döntése.
- [37.] A Győri Ítéltábla Bf.III.17/2018/8. számú döntése.
- [38.] A Győri Ítéltábla Bf.III.33/2018/7. számú döntése.
- [39.] A Győri Ítéltábla Bf.II.41/2018/5. számú döntése.
- [40.] A Győri Ítéltábla Bf.I.56/2018/6. számú döntése.
- [41.] A Győri Ítéltábla Bf.II.97/2018/3. számú döntése.

FRANK MÁTÉ

AZ ÖNVEZETÉS BÜNTETŐJOGI KORLÁTAI AZ ANGOLSZÁSZ JOGGYAKORLAT TÜKRÉBEN

Absztrakt

Az autonóm, önvezető gépjárművek műszaki tudásukat tekintve napjainkra elérték azt a szintet (funkcióspecifikus automatizáltság), amely 'futurisztikus' jellegzetességeinél fogva jelentős jogi hiátusokat eredményez akár a köz, akár a magánjog tudomány területén. Ilyen joghézag említhető a büntetőjogban például, amikor az önvezető módon közlekedő gépjármű, humán gépjárművezetői mulasztás vagy személyi önhiba hiányában okoz balesetet. Ezekben a lényegében 'cselekvőség' nélküli helyzetekben célszerű lehet a büntetőjogi felelősséget a gyártókra mint jogi személyekre visszavezetni.

Kulcsszavak: önvezető gépjármű, büntetőjogi felelősség

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Amerika egyes államainak jelen témával kapcsolatos joggyakorlatát vizsgálva, szembevetve, hogy teljesen egységes, azonos sajátosságokat mutató szankciórendszer nem említhető. Kardinális különbségek mutatkoznak a büntetőjogi joggyakorlat és a bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazható, alkalmazandó jogkövetkezmények, joghátrányok (például a halálbüntetés) terén. A Model Penal Code egy olyan jogegységesítést célzó normaszöveg, amely az egyes állami büntetőjogok felé határoz meg minimumsztenderdeket, mintegy kerete adva, egységesítve ezzel az Egyesült Államok büntetőjogát. Az 1962-ben kodifikált Mode Penal Code definíciói, elvei széleskörűen elfogadottak, normáit az egyes állami jogalkotók adaptálták, így azok nagy mértékben megjelennek mind az ötven állam büntető kódexében.²⁷ A közlekedési büntetőjoggal szemben felmerülő, talán az egyik legkomplexebb kérdés, hogy hogyan alakulnak a felelősségi viszonyok, amikor egy önvezető módon közlekedő gépjármű halálos balesetet okoz. Az emberölés, mint a legtöbb kriminális cselekmény eltérő módon van szankcionálva a különböző állami büntetőjogokban. A kérdés az, hogy a Mode Penal struktúrája be tudja-e fogadni ezt a technikai vívmányt és ezáltal az egyes államok képesek-e beilleszteni az önvezetést büntetőjogi szankciórendszerükbe.

A Mode Penal Code az emberölés három fordulatát szankcionálja, amelyek mindegyikéhez a szándék eltérő mértékét írja elő.²⁸ Az emberölést mint szándék alapú bűncselekményt (lásd: előző fejezet) szándékosan, tudatosan, tudatos gondatlanul és hanyag gondatlanul lehet elkövetni. Általános értelemben egy másik természetes személy életének az elvétele *emberölésnek* minősül, ha az elkövető tudata tehát maga a *mens rea* az előbbieken sorolt négy törvényi kitétel valamelyikének megfelel. Az emberölés súlyosabban büntetendő alakzata a gyilkosság, amikor az elkövető szándékosan, tudatosan vagy hanyagul oly módon követi el cselekményét, hogy rendkívüli közömbösséget mutat az passzív alany élete iránt.²⁹ Ha hiányzik a szándékosság vagy a tudatosság az emberölés fordulatai (*manslaughter, negligent homicide*)³⁰ lényegében mint gondatlan emberölés³¹ minősülnek. A két kategória között a szankciók súlyosságában és abban mutatkozik meg a különbség, hogy az előző inkább a magyar Btk. tudatos gondatlanságának az utóbbi pedig a hanyag gondatlanságnak feleltethető meg. A Mode Penal Code és a kutatásom kiinduló államaként szolgáló michigani közlekedési büntetőjog meghatározza azt a keretet, amelybe az önvezetés beilleszthető, sőt egyes államokban (értelemszerűen) saját közlekedési szankciórendszereik és a Mode Penal Code vonatkozásában) mindez már meg is történt. Milyen szükségszerű elveket, metódusokat javallott figyelembe

²⁷ WESTBROOK, CLINT W.: *The Google Made Me Do It: The Complexity of Criminal Liability In the Age of Autonomous Vehicles*, 2017, Michigan State Law Review, Michigan, 108. o.

²⁸ Model Penal Code § 210.1

²⁹ Uo. § 210.2(1).

³⁰ Uo. § 210.3., § 210.4.

³¹ MÓRA IMRE: *Angol-magyar jogi szótár*, 1995, Műszaki fordító és szolgáltató Rt, Budapest, 190, 204. o.

venniük e jogi reform során a michigani, nemzetközi, hazai jogalkotóknak, s mely irányelveket vették figyelembe a mostanra már hatályos szankciórendszerrel rendelkező amerikai államok (kivált figyelemmel Floridára és Nevadára)?

2. ANALÓGIAKÉNT FIGYELEMBE VEHETŐ PRECEDENSEK

Az elsősorban precedensekre építő amerikai jog nincs/nem volt könnyű helyzetben az önvezető gépjárművek esetében, mivel korábbi, ilyen témájú precedensek (a technikai újszerűsége tekintettel) nincsenek, az analógia folytán történő jogalkalmazás lehetősége eleve nehézkessé vált. Kizártságot azért nem említenék, mert az amerikai jogalkotás így is tudott kiindulási alapként alkalmazni két olyan korábbi eseti döntést, amelyek mintájára a szankciórendszerek kimunkálása megkezdődhetett.

Az önvezetés 'kezdetei', legalábbis a rá vonatkozó analógiának alapot adó 'hasonló' körülmények először a Utah állambeli harmadfokú bíróság *Rosenberg v. Harwood* ügyében jelentkeztek.³² A tényállás alapján a sértett (Lauren Rosenberg) a Google navigációs rendszerét használta gyaloglás közben, amely egy forgalmas helyi autópályára vezette, ahol nem volt kialakított járda és a sértett súlyos sérüléseket szenvedett, miután egy figyelmetlen gépjárművezető elütötte. Ezt követően a sértett beperelte a Google-t, mert álláspontja szerint a navigációs készülék nem a rendeltetésének megfelelően működött, ugyanis figyelmeztetnie kellett volna a felmerülő veszélyekre. Természetesen a bíróság a Google javára döntött, alapul véve azt, hogy nem volt közöttük közvetlen szerződéses kapcsolat, amely előíranyozta volna a Google kötelezettségét, hogy figyelmeztesse a sértettet arra, hogy járdával nem rendelkező közúton ne sétáljon. A bíróság további érvelésében kifejtette, hogy a Google azért sem vonható felelősségre az ügyben, mert maga a navigációs rendszer csak egy alternatív útvonalat (útvonal tervet) vázol fel mint lehetőséget. A felhasználó döntésén múlik, hogy követi-e a megadott útvonal tervet, avagy sem, tehát nincsen választási lehetőségétől megfosztva. Az adott ügyben kizárólag a sértett saját döntésén múlt, hogy folytatja-e útját gyalogosan az autópályán vagy másik útvonalat választ.

Talán még közelebb jár az autonóm gépjárművek kérdésköréhez és egy még inkább adekvát analógiának adhat alapot a légi közlekedésben bevett módon alkalmazott *robotpilóta*. Lényegében a mechanizmus hasonló, hiszen az önvezető gépjárművek tekintetében is az önvezető módban (Autopilot) közlekedő gépjármű direkt humán beavatkozás nélkül 'operál', csak teszi mindezt a közutakon és nem a levegőben. Ez a differenciáló ismérv azonban lényegi. Ahogyan a légi és közúti közlekedés között a valóságban is 'ég és föld' a különbség, úgy az adott közlekedési ágak robotpilóta rendszerei is legalább annyira eltérnek egymástól, mint amennyire hasonlítanak. A legfőbb elhatárolási pont az időtényező. A későbbiekben ezzel a baleseti cselekvési késedelem vonatkozásában még részletesen foglalkozom majd. Előljáróban ugyanakkor szeretném leszögezni, hogy a két terület egymáshoz hasonlítása azért is nehézkes, mert egyrészt míg a légi közlekedésben egy esetlegesen felmerülő hiba esetén a pilóták az ún. checklist³³ eljárással ellenőrzik, keresik a hiba okát (amely akár percekig is eltarthat), addig a közúti közlekedésben közel sincs ennyi idő.³⁴ Másrészt a robotpilóta kikapcsolása után a pilóta egyéni felelőssége érvényesül. A közúti közlekedésben viszont, az automatizált vezetéstechnikai támogató rendszerek vonatkozásában a gépjárművezetők felé támasztott elvárhatósági szint jelentős megemelkedésével az egyéni felelősség határainak meghúzása problematikus lehet. A működési elvek azonossága miatt, azonban kiindulási alapként mégis valamelyest párhuzamba állítható a két közlekedési ág automata rendszere. Az amerikai esetjogban, e témában a *Glorvigen v. Cirrus Design Corp ügy*³⁵ szolgál kiindulási alapként. Az ügy 2012-ben a minnesotai Legfelsőbb Bíróságig jutott, annak a tárgyában, hogy a gyártónak és/vagy a forgalmazónak van-e figyelmeztetési kötelezettsége a terméke használata során esetlegesen felmerülő, előre látható veszélyek vonatkozásában. A hivatkozott esetben a Cirrus Design repülőgépgyártó társaság egy repülőgépe baleset következtében lezuhant és mindkét fedélzetén tartózkodó utas életét veszítette. A tulajdonos a balesetet megelőzően vásárolta a repülőgépet és el is végezte a társaság által biztosított tréning programot, amelyet sikeresen teljesített. A repülés közben jelentkező vészhelyzetekről és a nem megfelelő időjárás körülmények közötti repülésről (amely körülmények között a baleset is történt) azonban közvetlen gyakorlati oktatást nem kapott. A bíróság a társaság javára döntött, mert álláspontja szerint a gyártó, forgalmazó figyelmeztetési

³² *Rosenberg v. Harwood* (elérhető: <https://www.leagle.com/decision/infdco20110617c10>)

³³ elérhető: <https://www.euroga.org/forums/flying/5981-emergency-procedure-memory-items>

³⁴ J. PIAO – M. MCDONALD: *Advanced Driver Assistance Systems from Autonomous to Cooperative Approach*, Transport Reviews, 2008, Southampton University, 670. o.

³⁵ *Glorvigen v. Cirrus Design Corp* elérhető: <https://law.justia.com/cases/minnesota/supreme-court/2012/a10-1242.html>

kötelezettsége nem esik egybe a felhasználók betanításának a kötelezettségével. Történetesen a társaság figyelmeztetési kötelezettségének azzal eleget tett, hogy a vásárló számára átadta a veszélyhelyzetekről és nem megfelelő időjárás körülmények idején történő repülésről szóló részletes tájékoztatókat. Az önvezető gépjárművek esetén, a precedens alapján fontos felelősségkorlátozó tényként jelentkezik a gyártó részéről teljesített tájékoztatási kötelezettség a használati, kezelési útmutatók átadásával, vagy az ennek megfelelő gépjárművekbe szoftveresen beépített különböző veszélyjelző berendezési eszközök megfelelő működése esetén megvalósuló, -abban testet öltő-, 'gyártói tájékoztatás'.

3. 'TERMÉKFELELŐSSÉGI' ASPEKTUS, AVAGY A JOGI SZEMÉLY BÜNTETHETŐSÉGE

Ahhoz, hogy az önvezető gépjárművek büntetőjogi felelősségét megfelelően értelmezhesük, kénytelenek vagyunk e témára termékfelelősségi szemszögből is rátekinteni. Az automatizálás által generált joghézagok kiküszöböléséhez a termékfelelősség és a büntetőjogi felelősség egymásba 'játszatásával' kimunkált ún. *products culpability*³⁶ (lásd később) mint új felelősségi terminus technikus nyújt segítséget. Ezen a ponton a hazánkban a polgári jogi felelősség körében szabályozást nyerő termékfelelősséget Ptk. LXXII. Fejezet 6.550.§-6:559.§ kénytelenek vagyunk némelyest büntetőjogi szemmel vizsgálni. Az önvezető gépjárművek mint humán operátor által vezérelt eszközök, ugyanúgy generálni fognak termékfelelősségi eseteket, mint a hagyományos gépjárművek. Az amerikai kártérítési jog hatályos definíciója értelmében akkor beszélhetünk termékfelelősségről, ha a hibás termék, e hibájából kifolyóan kárt okoz a fogyasztónak, használónak.³⁷ E hiba oka lehet a nem megfelelő gyártás következménye, a termék rossz formatervezése, vagy a termékkel kapcsolatos használati útmutatók csatolásának az elmaradása.³⁸ Kardinális pont, hogy a gyártó termékéért csak akkor felel, amikor az a fogyasztónak személyében vagy tulajdonában (vagyoni, nem vagyoni kár) okoz kárt. Ez a kategória azonban nem öleli fel azokat az eseteket, amikor a fogyasztó a termék használatával követ el büntetendő cselekményt és e cselekmények jogkövetkezményeként jelentkezik a fogyasztónál a vagyoni kár, mint bírság vagy pénzbüntetés.³⁹ Ezekben az esetekben a gyártóval termékfelelősségi igényt nem lehet érvényesíteni.

Az önvezetés úgy kapcsolódik a termékfelelősség egyes kérdéseihez, hogy a felhasználás fokozott veszéllyel járó jellegéből adódóan egy minimális termékhiba (például egy szenzor, radar nem megfelelő beépítése) is komoly károkat okozhat, büntető igények alapjául szolgálhat. Az amerikai bírói gyakorlat tükrében a gyártó nem tehető felelőssé olyan bírságokért, pénzbüntetésekért, amelyeket a fogyasztó a termék felhasználásával okoz, hiszen minden termék csak személyes használói közrehatás következtében tud 'rész venni' az illegális cselekmény megvalósításában.⁴⁰ Például az internetes 'kalózkodás' miatt nem lehet felelőssé tenni a számítógép gyártóját csak azért mert az illegális letöltéshez az adott típusú számítógépet használták.⁴¹ A joghézag ott van, hogy az önvezetés a közvetlen 'használói' humán kontrol nélküli vezetés ígéretével kecsegtet, ezzel azonban egyértelműen megkérdőjelezi, kiüresíti a felhasználó, gépjárművezető hibáztathatóságát, amely eddig a termékfelelősségi kérdések distinkciós ismérveként szolgált. A hagyományos termékfelelősségi rendszerbe nem illeszthető be az önvezető gépjármű és az operátora közötti sajátos viszony. Ez a sajátos viszony teremti meg a jogi személyek büntethetőségének (legalábbis egy azt alapul vevő, ahhoz hasonló felelősségi alakzat) alkalmazhatóságát az önvezető gépjárművekre.

A jogi személyek büntethetőségének a megítélése eleve problematikus, mely probléma feloldására egymással ellentétes nézetek alakultak ki a jogirodalomban.⁴² Magától értetődőnek tűnhet a tétel, hogy a jogi személyek érdekében csak természetes személyek képesek eljárni, ezért ők és nem a jogi személy a büntetendő. A gyakorlat azonban nem ilyen egyszerű, hiszen a jogi személy valamely szerve által elkövetett büntetőjog-ellenes magatartás eredményét, hasznát gyakran a jogi személy élvezi, annak érdekében valósítják meg. Az ilyen sajátosságokkal rendelkező bűncselekmény sokszor rendkívüli mértékű vagyoni hátrányt okoz a sértettnek, ezért szükségesnek mutatkozik, hogy a jogi személy valamely szerve által

³⁶ WESTBROOK: i. m. 100. o.

³⁷ Restatement (Third) of Torts: Products Liability § 1 (Am. Law Inst. 1998). elérhető: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1191&context=cjlp>

³⁸ GURNEY, JEFFREY K.: *Sue my car not me: Products liability and accidents involving autonomous vehicles*, Journal of Law, 2013, 258-260. o., <http://ssrn.com/abstract=2352108>.

³⁹ Restatement (Third) of Torts: Products Liability § 1 § 21

⁴⁰ Uo. § 17 (a)

⁴¹ NAGY ZOLTÁN ANDRÁS: *Bűncselekmények számítógépes környezetben*, 2009, Ad Librum, Budapest, 49. o.

⁴² FANTOLY ZSANETT: *A jogi személyek büntetőjogi felelőssége*, 2008, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 19-25. o.

elkövetett bűncselekmény során realizálódó vagyoni előnyt el lehessen vonni. A kontinentális jogrendszerekben a büntethetőség megteremtésének legjelentősebb elméleti problémáját a római jogból eredeztethető *societas delinquere non potest* elve adja, azaz a közösség büntetőjogi felelősségre vonására nem kerülhet sor. Az elv értelmében bűncselekményt csak természetes személy képes elkövetni, hiszen bűnösségtani szempontból a bűncselekményhez való tudati viszonyulás (szándékossága, gondatlansága) csak természetes személy vonatkozásában említhető. Ennek értelmében büntető eljárást is csak természetes személy ellen lehet folytatni, hiszen az általa elkövetett cselekményért az anyagi jogi felelősség megállapítása csak személyében értelmezhető. Ezzel az okfejtéssel szemben, a jogi személyek büntethetősége mellett érvként szól, hogy ugyan maga a jogi személy nem lehet bűnös, de a jogi felelősségét és a büntethetőségét a jog megteremtheti.⁴³

Az Egyesült Államokban Legfelsőbb Bíróságának meghatározásában a jogi személy (corporation) egy olyan mesterséges 'jogi kreálmány', amely bizonyos értelemben meghatározott jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik. E jogait és kötelezettségeit, azonban cselekvőképessége nem lévén csak közvetetten, képviselői útján tudja gyakorolni, teljesíteni.⁴⁴ Az Egyesült Államokban a *State v. Christy Pontiac- GMC, Inc.* eseti döntés teremtette meg a jogi személyek büntethetőségét.⁴⁵ A bíróság érvelése alapján a jogi személy bűnössége megállapítható az olyan szándék alapú bűncselekmény elkövetéséért, amelyet képviselője követ el, ha a képviselő foglalkoztatása keretében követi el az adott cselekményt, a cselekmény (gazdaságilag) jövedelmező volt a jogi személynek és a jogi személy vezetése felügyelete mellett követte el a bűncselekményt, amely azt megakadályozhatta volna. A bíróság lényegében az ún. betudási modellre épít, annak alkalmazhatóságát teszi, tette lehetővé. A modell a jogi személyek cselekvőképességének hiányát hidalja át azzal, hogy a jogi személyek szerveik által cselekszenek, de a természetes személyek által megvalósított bűncselekmény miatti jogkövetkezményt a jogi személynél kell alkalmazni, annak kell 'betudni'.⁴⁶

Témánk szempontjából az önvezető gépjárművek jogi meghatározása lesz irányadó. Ha az autonóm gépjárművek analógia útján a jogi személyek képviselőjének, érdekükben tevékenykedő koncepciónak tekinthetőek akkor a betudási elmélet alkalmazásával illegális, kriminális cselekményeiket be lehet tudni a gyártóknak, mint jogi személyeknek. Mindehhez a bíróságoknak ki kell munkálnia egy alkalmazható definíciót az önvezető járművekre. Az előzőekben hivatkozott 995-ös számú szenátusi határozat e kérdést is körül járja, amikor az automatizált rendszert a gépjármű vezetője, operátorként határozza meg. Jóllehet a michigani formálódó szankciórendszer, még a gépjárművezető, mint természetes személy büntetőjogi felelősségével dolgozik, de az időszzerű, az önvezető rendszert operátorként megjelölő, definíció már egyértelműen a nem is olyan távoli jövőbe mutat. A hatályos michigani szabályozás még előírja a humán operátori jelenlétet és a szükséghelyzetekben történő azonnali beavatkozás kötelezettségét. Mindez a felelősséget egyelőre a gépjárművezetőknél hagyja, de az automatizáltság egyre magasabb szintekre történő fejlesztésével ez az alakzat fokozatosan elmozdul a gép, mint intelligens vezető rendszer és egyúttal a gyártók felelősségre vonhatósága felé.

Az önvezetés a magasabb fokú precizitás ígéretével, úgymond leveszi a terhet a gépjárművezetőkről, mintegy kiürítve a cselekvési kötelezettségeik felé támasztható elvárhatóságot. Amikor a gépjárművezető cselekvősége pusztán az önvezető mód bekapcsolására korlátozódik, szükségszerűvé válik egy merőben új felelősségi alakzat.

4. A FELELŐSSÉGRE VONÁS AKTUÁLIS NEHÉZSÉGEINEK EGY LEHETSÉGES MEGOLDÁSA: PRODUCTS CULPABILITY

Az adott bűncselekmény elkövetőjének felelősségre vonásának nélkülözhetetlen és egyben logikus előfeltétele az akaratszabadság. A bűnösségi elvnek és különösen a bűnösség normatív felfogásának e feltétele azért szükségképpen, mert az elkövető felé büntetés kiszabásának csak akkor lehet helye és értelme, ha az elkövető viszonylag szabadon a saját elhatározása alapján dönthetett a jogszerű vagy jogtalan magatartások megvalósítása között.⁴⁷ Ezzel összefüggésben a jogirodalomban különböző cselekménytani

⁴³ BELOVICS–NAGY–TÓTH: *Büntetőjog I. Általános rész*, 2015, HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 504.o.

⁴⁴ WESTBROOK: i. m. 120. o.

⁴⁵ *State v. Christy Pontiac- GMC, Inc.* elérhető: <https://law.justia.com/cases/minnesota/supreme-court/1984/c1-82-1209-2.html>

⁴⁶ BELOVICS–NAGY–TÓTH: i. m. 503. o.

⁴⁷ BELOVICS–NAGY–TÓTH: i. m. 74. o.

irányzatok alakultak ki. A természetes cselekménytan (The Act Doctrine)⁴⁸ szerint a cselekmény tulajdonképpen nem más, mint a megvalósított akarat. Az angol-amerikai jog kezdetben a természetes cselekménytanból kiindulva, hagyományosan elvárta cselekvőség 'létét', amely magában foglalva a bűnösséget a felelősség fokát magasabbra helyezte, mint a későbbi kauzális felelősség. Az objektív jogellenességtől fokozatosan elkülönülő szubjektív bűnösségnek a bűncselekménynek a fogalmi elemévé válásával jött létre a kauzális cselekménytan, amely már különbséget tett a magatartást vezérlő akarat formája és az akarat tartalma között.⁴⁹ Az említett cselekménytan alapján az angolszász jogban kialakult a bűncselekmények két fő fogalmi elemévé a *mens rea* mint bűnös tudat és az *actus reus* mint bűnös tett.⁵⁰ E két fogalmi ismérv megléte hiányában bűncselekményről és büntetőjogi felelősségre vonásról voltaképpen nem is beszélhetünk. A bűnös tudat és tett megállapítása azzal válik problematikusává, hogy a genfi egyezményben megjelölt kiterjesztően értelmezhető vezető fogalma egyre inkább kezelővé, sőt felhasználóvá (operator)⁵¹ alakul át, hiszen az automatizáltság növekedésével a humán vezető valós idejű tényleges irányítása, cselekményei fokozatosan lecsökkennek. Amikor a gépjárműnek már nincsen vezetője, hanem csak 'operátora' van, aki egyre inkább a jármű utasává válik, felvetődik a kérdés, hogy ki viselje az okozott szabályszegésért a bírságot vagy esetlegesen az ilyen környezetben megvalósított emberölésért a büntetőjogi felelősséget?

Ezeknek az esetköröknek a kezelésére alakult ki az angolszász jogban egy új koncepció a *products culpability*. A kifejezés tükörfordítással értelmezhetetlen. Lényegében a Ptk.-ban szabályozott termékfelelősség⁵² és a polgári jogi felelősségi rendszer alapjaként funkcionáló, a római jogban kimunkált *dolus, culpa, custodia*⁵³ felelősségi alakzatok közül a *culpa*, mint gondatlan alakzat fogalmainak az összedolgozásából áll. A felelősségi kategória lényegi eleme a 'kezelő' által tanúsított cselekvés és az annak megvalósulását elősegítő eszköz közötti kapcsolatban keresendő. E tekintetben az önvezető gépjárművekhez hasonló, bár széleskörűbben alkalmazott technikai vívmány az okostelefon. Az okostelefonnal, mint eszközzel hasonlóan a már említett számítógépes kalózkodáshoz, szintén megvalósítható a bűncselekmények széles köre.⁵⁴ Eltérés az autonóm gépjárművektől azonban, hogy míg a mobilkészüléknél a használatjának szükségképpen be kell vinnie néhány meghatározott paramétert, instrukciót, hogy például illegális tartalmakat böngésszen, addig ez a fázis, mint *actus reus* tulajdonképpen hiányzik az önvezető esetében.

Ha a fogyasztó abban a tudatban vásárolja meg az önvezető gépjárművet, hogy az a gyártói ígéret alapján megfelel az adott technikai feltételeknek és képes példának okáért betartani a közlekedési szabályokat, akkor a felhasználó alapos okkal várhatja el a gépjárművétől, hogy erre ténylegesen képes is legyen. Egy ilyen aspektusú (önvezető módban történő) balesetben ésszerűbb a gyártót felelősségre vonni, hiszen az ő terméke nem felelt meg a vele szemben támasztott, ígért elvárásoknak. Lényegében egy olyan, hagyományos értelemben vett cselekvés nélküli helyzetről beszélhetünk, amely annak nem léteiben is sérelem, kár bekövetkezéséhez vezet. Bűn büntetlenül nem maradhat, a büntetőjognak reagálnia kell e helyzetekre és szankcionálnia kell az ilyen jellegű illegális cselekményeket. Minderre a *products culpability*, mint új felelősségi alakzat jelent egyfajta megoldást.

A *products culpability*-n belül a felmerülő illegális cselekményeket négy differens kategóriába sorolhatjuk. Az első csoportban a különböző 'civil kihágások', szabálysértések nevesíthetők. A szabálysértések terén a gyártóknak világosan le kell szögezniük az önvezető gépjárművek vásárlása esetén az adásvételi szerződésben, hogy a gépjármű által okozott szabálysértések esetén kizárólagosan a természetes személy, gépjárművezető egyéni felelőssége érvényesül.⁵⁵ Mivel a közlekedési szabályszegésekből úgymond hiányzik a kriminális elem, hisz e cselekmények, a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükségesnél kisebb fokban veszélyesek a társadalomra, kisebb 'mértékben' sértik vagy veszélyeztetik az

⁴⁸ SISTARE, C. T.: *Responsibility and Criminal Liability*, 1989, Kluwer Academic Publishers, Pennsylvania, 45. o.

⁴⁹ GELLÉR BALÁZS–AMBRUS ISTVÁN: *A Magyar Büntetőjog Általános Tanai I.*, 2017, Elte Eötvös Kiadó, Budapest, 184. o.

⁵⁰ WESTBROOK: i. m. 104. o.

⁵¹ SMITH, BRYANT WALKER: *Automated vehicles are probably legal in the United States*, 2012, The Center for Internet and Society, Stanford Law School, Stanford, 28. o.

⁵² 2013. évi V. tv. A Polgári Törvénykönyvről 6:550. §-6:559. §

⁵³ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és institúciói*, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 427-428. o.

⁵⁴ DEVIKA SINGH: *The Fourth Amendment in the Twenty First Century: Smartphones* elérhető: http://www.americancriminallawreview.com/files/1414/6065/9304/Singh_Fourth_Amendment_in_21st_Century_Final.pdf.

⁵⁵ WESTBROOK: i. m. 131. o.

Alaptörvény szerinti állami, társadalmi vagy gazdasági rendet⁵⁶, ezért nem lenne célszerű a felelősséget a gyártóra terhelni. Továbbá e szabályszegések egyszerűen túl nagy számban fordulnak elő. „A közlekedési bűncselekmények eltömegesedése elkezdte szétfeszíteni a büntetőjog kereteit.”⁵⁷ Ebből kifolyólag a gyártó felelősségre vonhatósága e téren visszaéléseknek alapot adva, kiüresítené a közlekedési szabályokat, amelyek ennek következtében súlytalanná válnának. Természetesen a products culpability, nem zárja ki a termékfelelősségi úton való igényérvényesítés lehetőségét a gyártó felé, amennyiben az egyszerű közúti szabályszegésen túl az önvezető gépjármű további balesetet vagy sérülést okoz.

A második kategóriában az un. objektív felelősség vétségei említhetők. A Michigan Vehicle Code vonatkozásában már tárgyalta, azon cselekmények tartoznak ide, amelyek sérülést vagy halált okoznak, de maga a bűnös tudat, mint *mens rea* hiányzik. A humán operátor ilyen jellegű cselekményekért való felelősségre vonása szintén problematikus, hiszen a bűncselekmény megállapíthatóságának másik alapvető feltétele a bűnös tett is hiányzik. Az önvezetés ígéretével a gépjárművezető ésszerűen bízhat abban, hogy a gépjárművezető ténylegesen megfelel az 'állított' automatizáltsági szintnek, tehát a hardver és a szoftver száz százalékban képes a hatékony irányítás megvalósítására. Ebből következőleg a gépjárművezető saját akarata az önvezető mód bekapcsolásán túl, nem irányul arra, hogy másnak sérülést okozzon. Ezt a gondolatmenetet követi a jelenleg hatályos michigani szabályozás, amikor tulajdonképpen az önvezető rendszert 'teszi' vezetővé, operátorrá. A Michiganben tesztfázisban lévő önvezetés, még előírja a humán operátor jelenlétét, beavatkozási képességét, de ugyanakkor nem zárja ki, a tényleges (autopilot) módban való közlekedést. A products culpability lehetővé teszi, hogy az objektív vétségek esetén is vétkessé lehessen nyilvánítani a gyártót, valamint anyagi igényt lehessen felé támasztani. Ha például az önvezető gépjármű radarja/szenzora nem érzékeli megfelelően a piros lámpát és nem áll meg, majd ebből kifolyólag személysérüléses baleset következik be, akkor a gyártó vagy a szenzor beüzemelője felelőssé tehető. Ebben az esetben az egyetlen 'cselekvő' elem maga a radar, szenzor stb. A felelősség alapító tényező mindig a cselekvőségen alapul, azon, hogy minimális mértékben is, de hol fedezhető fel és mennyiben az actus reus. Például, ha a tulajdonos mondjuk 'babrált' a radarral vagy éppen az adott balesetet okozó felszereléssel, akkor értelemszerűen az az alkatrész, gépjármű gyártója nem tehető felelőssé.⁵⁸

A harmadik kategória a products culpability-n belül a szándék alapú bűncselekmények köre. E bűncselekmények nem igényelnek jelentős törvényhozói reformot, ugyanis a bűnös tudat léte lényegében értékelési körön kívül esik, mind a humán operátor, mind pedig az automatizált önvezető rendszer tekintetében. Ha az önvezető módban lévő gépjármű nem észleli a rendőr jelzését és nem húzódik félre a gépjárművezető nem tekinthető bűnösnek, feltéve, ha a rendőri jelzést ő sem vette észre.⁵⁹ Magától értetődően a szándékosság az önvezető gépjármű részéről sem értelmezhető, mivel a szoftver a programozásnak megfelelően reagál, így nem tudja szándékosan figyelmen hagyni az említett rendőri jelzést. Más kérdés, ha a gépjárművet direkt szabályszegésekre programozzák, de ez a kategória a 'számítógépes környezetben' elkövetett bűncselekmények körén belül és nem a közlekedési bűncselekmények körében értékelendő.

Ahogy az az előzőekben láthattuk az önvezető gépjármű nem tudja szándékosan megszegni a közlekedési szabályokat és ebből kifolyólag szándékos bűncselekményt sem tud elkövetni. Más a helyzet viszont a gépjárművezető által elkövethető gondatlan, hanyag cselekmények esetén, amikor történetesen ezekből kifolyólag következik be halálos kimenetelű baleset. A gondatlan emberölés megállapításához a már említett Michigan Penal Code értelmében elegendő az, hogy az elkövető nem tanúsítja a reasonable man gondosságát, ésszerűségét. E hanyag mulasztások a gyakorlatban legtöbbször a közúti közlekedésben fordulnak elő. A gondatlan emberölést, példa államunkat alapul véve, Michiganben 15 évnyi börtönbüntetéssel és 7500 dollár pénzbírsággal sújtják.⁶⁰ De mi történik akkor, ha történetesen automata módban közlekedik a gépjármű és így gázol halálra például egy az úttestre hirtelen lelépő gyalogost. E komplex eset konkrét megoldását a technológia és a felhasználó egzakt viszonyában kell keresnünk. A bíróságoknak először meg kell vizsgálniuk a fogyasztó és a gyártó viszonyát, ideértve a köztük lévő szerződéseket, az ígéreteket, esetlegesen a termék marketingjét és a termékkel szemben támasztható ésszerű elvárásokat.⁶¹ Másodszer a következő fontos lépés, hogy a bíróság meg tudja állapítani ki vagy mi volt

⁵⁶ 2012. évi II. tv. a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről 1. § (2)

⁵⁷ VISKI LÁSZLÓ: *Közlekedési büntetőjog*, 1974, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 17. o.

⁵⁸ WESTBROOK: i. m. 134. o.

⁵⁹ Michigan Compiled Laws § 257.602a(1)

⁶⁰ Michigan Compiled Laws § 750.321.

⁶¹ WESTBROOK: i. m. 137. o.

történetesen gondatlan. Amennyiben a gépjármű ténylegesen képes humán közrehatás nélkül önvezető módban közlekedni, akkor a korábban már kifejtett bűnös tudat és bűnös tett hiányában felelősségre nem vonható. E körben, a jogi személy (gyártó) 'képviselőjében eljáró' önvezető gépjármű által okozott gondatlan emberölés esetén, a products culpability alapján, a michigani szankciórendszer által alkalmazott 7500 dolláros pénzbüntetéssel a gyártót lehetne szankcionálni.⁶² Fontos, hogy a gyártó felelősségét kontraktuális alapon korlátozhatja. Ha köztudottan terméke nem képes a feltétel nélküli automatizáltságra, akkor a fogyasztó felelőssége kerül előtérbe abban az esetben, amikor a gépjárművezető alaptalanul bízik járművében vagy annak nem létező korlátait próbálja feszegetni. Például a Tesla Autopilot rendszere, megköveteli a gépjárművezető (köz)beavatkozását, bármikor, amennyiben ez szükségessé válhat. Ennek hiányában a gépjárművezető a hagyományos állami büntetőjogi felelősség alapján felel.

5. ZÁRÓ GONDOLATOK

Fontos hangsúlyozni, hogy a products culpability nem egy túlszigorított objektív felelősség, amely a jogi személyek szankcionálására lett kihegyezve, -hanem egyfajta válaszalternatíva az önvezetés képében jelentkező mesterséges intelligencia büntetőjogi szankciórendszerbe illesztésére -, amely kifejezetten akkor rendeli büntetni a jogi személyt, ha az az elvárható gondossági kötelezettségét egyértelműen megszegte. A products culpability fényében jelentkező megoldás azonban még messze nem teljes és a jelenlegi 'büntetőjogok' megreformálását, kiegészítését teszi szükségessé.⁶³ Mindezt indokolja, hogy az ügyész nem tud vádat emelni emberölés tárgyában egy gépjármű ellen vagy hasonlóan, a bíróság sem ítéltet szabadságvesztésre egy közlekedési eszközt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BELOVICS–NAGY–TÓTH: *Büntetőjog I. Általános rész*, 2015, HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest.
- [2.] DEVIKA SINGH: *The Fourth Amendment in the Twenty First Century: Smartphones* elérhető: http://www.americancriminallawreview.com/files/1414/6065/9304/Singh_Fourth_Amendment_in_21st_Century_Final.pdf
- [3.] FANTOLY ZSANETT: *A jogi személyek büntetőjogi felelőssége*, 2008, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, Budapest.
- [4.] FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [5.] GELLÉR BALÁZS–AMBRUS ISTVÁN: *A Magyar Büntetőjog Általános Tanai I.*, 2017, Elte Eötvös Kiadó, Budapest.
- [6.] GLESS, SABINE–SILVERMAN, EMILY–WEIGEND, THOMAS: *If robots cause harm, who is to blame? Self driving cars and criminal liability*, 2016, New Criminal Law Review.
- [7.] GURNEY, JEFFREY K.: *Sue my car not me: Products liability and accidents involving autonomous vehicles*, Journal of Law, 2013, 258-260. o., <http://ssrn.com/abstract=2352108> .
- [8.] J. PIAO – M. McDONALD: *Advanced Driver Assistance Systems from Autonomous to Cooperative Approach*, Transport Reviews, 2008, Southampton University.
- [9.] MÓRA IMRE: *Angol-magyar jogi szótár*, 1995, Műszaki fordító és szolgáltató Rt, Budapest.
- [10.] NAGY ZOLTÁN ANDRÁS: *Bűncselekmények számítógépes környezetben*, 2009, Ad Librum, Budapest.
- [11.] SISTARE, C. T.: *Responsibility and Criminal Liability*, 1989, Kluwer Academic Publishers, Pennsylvania.
- [12.] SMITH, BRYANT WALKER: *Automated vehicles are probably legal in the United States*, 2012, The Center for Internet and Society, Stanford Law School, Stanford.
- [13.] VISKI LÁSZLÓ: *Közlekedési büntetőjog*, 1974, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [14.] WESTBROOK, CLINT W.: *The Google Made Me Do It: The Complexity of Criminal Liability In the Age of Autonomous Vehicles*, 2017, Michigan State Law Review, Michigan.

⁶² u.o. 138. o.

⁶³ GLESS, SABINE–SILVERMAN, EMILY–WEIGEND, THOMAS: *If robots cause harm, who is to blame? Self driving cars and criminal liability*, 2016, New Criminal Law Review, 435. o.

JOGFORRÁSOK

- [1.] Michigan Compiled Laws
- [2.] Model Penal Code
- [3.] Restatement (Third) of Torts: Products Liability
- [4.] 2013. évi V. tv. A Polgári Törvénykönyvről
- [5.] 2012. évi II. tv. a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

ESETI DÖNTÉSEK

- [1.] Glorvigen v. Cirrus Design Corp
- [2.] Rosenberg v. Harwood
- [3.] State v. Christy Pontiac- GMC, Inc.

EGYÉB FORRÁS

- [1.] <https://www.euroga.org/forums/flying/5981-emergency-procedure-memory-items>

ELFELEDTETÉSHEZ VALÓ JOG: AVAGY LEHETSÉGES-E SZABADULNI AZ INTERNET VILÁGÁBÓL?⁶⁴

Absztrakt

A tanulmányomban olyan aktuális problémát vázoltam fel, amely a technológia fejlődésének hozadékaként egyre inkább megjelenik napjainkban. Ez nem más, mint a személyes adatok védelme az online felületeken. Manapság ugyanis az emberek idejük nagy részét az interneten töltik, és tevékenységeik során akarva-akaratlanul személyes adataik tömkelegét teszik hozzáférhetővé mások számára. Ez komoly következményeket hozhat magával bizonyos esetekben, amelyre a törléshez való jog szolgálhat megoldásként. Dolgozatomban az adatok védelmével kapcsolatos igényérvényesítési lehetőségeket vettem számba e jogintézménnyel kapcsolatban, illetve megnéztem azt, hogy van-e ennek bármiféle relevanciája az érintett halálát követően.

Kulcsszavak: elfeledtetéshez való jog, igényérvényesítés, halál, GDPR, személyes adatok, adatvédelem, Ptk.

„(Egyesek) szerint kétszer halunk meg – egyszer, amikor utolsó leheletünk távozik, és másodszor, amikor utoljára ejtik ki a nevünket. Azonban az internet megváltoztatta azt, hogy hogyan emlékeznek ránk. A felejtés már nem zajlik olyan önműködően, mint régen. Ma már a felejtést jogi úton kell kikényszeríteni.” (Sam Eliott)⁶⁵

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A személyes adatok védelme az internetet megelőzően is kiemelkedően fontos kérdéskör volt, azonban azzal, hogy az emberek döntő többsége a XXI. században már az online felületeken tölti idejének nagy részét, rendkívül lényeges különös figyelmet fordítani az ilyen adatok védelmére. A technika fejlődésének eredményeképpen jelentősen lecsökkent az egyén döntési kompetenciája annak tekintetében, hogy részt kíván-e venni az online felületeken. Egy átlagos ember manapság az internetes közösségi oldalakon tesz szert új ismerősökre, itt építi a kapcsolatait, de az is teljesen megszokott, hogy webes felületek segítségével képesek vagyunk akár a napi bevásárlást is elvégezni. Ez egyfelől könnyebbséget jelent az emberek számára, másfelől azonban számos probléma forrása lehet, ugyanis mindezen tevékenységek következtében személyes adataink tömegét tesszük elérhetővé az interneten, ami adatvédelmi szempontból aggályokat idézhet elő. A technológiai fejlődésnek köszönhetően a világ egyre nagyobb mértékű digitalizálódása arra készíteti a jogalkotót is, hogy vegye fel a tempót ezzel az innovációval, és alkosson olyan szabályanyagot, amely már nem csak a hagyományos, hanem a megújult élethelyzetekre is képes megfelelő jogi megoldással szolgálni. Ennek a felismerésnek köszönhető a GDPR hatályba lépése is, jelentőségét pedig csak fokozza, hogy az online adatvédelem kiemelkedő fontossága miatt a rendelet közvetlenül hatályos a tagállamokra nézve.

A másik kiemelkedő jelentőségű probléma a legnagyobb közösségi oldal, a Facebook részéről jelentkezett, ami szintén a téma aktualitását támasztja alá. A közel 800 millió felhasználóval rendelkező internetes portál ugyanis megszámlálhatatlan mennyiségben kezel személyes adatokat az érintett fiókok tulajdonosaival kapcsolatban, ez pedig egyre gyakoribb jogvitákat szül napjainkban. A Facebook-kal kapcsolatos botrány kiindulópontja, hogy a közösségi oldal a Cambridge Analytica nevű, Donald Trump-nak dolgozó politikai elemzőcég részére több, mint 87 millió, többségében amerikai állampolgárságú felhasználó személyes adatait tette elérhetővé. Ennek eredményeképpen az említett cég pszichológiai profilt állított össze a begyűjtött adatokból, majd célzott üzenetek küldésével az egyes felhasználók választói magatartását

⁶⁴ A tanulmány az EFOP-3.6.1-16-2016-00017 Nemzetköziesítés, oktatói, kutatói és hallgatói utánpótlás megteremtése, a tudás és technológiai transzfer fejlesztése, mint az intelligens szakosodás eszközei a Széchenyi István Egyetemen projekt keretében készült

⁶⁵ ELIOTT, SAM: *An Examination of the Efficacy of the Judgement in Google Spain as a Remedy for Victims of Revenge Porn*, 14. o.

kívánta befolyásolni.⁶⁶ A lényeg tehát, hogy az adatok céltól eltérő, jogosulatlan kezelésének következményeképpen harmadik személyek úgy fértek hozzá számukra ismeretlen személyes adataihoz, hogy arra nem kaptak tőlük előzetesen hozzájárulást, ezen felül az is valószínűsíthető, hogy az érintettek magánlevelezéseibe is betekintést nyertek. Látható tehát, hogy az online adatok mennyiségének növekedése miatt egyre inkább égetővé válik a személyes adatok védelme az interneten is.

2. A „FELEJTÉSHEZ VALÓ JOG” A GDPR TÜKRÉBEN

A felejtéshez való jog, mint kifejezett jogintézmény az Európai Unió új adatvédelmi rendeletében jelent meg először nevesített formában. A GDPR-ban a törlésre vonatkozó igény tehát kifejezetten jogként jelenik meg, ezzel szemben bizonyos szerzők szerint ez nem jog, hanem csupán érdek, míg mások erkölcsi, vagy társadalmi értéként azonosítják.⁶⁷ Kiemelendő, hogy az Unió rendeleti szinten kívánta szabályozni az adatvédelem kérdéskörét, melyet korábban irányelvi szinten rendezett. Ennek jelentősége abban áll, hogy a rendeletek általános hatállyal bírnak, és ezáltal az Unióban részt vevő tagállamokban közvetlenül alkalmazandók, nem szükséges tehát egy külön belső jogi aktus, amellyel az adott nemzeti jogba átültetik a normaanyagot. Egy irányelv ezzel szemben előírja ugyan a részes tagállamok számára a kötelezően elérendő célokat, azonban meghagyja az országoknak azt a lehetőséget, hogy mindegyik a saját eszközeivel tegyen eleget ennek az elvárásnak.⁶⁸

A GDPR 17. cikke már kifejezetten kimondja, hogy – bizonyos feltételek bekövetkezése esetén – az érintett jogosult arra, hogy kérelmére az adatkezelő indokolatlan késedelem nélkül törölje a rá vonatkozó személyes adatokat, az adatkezelő pedig köteles az ilyen, megfelelő indokokkal alátámasztott kérésnek eleget tenni. Ez alapján az adatok tárolásának megszüntetésére, és ezzel egyidejűleg azok törlésére a következő esetekben kerülhet sor:

- ha a személyes adat a továbbiakban már nem szükséges az adatkezelés eredeti céljának megvalósulásához;
- ha az érintett visszavonja az adatkezelés jogalapját képező hozzájárulását, vagy annak meghatározott időre szóló tartama lejárt, és az adatkezelésnek más jogalapja nincs;
- az érintett személy kifejezetten tiltakozik az adatkezelés ellen, és nincs olyan jogszerű ok az adatkezelésre, amely elsőbbséget élvezne az érintett akaratával szemben;
- az adatkezelő jogellenesen kezelte a személyes adatokat;
- a személyes adatokat törölni kell ahhoz, hogy az adatkezelő teljesíteni tudja uniós, vagy tagállami jogban előírt kötelezettségét;
- illetve, ha a személyes adatok gyűjtésére az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások kínálásával kapcsolatban került sor.⁶⁹

Látható tehát, hogy milyen feltételek megvalósulása esetén van lehetősége az érintettnek arra, hogy a rendeletben foglalt törléshez való jogának érvényt szerezzen. Nem szabad megfélemlíteni azonban arról, hogy a felejtéshez való jog nem korlátlan jogosultság, feltétlenül össze kell vetni más alapjogokkal. Ilyen például a szólásszabadság, amely alatt a rendelet az irodalmi, újságírói, illetve művészeti célú véleménynyilvánítást érti. Ezen felül ide sorolja még az egészségügyi és közegészségügyi célból történő adatkezelést, illetőleg, ha történelmi, tudományos, vagy statisztikai célból szükséges a személyes adatok kezelése, de ilyen esetben is kizárólag csak akkor, ha egyéb anonimizált módon az elérni kívánt cél nem megvalósítható. Végül pedig ugyancsak kivételként jelenik meg, ha az adatkezelő az adatkezeléssel jogszabályi kötelezettségnek tesz eleget, vagy közérdek, illetve közhatalmi jogosítvány gyakorlásáról van szó.⁷⁰

⁶⁶ Euronews: Erről szól a Facebook-botrány, 2018. <https://hu.euronews.com/2018/04/09/errol-szol-a-facebook-botranyn>, 2018. 10. 16.

⁶⁷ BOUCHAGIAR, GEORGE-BOTTIS, MARIA: *The Right To Be Forgotten: Memory holes as a default?* 2018, 2. o.

⁶⁸ Európai Unió jog forrásai és hatálya: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_1.2.1.pdf, 2018. 09. 26, 2-3. o.

⁶⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2016/679 Rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról (GDPR), 17. cikk.

⁷⁰ BÖLCSKEI KRISZTIÁN: *GDPR Kézikönyv*, 2018, Vezinfo, Budapest, 70-71. o.

A felsoroltak alapján érzékelhető, hogy mikor van lehetőségünk adataink törlését kérni, illetve, ezzel szemben az is, hogy milyen esetekben kerekedik felül valamilyen más alapjog, vagy egyéb fontos érdek a törléshez való jogunk érvényesítésén. Ezen túl fontos viszont kiemelni, hogy a személyes adatok törlése, pontosabban annak sikeressége - elsősorban az internetről való eltávolítása – nem minden esetben garantálható az adatkezelő részéről. A technika fejlődésével ugyanis egyre több olyan megoldás látott napvilágot, amellyel egy töröltnek hitt adat újra előhívható. Ettől függetlenül természetesen az adatkezelőnek az érintett személy erre irányuló kérelme esetén törekednie kell minden olyan lehetséges megoldásra, amellyel a törlés maradéktalanul teljesíthető. A törlés során azonban általános kötelezettség, hogy erről jegyzőkönyv készüljön, amely a megsemmisítés megtörténtét hivatott tanúsítani. Ez azonban aggályos lehet, véleményem szerint ugyanis további problémákat vethet fel az adatok újrafelvétele. A gyakorlatban az adatok törlését jellemzően az érintett személy kéri, azonban, ahogy láthatjuk a rendeletben a törlés eseteit, előfordulhat, hogy az adatkezelő erre irányuló kérés nélkül is eleget fog tenni a törlési kötelezettségének, például egy jogellenes adatkezelés esetén. Az első lépés, amit az adatkezelő tesz törlési igény bejelentése esetén, hogy megvizsgálja, lehetséges-e egyáltalán kivitelezni az adatok megsemmisítését. Ilyenkor alaposan megvizsgálja a joggyakorlást alátámasztó jogalapot, amely alapján eldönthető, hogy egyáltalán eleget tehet-e a kérelemben foglaltaknak. A fentebb említett nehézség arra vonatkozóan, hogy mennyiben lehetséges a technika jelenlegi állása alapján az adatkezelő részéről a maradéktalan teljesítés, csak ez után következik.⁷¹

3. „FELEJTÉS JOGA”, VAGY „FELEDÉSBE MERÜLÉSHEZ” VALÓ JOG?

A feledésbe merüléshez való jog uniós rendeleti szinten történő nevesítésének indokát az adta, hogy az ember alapvető szükséglete, hogy a saját magáról szóló információkról autonóm jelleggel rendelkezni tudjon. Érdekesség, hogy a rendelet a „felejtés” szót használja, amely tipikusan az ember memóriájára jellemző szó, és metaforaként ezt állítja párhuzamba a gépek világából történő adateltávolítással. Amikor ugyanis az egyén azt kéri, hogy töröljék a rendszerből a személyes adatait, akkor metaforikusan tulajdonképpen azt szeretné, hogy mások memóriájából is törölődjön az információ.⁷² Az interneten adatok tömkelege keringhet egy adott egyénnel kapcsolatban. Hogy miként kerülhetnek személyes adataink az online világba, erre a válaszlehetőségek száma csaknem végtelen. A leggyakoribb eset, hogy az egyén maga tölt fel bizonyos személyes adatokat az internetre, például, amikor a közösségi oldalakon osztjuk meg mindennapjaink részleteit, fényképeinket, stb. Ezen túl azonban számos és felsorolhatatlan az olyan tevékenységek képzeletbeli listája, amelyekhez szükségszerűen kényszerülünk személyes adataink feltöltésére. A probléma általában akkor merül fel, amikor ezek a bizonyos adatok terhessé válnak az érintett személy számára. Itt merülhet fel a felejtés joga, amely nem azonos terminus technikus a feledésbe merüléshez való joggal.

A felejtés joga kifejezetten az adott érintett személyről kialakult emlékképpel áll kapcsolatban, konkrétan azt hivatott elősegíteni, - természetesen nem csak az online adatok tekintetében - hogy a múltbéli, terhessé vált, negatív eseményekkel ne kelljen folyamatosan szembesülni.

Ezzel szemben a feledésbe merüléshez való jog már nem csak az érintett személy emlékezetére való kihatást célozza, hanem rajta kívül álló, harmadik személyek „emlékezetét” is érinti. Ez alatt azt kell érteni, hogy érintett gyakorolhatja az önrendelkezési jogot azzal kapcsolatban, hogy a saját személyét érintő információkat töröltesse, megszüntesse azokat, és ezáltal lehetőséget kapjon arra, hogy ne a múltban történtek alapján alakítsák ki más személyek a vele kapcsolatos véleményüket. Azonban az a lehetőség, hogy az információs önrendelkezési jogot az érintett gyakorolni tudja, korlátokba ütközhet. Ez a korlátozás a legáltalánosabb esetben egy másik alapjog érvényesítése. Hogy miképpen korlátozhat egy alapjog egy másikat, arra a felhatalmazást és annak kritériumait az Alaptörvényben találjuk meg. Eszerint alapvető jogot korlátozni kizárólag más alapvető jog érvényesülése érdekében, vagy valamilyen alkotmányos érték védelme érdekében lehet, de csak a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, és olyan módon, hogy az alapvető jog lényeges tartalmát tiszteletben tartva valósuljon meg a korlátozás. Ilyenkor tehát a szükségességi-arányossági teszt alkalmazását kívánja meg az Alaptörvény. Ha a jogrendszer azonos szintű jogok kollíziójával kerül szembe, akkor az érdekütközés feloldására a megfelelő megoldást nem a tételes jogban kell keresni. Ilyen esetekben a bíróságok játszanak szerepet annak megállapításában, hogy eldöntsék, az adott helyzetben melyik jog érvényesülésének biztosítása kerekedik felül a másikkal

⁷¹ BÖLCSKEI KRISZTIÁN: *i. m.* 65-69. o.

⁷² VILLARONGA, FOSCH, EDUARD- KIESBERG, PETER- LI, TIFFANY: *Humans Forget, Machines Remember: Artificial Intelligence and the Right to Be Forgotten*, 2018, 8. o.

szemben. Ennek megítélésére nem létezik egy általános érvennyel alkalmazható megoldási módszer, azonban az eredmény mindig ugyanaz: az egyik fél köteles eltérni, hogy a jogrend által a számára biztosított jog nem nyújtja a megfelelő jogvédelmet az adott helyzetben, függetlenül attól, hogy egy másik élethelyzetben lehetséges, hogy éppen az ő érdekeinek védelme és joggyakorlása élvezne prioritást máséval szemben. Megállapítható, hogy a téma szempontjából kiemelkedő jelentőségű alapjognak: a magánélethez való jognak a legérzékenyebb korlátja a szólásszabadság, illetve a véleménynyilvánítás szabadsága. Amikor ezek az alapjogok egymással szembe kerülnek, különösen nehéz helyzet annak megítélése, hogy melyik jog érvényesülhet adott helyzetben a másikkal szemben. E probléma gyökere, hogy a magánszférához való jog az egyéni lét alapját képezi, míg a szólásszabadság éppen ellenkezőleg, a társadalmi lét alapja.

4. AZ ADATVÉDELEM KETTŐSSÉGE AZ IGÉNYBE VEHETŐ SZANKCIÓRENDSZEREK TEKINTETÉBEN

4.1. Lehetséges jogi megoldások az adatvédelemhez való jog érvényesítésével kapcsolatban

Az adatvédelmet – ha a polgári jogi megközelítést alkalmazzuk – szükségképpen a polgári jogi személyiségvédelem részeként kell definiálni. A Ptk. generálklauzulaként fogalmazza meg, hogy törvényi korlátok, illetve más jogainak tiszteletben tartása mellett minden embernek joga van ahhoz, hogy személyiségi jogait maga érvényesíthesse, és ezzel párhuzamosan azokat mások tiszteletben tartsák, gyakorlásában az érintett személyt ne gátolják. A Ptk. ezt követően beemelte a személyes adatok védelmét a nevesített személyiségi jogok körébe, fontos kiemelni azonban, hogy ez a jogalkotó általi felsorolás nem zárt taxáció.⁷³ Az adatvédelem kettősségéből fakadóan annak egy másik – Ptk-beli aspektusát - is szükséges említeni, ezt pedig a kontraktuális kapcsolatok felől lehet megközelíteni. Ennek indokát az adja, hogy az adatvédelem számos esetben az Általános Szerződési Feltételek (a továbbiakban: ÁSZF) mellékleteként van jelen a szerződés megkötésekor, ami abból a szempontból releváns, hogy ha megsértik a személyes adatok védelméhez való jogot, akkor az a szerződészegés rendszerében is értelmezhető, és a kontraktuális kárfelelősség megállapítására adhat alapot. Mindezek mellett, a GDPR is tartalmazza az adatvédelem megsértése eredményeképpen gyakorolható igényérvényesítési lehetőségeket. E három kategóriát összevetve szükségesnek tartom egy olyan vizsgálat elvégzését e mezsgyéken végig haladva, amelyben a választ arra keresem, hogy hogyan viszonyulnak a GDPR-ban foglalt igényérvényesítési lehetőségek a Ptk. szerinti személyiségvédelem megsértése esetére irányadó szankciókhoz, illetve a szerződészegés esetén igénybe vehető jogi eszközökhöz. Vizsgálódásom tárgyát képezi e kérdéssel összefüggésben az is, hogy lehetséges-e egyáltalán választani az említett lehetőségek közül, hatékonyabb lehet-e egyik a másiknál, vagy esetleg kizárja-e bármelyik a másikat.

4.2. A Polgári Törvénykönyv szankciórendszere

Elsőként a Ptk-ban biztosított, személyiségi jogok megsértése esetén igénybe vehető szankciókkal érdemes a vizsgálatot kezdeni. A törvénykönyvben az erre vonatkozó szankciórendszer lehetőséget ad arra, hogy akinek jogát megsértik, követelhet felróhatóságtól független, ún. objektív szankciókat, valamint felróhatóságtól függő szankciókat, így sérelemdíjat és kártérítési igényt támaszthat.

Az adatvédelemre vetítve tehát, ha a személyes adatok sérelme bekövetkezik, az érintett személynek több választási lehetősége is adott: az egyik lehetőség, amikor objektív szankciókat kérhet. Ilyenek a Ptk alapján:

- a jogsértés megtörténtének bíróság általi megállapítása;
- a jogsértés abbahagyása, és a jogsértő eltiltása a jövőre nézve a további jogsértések elkövetésétől;
- a jogsértő kötelezése megfelelő elégtétel adására, melyhez saját költségén kell megfelelő nyilvánosságot biztosítania;
- a sérelmes helyzet megszüntetése, jogsértést megelőző állapot helyreállítása, és a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítése, vagy jogsértő mivoltától történő megfosztása; illetve,

⁷³ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.), 2:42. §, 2:43. §.

- a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedése a jogsérelmet elszenvedő személy számára a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint.⁷⁴

Ezek az úgynevezett objektív szankciók, nincsen szükség annak bizonyítására, hogy a jogsértő személy nem úgy járt el a tevékenysége megvalósítása közben, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A jogsértés ténye önmagában megalapozza a szankciók alkalmazhatóságát.

Ezzel szemben a sérelemdíj egy szubjektív szankció, itt a sérelmet szenvedett fél az őt ért nem vagyoni sérelemre tekintettel követelheti a jogsértő személytől a sérelemdíjat, célja tehát a személyiségi jogok megsértésével okozott nem vagyoni sérelmek kompenzálása. Keresetében a felperes köteles megjelölni magát az immateriális hátrányt, amelyet a jogsértő magatartása idézett elő nála, annak bizonyításával kapcsolatos kötelezettség viszont nem terheli. Azonban nem jár automatikusan sérelemdíj alkalmazásával a jogsértés megállapítása, az ítélező bíró ugyanis azt is megállapíthatja, hogy nem kötelezhető a jogsértő személy a sérelemdíj megtérítésére. Ahhoz, hogy megállapításra kerüljön a szankció, 4 feltétel bekövetkezése feltétlenül szükséges: személyiségi jogsérelem, immateriális hátrány, a jogsértő magatartás és a sérelem közötti okozati összefüggés, illetve felróhatóság. Mértékének megállapításakor a bíróság az adott ügy körülményeire tekintettel jár el, illetve el kell döntenie, hogy a megjelölt nem vagyoni sérelem köztudomású tényként elfogadható-e, és ezáltal nincs szükség bizonyításra, vagy nem, ilyenkor azonban erre vonatkozóan le kell folytatnia a bizonyítási eljárást.⁷⁵ A harmadik lehetőség pedig a kártérítési felelősség alakzata, amelyet az érintett személy akkor vehet igénybe, ha a sérelmes helyzet számára valamilyen kárt (vagyonban bekövetkezett értékcsökkenést, elmaradt hasznot, vagy a jogsértés elhárításához szükséges költséget) is eredményezett. A szankciórendszer előnye, hogy ezeket a jogkövetkezményeket akár egyesével, de akár kumuláltan is lehet érvényesíteni a jogsértést elkövető személlyel szemben, érzékelhető tehát, hogy a Ptk. rendkívül szerteágazó igényérvényesítési lehetőséget ad a jogában megsértett személy kezébe.⁷⁶ Amennyiben egy személynek kára keletkezik a személyiségi jogai megsértéséből, a Ptk. kifejezetten kimondja, hogy a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől annak megtérítését.⁷⁷ Szerződéses jogviszony hiányában alkalmazhatók tehát a deliktális felelősségi forma szabályai a jogsértő személlyel szemben, amely alól a felróható magatartás hiányának bizonyításával mentesülhet a károkozó, de természetesen emellett a felróhatóságtól független szankciók alkalmazási lehetősége is adott.⁷⁸

A kontraktuális kárfelelősség akként jöhet szóba, hogy a legtöbb ÁSZF tartalmazza az adatvédelemmel kapcsolatos szerződési feltételeket. Az általános szerződési feltételek útján megkötött szerződés jellegzetessége, hogy az alkufolyamat kizárt, ugyanis az egyik fél előre, nagy számban készítette el a szerződéses feltételeket, a másik fél cselekvési lehetősége pedig arra terjed ki, hogy a szerződést a meghatározott feltételekkel el kívánja-e fogadni, vagy sem. Ezért a kiszolgáltatott helyzetért cserébe a jogalkotó két szigorú kritériumot támaszt az ÁSZF-el kapcsolatban: a szerződés akkor jön létre, ha a másik fél annak tartalmát az aláírás előtt megismerhette, és el is fogadta azt; illetve, ha külön tájékoztatást kapott annak tartalmáról, amennyiben az eltér a jogszabályoktól és a szokásos szerződési gyakorlattól (ún. meglepetés klauzula).

Amennyiben az ÁSZF részét képező adatvédelmi rendelkezéseket nem tartja be az adatkezelő, úgy az szerződésszegésnek minősül. A Ptk. 6:138. § alapján a szerződésszegés elsődleges, és legfontosabb jogkövetkezménye a szerződésszerű teljesítésre kötelezés, jelen esetben tehát az, hogy a bíróság utasítja a szerződésszegő felet az ÁSZF-ben foglalt adatvédelmi szabályok maradéktalan betartására. Amennyiben pedig ez az adatvédelmi mulasztás/visszaélés vagyoni kárt is okoz, úgy ennek reparációjára nyújt megoldást a kontraktuális kárfelelősségi forma. A gyakorlatban általában nem a kártérítés iránti igény előterjesztése az elsődleges megoldás, hanem a szerződésnek megfelelő teljesítés kikényszerítése.⁷⁹ Bár a jogsértő félnek lehetősége van kimenteni magát a törvényben meghatározott feltételek esetén, azonban szinte objektív felelősségi formának tekinthető a mentesülésre vonatkozó rendkívül szigorú kritériumok miatt.⁸⁰

⁷⁴ Ptk, 2:51. § (1).

⁷⁵ *Polgári Jogi Lap*, 2017. március 24, PJD2016.1-2, PJD2016.14, PJD2017.3.

⁷⁶ Ptk, 2:51-53. §.

⁷⁷ Ptk, 2:53. §.

⁷⁸ Ptk, 6:518-519. §.

⁷⁹ JOBBÁGYI GÁBOR: *Kötelmi jog I., A kötelmek közös szabályai, a szerződések általános szabályai, felelősségtan*; 2014, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék kiadója, Budapest, 72-73. o.

⁸⁰ Ptk, 6:142. §.

Hogy ezek a kimentési feltételek miért ilyen szigorúak, arra a választ a deliktuális, és a kontraktuális felelősségi formák közötti alapvető különbség gyökerében kell keresni. A deliktuális felelősség esetén ugyanis a károkozó és a károsult között egy abszolút szerkezetű jogviszony áll fenn, amely alapján az érintett személlyel szemben mindenki nemtevésre, tartózkodásra, tűrésre köteles, és a norma megsértése eredményeképpen alakul ki közöttük a relatív szerkezetű jogviszony, és keletkezik szerződésen kívüli kárkötelem közöttük. Ezzel szemben a kontraktuális felelősségi alakzatnál a felek között már a károkozó magatartást megelőzően is egy relatív szerkezetű jogviszony állt fenn, és éppen a jogviszony alapján fennálló jogok, illetve kötelezettségek megszegéséből fakad a károkozás. Ezek alapján látható, hogy míg a szerződésen kívüli károkozás esetében a károkozás általános tilalma sérül, a szerződéses jogviszonyból eredő károkozás esetén a károkozás egy a fél által már felvállalt kötelezettség megszegésének lehetséges következménye. A döntő különbség tehát, ami elhatárolja egymástól a két felelősségi formát, és amiért szigorúbb kimentési szabályokat állapít meg a jogalkotó a kontraktuális kapcsolatokban történő károkozás esetére, hogy utóbbinál egy önként, tudatosan, és átgondoltan vállalt kötelezettség nem teljesítése alapozza meg a felelősség fennállását - és megakadályozva ezzel a másik félnek valamilyen szükséglete kielégítését, amely őt a szerződés megkötésére sarkallta -, addig a deliktuális alakzatnál ez az előzetes kötelezettségvállalás hiányzik.⁸¹ A Google ÁSZF-je is tartalmazza az adatvédelemmel kapcsolatos szerződési feltételeket, és kifejezetten kiemeli, hogy, amennyiben bárki igénybe veszi a keresőmotor-szolgáltatást, azzal elfogadja, hogy a Google az adatvédelmi rendeletnek megfelelően felhasználja a személyes adatokat az érintett személlyel összefüggésben.⁸²

Abban az esetben, ha a felelősség fennáll szerződésen kívül okozott károkért, és ezzel párhuzamosan a szerződésszegéssel okozott károkért is egyaránt, akkor a Ptk. alapján ilyen esetekben kizárólag a kontraktuális felelősség szabályait lehet alkalmazni a jogsértő személlyel szemben.⁸³ Ha tehát valakinek egy általános szerződési feltételekkel megkötött szerződés teljesítése során sérül a személyes adatok védelméhez való joga a másik fél szerződésszegő magatartására visszavezethetően, akkor hiába állnak fenn esetlegesen a deliktuális felelősségi forma alkalmazási feltételei is, az érintett személy a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint kérheti először is a szerződésszerű teljesítést, de adott esetben a kárainak megtérítését is a jogsértő féltől. Fontos azonban kiemelni, hogy a Ptk. 6:59. § (2) bekezdés szerint a szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályoktól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha ezt a törvény nem tiltja, azaz a szerződési szabályok főszabály szerint diszpozitívak. Így ha a kontraktuális felelősségi formától el kívánnak térni, és jogsértés esetén a deliktuális felelősségi formát kívánják alkalmazni, akkor erre adott a lehetőség számukra.⁸⁴

4.3. A GDPR által biztosított igényérvényesítési utak

A GDPR szintén felsorakoztatja az igényérvényesítési lehetőségeket az érintett számára. Ahogy az a preambulumból is kiderül, a rendelet célja, hogy a jogsértőkkel szemben azonos szankciók alkalmazására kerüljön sor. A GDPR úgy rendelkezik, hogy minden olyan személy kártérítést követelhet az adatkezelőtől, vagy az adatfeldolgozótól, akinek a normaanyagban biztosított jogát megsértették, és ennek eredményeképpen vagyoni vagy nem vagyoni kár bekövetkezése bizonyítható. Az adatkezelő minden olyan kárt köteles megtéríteni, amelyet a rendelet szabályait sértő adatkezelése okozott. Ezzel szemben az adatfeldolgozó csak akkor tartozik felelősséggel az okozott hátrányokért, amennyiben nem tartotta be a rendeletben foglalt olyan rendelkezéseket, amelyek kifejezetten rá, mint adatfeldolgozóra vonatkoznak, illetve, ha az adatkezelő jogszerű utasításait hagyta figyelmen kívül, vagy járt el azokkal ellentétes módon. Látható tehát, hogy a rendelet kettéválasztja az adatkezelők és adatfeldolgozók felelősségének szabályait, és az adatkezelőkre nézve tágabb körben határozza meg a felelősség fennállásának esetét.

Tartalmaz arra vonatkozóan is szabályokat, hogy mi a teendő akkor, ha több adatfeldolgozó, vagy több adatkezelő követi el együttesen a jogsértő tevékenységet, vagy pedig mind az adatkezelő, mind az adatfeldolgozó érintett a jogvitában. Ilyen esetekben egyetemleges felelősség terheli őket az érintett személy teljes kárért való kártérítésének biztosítása érdekében, ezután pedig egymás között egy újabb jogviszony keretében fognak megállapodni arról, hogy a többi jogsértő a saját felelősségének megfelelő mértékben téríti

⁸¹ *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, III. kötet, Hatodik könyv: Kötelmi jog első rész-harmadik rész*, 2014, Opten Informatikai Kft, Budapest, 347-348. o.

⁸² Google, Általános Szerződési Feltételek, Adatvédelem, <https://transparencyreport.google.com/eu-privacy/overview?hl=hu>, 2018.10.01.

⁸³ Ptk, 6:145. §.

⁸⁴ JOBBÁGYI GÁBOR: *i. m.* 103. o.

meg a kifizetett összeget annak, akitől azt egyetemleges kártérítés címén követelte a sérelmet elszenvedett fél. Mentésül a felelősség alól az, aki bizonyítja, hogy nem terheli őt semmilyen felelősség a kárt előidéző eseményért. Emellett a rendelet tagállami hatáskörbe utalja a szabályanyag megsértése esetén a további szankciók megállapítását.⁸⁵ A mentesülési szabály azonban nem adja meg a választ egyértelműen arra, hogy a rendelet szabályainak megsértése miatt indult eljárásban ilyenkor a tagállami jogon múlik-e, vagy sem, hogy ezt kontraktuális, illetve deliktuális felelősségi viszonyokban hogyan tölti ki tartalommal. A GDPR azt is rendezi, hogy ha az érintett személy rendeletben biztosított jogai sérülnek, és abból fakadóan kára keletkezik, akkor a kártérítéshez való jog érvényesítését célzó bírósági eljárást az előtt a bíróság előtt kell megindítani, amely az adatkezelő vagy az adatfeldolgozó tevékenységi helye szerinti tagállamban működik. Emellett lehetősége van az érintettnek a szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam bírósága előtt is megindítani az eljárást, kivéve, ha az alperes valamely tagállamnak a közhatalmi jogkörében eljáró közhatalmat gyakorló szerve. Itt tehát a rendelet megadja az illetékességi szabályokat arra vonatkozóan, ha a jogsérelmet szenvedett fél bírósági úton szeretné a kártérítéssel kapcsolatos követelését érvényesíteni.⁸⁶

A GDPR alapján, ha a személyes adatok kezelése megsérti a rendeletet, az érintett személynek joga van ahhoz, hogy a szokásos tartózkodási helye, munkahelye, vagy a feltételezett jogsértés elkövetésének helye szerinti tagállam felügyeleti hatóságánál panaszt tegyen. Figyelmeztet arra is a rendelet, hogy amennyiben a felügyeleti hatóság, érintettre vonatkozó jogilag kötelező erejű döntésével nem ért egyet a panaszt benyújtó személy, úgy lehetősége van hatékony bírósági jogorvoslatra a vitatott döntéssel szemben.⁸⁷ Hazánkban az Infotv. alapján bárki bejelentéssel vizsgálatot kezdeményezhet a NAIH-nál arra hivatkozással, hogy a személyes adatok kezelésével kapcsolatban jogsérelem következett be, vagy annak veszélye fennáll, és ezért a bejelentésért senkit nem érhet hátrányos következmény. Pozitívum, hogy a hatóság vizsgálata ingyenes, annak költségeit maga a hatóság előlegezi és viseli. A bejelentés beérkezését követően a hatóságnak 2 hónap áll rendelkezésére, arra, hogy az ügyben a vizsgálatot lefolytassa, és annak eredményeképpen esetlegesen arra a megállapításra jusson, hogy az adatvédelmi rendeletben, és az Infotv-ben meghatározott jogok gyakorlásával kapcsolatban jogsérelem következett be, ennek alapján pedig a vizsgálatot lezárja, és hivatalból, vagy az érintett erre irányuló kérelmére az adatvédelmi hatósági eljárást megindítsa. Az eljárás végén hozott határozatában a hatóság alkalmazhatja a vitatott adatkezelési műveletekkel összefüggésben az adatvédelmi rendeletben rendelkezésre álló jogkövetkezményeket, emellett megállapíthatja különösen a jogellenes adatkezelés tényét; elrendelheti a valóságnak nem megfelelő személyes adatok helyesbítését; a jogellenesen kezelt adatok zárolását, törlését, megsemmisítését; megtilthatja a jogellenes adatkezelést, és bírságot is szabhat ki.⁸⁸

4.4. Konklúzió

Mindezek alapján megállapítható, hogy számos igényérvényesítési lehetőség áll rendelkezésre a személyes adatok védelméhez fűződő jogában megsértett személy számára a jogsérelem bekövetkezését követően. Vizsgálatom során nem találtam egyik jogforrásban sem arra utaló jogszabályhelyet, amely tilalmazná a sajátján kívül rendelkezésre álló lehetőségek igénybevételét, és amellyel kifejezetten monopolizálná jogsérelem elkövetése esetére a szankció megállapítására vonatkozó eljárás lefolytatását. A polgári jogi kódex által felkínált lehetőségek igénybevétele annyiban válhat nehézkessé napjainkban, – gondolok itt az új Polgári Perrendtartási törvény (a továbbiakban: új Pp.)⁸⁹ hatályba lépését követő időszakra – hogy ezeket az igényeket szükségképpen polgári bíróság előtt lehet érvényesíteni, az eljárás megindítása pedig az új Pp, keresetlevél tartalmi elemeire vonatkozó rendkívül szigorú és merev szabályai miatt jelentősen megnehezült. Másrészt az is meggondolandó, hogy a sérelmet szenvedett fél hatósági, vagy bírósági eljárást kíván indítani a reparáció és retorzió elérése érdekében. Ugyanis, míg a bírósági eljárás – akár a kontraktuális kárfelelősség alakzatának, akár a személyiségi jogok megsértése esetén igényelhető szankciók bármelyikének megállapítására irányul – hosszadalmas, időigényes és költséges, addig a NAIH-nál kezdeményezett eljárás lefolytatására a törvény 2 hónapos határidőt tűz a hatóság számára, hogy döntsön a jogsértés megtörténtének megállapításáról, és az eljárás további menetéről. Ezt követően pedig az adatvédelmi hatósági eljárásban az ügyintézési időt a törvény 120 napban maximalizálja, tehát a

⁸⁵ GDPR, 82. cikk, 84. cikk

⁸⁶ GDPR, 79. cikk (2), 82. cikk (6).

⁸⁷ GDPR, 77-78. cikk.

⁸⁸ 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és információszabadságról (Infotv), 30. cikk, 32. cikk.

⁸⁹ 2016. évi CXXX. törvény a Polgári Perrendtartásról.

„legrosszabb” esetben is mindössze 6 hónapja van a hatóságnak a bejelentés beérkezésétől számítva arra, hogy döntést hozzon az ügyben. Ezzel szemben a polgári perben a bíróság akár 30 napot is eltölthet csupán azzal, hogy a keresetlevél beérkezését követően vizsgálódik további intézkedések szükségességének kérdésében. Emellett a bírósági eljárás magas költségekkel jár, és kimenetelétől függően akár a felperes is kötelezhető az eljárás végén a perköltség megtérítésére, amennyiben nem tudja megfelelően bizonyítékokkal alátámasztani a jogsértés megtörténtét. Ezzel szemben kedvezőbb megoldás lehet a hatóság általi adatvédelmi eljárás, amelyben, kimeneteltől függetlenül, törvényi rendelkezés alapján költségmentesség illeti meg a bejelentőt.

5. SZEMÉLYES ADATOK VÉDELME A HALÁL UTÁN

5.1. A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság ajánlása

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (a továbbiakban: NAIH) egy ajánlást bocsátott ki az online személyes adatok halál utáni védelmével kapcsolatban, tekintettel arra, hogy az ilyen adatok információs rendszerek útján történő kezelése a jövőben egyre nagyobb számban eredményezhet várhatóan olyan helyzeteket, amelyek során az elhunyt személyek adatainak további sorsa tisztázásra vár. Az ajánlás bevezetőjében a NAIH rögtön tisztázza azon vállalkozások körét, akikre elsősorban vonatkoznak az abban foglaltak. Ilyen vállalkozások kifejezetten azok, amelyek az érintettekkel kapcsolatban, annak előzetesen adott hozzájárulásával kezelik a személyes adatait, például: internetes közösségi oldalak: Facebook, de ezen kívül is minden olyan online szolgáltatás, amelynek célja, hogy elősegítse az egyén virtuális szférában való megjelenését, és másokkal történő kommunikációját. Ezen kívül viszont a hatóság meghagyja annak lehetőségét is, hogy az ajánlás rendelkezései kiterjedjenek az említett, elsődleges személyi körtől eltérő, egyéb hozzájáruláson alapuló egyéb adatkezelőkre is.

Jelentős kérdés, hogy a hatóság miért döntött egy ajánlás kibocsátásának szükségessége mellett ebben a témában. A kibocsátást megelőző körülmények a következők: érkezett a NAIH részére egy bejelentés, amelynek érintettjei egy magyar nő, és egy külföldi férfi voltak. A bejelentő tájékoztatása alapján az említett hölgy házas volt, illetve két gyermek édesanyja, amikor a Facebook nevű internetes közösségi oldalon beszélgetésbe kezdett későbbi szeretőjével, egy külföldön élő férfival. Nem sokkal ezután a féltékeny férj tudomást szerzett a viszonyról, majd meggyilkolta feleségét, gyermekeit, és végül magával is végzett. E hír hallatán a korábbi szerető az internetes portálon részleteket osztott meg a nővel folytatott magánlevelezésekből, illetve képeket posztolt az elhunyt gyerekekről. A bejelentésre okot adó cselekmény volt, hogy a férfi fenyegető ultimátumot küldött az elhunyt hölgy még élő rokonának: amennyiben az nem teljesíti a férfi követeléseit, a nő által, még életében a szeretője részére küldött intim fényképeket nyilvánosságra hozza a közösségi oldalon. A jogi probléma itt merült fel, a kérdés pedig a következő: vajon lehetséges-e az elhunyt személlyel kapcsolatban, annak még életében tett, előzetes hozzájárulása nélkül annak személyes adatait a nyilvánosság számára közzétenni? Mivel az internet egyre nagyobb jelentőséggel bír az emberek életében, és folyamatosan nő azok száma, akik valamilyen online portál segítségével részt vesznek a virtuális világhálón – és osztják meg tömegével a személyes adataikat –, vezette a hatóságot arra a felismerésre, hogy szükségesnek találjon ebben a témában egy ajánlást közzétenni. A NAIH az Infotv-ből indult ki a vizsgálat kezdetekor. A törvényi rendelkezések alapján ugyanis az elhunyt személy beszélgetésrészletei, fényképei mind személyes adatnak minősülnek, mivel ezek az érintettel kapcsolatba hozható információk, melyekből következtetés vonható le az érintett személyre nézve. Ahhoz, hogy valaki kezelhesse ezeket az adatokat, különböző jogalapok adtak a törvényben, melyek közül – a jelen esetben releváns jogalap – az érintett hozzájárulása lehet. A fent említett szituációból azonban egyértelműen kiderül, hogy sajnos az érintett személy nyilvánvalóan nem gyakorolhatja a hozzájárulás megadásához fűződő döntési kompetenciáját, vagyis az információs önrendelkezési jogot. Ennek ellenére, a férfi által közzétett tartalmak törlésre kerültek az internetes portálról.

Az Infotv. tartalmaz arra vonatkozóan rendelkezéseket, hogy az érintett természetes élő személy milyen jogokat gyakorolhat és érvényesíthet másokkal szemben a személyes adatai védelmét megilletően, azonban nem tartalmazott rendelkezéseket arra nézve, hogy mi a teendő akkor, ha az érintett személy már elhunyt, egészen a GDPR hatálybalépését követő Infotv-i módosításig, erről azonban a következtetések körében fogok részletesebben beszélni. Ezelőtt tehát nem volt jogszabályi rendelkezés azzal kapcsolatban, hogy ki gyakorolhatja a meghalt személyt még életében megillető jogosultságokat annak halálát követően, és a bejelentés alapjára koncentrálva: ki léphet fel az olyan jogsértésekkel szemben, mint például a halott emlékét sértő adatkezelés, és ezáltal kinek van joga kérni az ilyen adatok törlését. A személyes adatok

tipikusan azok az adatok, amelyek az érintett személyre vonatkoznak, még annak életében. Ez jelenthetné azt is, hogy halálával megszűnik a közösségi oldalakon megtalálható, vele kapcsolatos adatok személyes minősége, az elhunytak adatai azonban korlátlanul mégsem hozzáférhetőek.

E jogok természetéből következik, hogy az embert személyiségre kapcsán megillető jogokkal életében képes rendelkezni, tehát e jogok a halála pillanatáig tartanak. Személyhez fűződő jogok esetén jogutódlásra nincs lehetőség, azonban a halál után is tovább él egyéniségének és társadalmi tevékenységének hatása. Ennek pedig az a következménye, hogy a meghalt személyek adatainak kezelése kihathat az élő leszármazóik magánszférájára is, és sok esetben eredményezhet olyan helyzeteket, amely sértheti e személyek személyes adataik kezeléséhez vonatkozó jogait. Itt tehát alapvetően alkalmazandó szabályanyag az Infotv. vonatkozó rendelkezésein kívül a Ptk. kegyeleti joggal kapcsolatos rendelkezései. A kegyeleti jog gyakorlására jogosult személyi kört a törvény meghatározza: e joggal az a személy jogosult rendelkezni, aki az elhunyt hozzátartozója, illetve az, akit végrendeleti juttatásban részesített. Azt, hogy a kegyeleti jog intézményén keresztül milyen, az elhunytat még életében megillető jogok sérelmével lehet számolni, a Ptk-ban felsorolt, nevesített személyiségi jogoknál találhatjuk meg. Ezek közül a személyes adatok védelméhez való jogot érdemes kiemelni. Ilyen esetekben tehát nem az elhunyt személy személyiségi jogai jutnak érvényre, hiszen azok a halál pillanatában a jogképességével együtt megszűntek, hanem a hozzátartozók, és örökösök válnak jogosulttá. A Ptk. rendelkezései alapján a halott ember emlékének megsértése megállapítása bírósági hatáskörbe tartozó feladat. Ezek a szabályok megteremtik a jogalapot a jogosultaknak arra, hogy a bírósághoz fordulva kérjék a jogsértés megállapítását, annak abbahagyására kötelezést, illetve a jogsértő oldalán a jog megsértésével elért vagyoni előny átengedését a jogosultak számára. Ezek alapján tehát, ha az elhunyt személlyel kapcsolatos, emlékét nyilvánvalóan és durván sértő adatkezelés valósul meg, akkor az örökösöket, és hozzátartozókat megilleti a bírósághoz fordulás joga, kegyeletsértésre hivatkozással.

Mások az igényérvényesítési lehetőségek az internetes szolgáltatásokhoz regisztrált felhasználói fiókokban kezelt személyes adatokkal kapcsolatban. Ilyen esetekben ugyanis a jogosultaknak nincsen lehetősége azt kérni az adatkezelőtől, hogy törölje az elhunyttal kapcsolatos nyilvántartott adatokat, kivéve, ha erre a szolgáltató kifejezetten lehetőséget biztosít a felhasználási feltételek között. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az adott szolgáltató az érintett személy halála után is küldi majd az online postafiókjára az aktuális szolgáltatásokat, lehetőségeket, és tovább kezeli az adatait. Ugyanis általában a szolgáltató adatkezelésének jogalapja szerződéses jogviszonyon alapszik, a szerződés azonban a másik fél halálával hatályát veszti. Emiatt az adatkezelő jogalapja megszűnik az adatkezelésre, és ennek következménye, hogy erre irányuló kérelem nélkül törölni köteles az érintett személlyel kapcsolatos személyes adatokat.

Jogosan vetődhet fel ilyenkor a kérdés: vajon a szolgáltató, aki jellemzően nagyszámú érintett adatait kezeli, hogyan szerez arról tudomást, hogy a felhasználó meghalt, és ezzel az adatkezelés jogalapja megszűnt? Eddig sem az Infotv, sem pedig a GDPR nem tartalmazott rendelkezéseket arra vonatkozóan, hogy az elhunyt személy adatainak védelme érdekében az arra jogosultak hogyan érhetik el a szolgáltatónál, hogy az érintett adatalannal kapcsolatos személyes adatokat törölje, illetőleg megsemmisítse. A hatóság ezzel kapcsolatos álláspontja volt e kérdéssel összefüggésben, hogy egy olyan törvényi szintű szabályozás kialakítása lenne indokolt a jövőben, amely éppen e jogosultságokkal ruházná fel az elhunyt személy hozzátartozóit, örökösöit, amennyiben –a joggal való visszaélés megakadályozása érdekében - azok hitelt érdemlő módon tudják igazolni e minőségüket. Összességében megállapítható tehát, hogy vannak a Ptk-ban, illetve a Btk-ban biztosított lehetőségek a jogosultak számára a jogvédelem érvényesítéséhez való fellépés esetére, ha az elhunyt adatainak jogellenes kezelését észlelik, azonban a jogbiztonság megteremtése érdekében indokolt volt további intézkedések megtétele a jogalkotás részéről.⁹⁰

5.2. Következtetések, módosító javaslat

Ahogy láthattuk – egészen július 26-ig - mind az Infotv, mind a GDPR kizárólag az élő természetes személyek adatvédelemmel kapcsolatos intézkedéseikhez biztosított jogalapot, és mindössze egy NAIH által kiadott ajánlás foglalkozott azzal, hogy mi történik az online személyes adatokkal a halál után, amelynek alkalmazása viszont nem kötelező, hiszen nem jogszabályi szintű rendelkezés. A Facebook például lehetőséget teremt arra, hogy kérhessék az elhunyt személy hozzátartozói az érintett profiljának törlését, azonban bizonytalanságot eredményezhet, hogy mi történik a személyes adatokkal más felületeken a halált követően. Egy átlag felhasználó ugyanis napjainkban nem kizárólagosan csak a Facebook-ot használja,

⁹⁰ PÉTERFALVI ATTILA: *A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság ajánlása az online adatok halál utáni sorsáról*, 2015. november, Budapest.

hanem rendelkezik több, különböző olyan internetes profillal, ahol a személyes adatai szintén megjelennek, gondolok itt különösen a Gmail fiókokra, de rengeteg példa sorolható még e körbe. Számos honlapra vagy telefonos alkalmazásba pedig a Facebook profilon keresztül lehetséges a belépés, így ezek az oldalak is tárolnak adatot az elhunytól. Az egy további vizsgálat elvégzését indokolná, hogy milyen igényérvényesítési lehetőségeket biztosítanak a különböző portálok, amelyek az elhunyt személy személyes adataival rendelkeznek. A hozzátartozók számára is megterhelő feladat lehet, hogy egyenként utána nézzenek ezeknek a lehetőségeknek, de az sem feltételezhető biztosan, hogy a törléshez való jog gyakorlását mindegyik online felület megadja a számukra. További érdekes kérdés, hogy, amíg egy hagyományos napló – mint ingó dolog – a hagyatéki részét képezi, ezáltal pedig az örökséghez tartozik, addig a Facebook, mint immateriális tulajdon, nem minősül dolognak, így a tulajdonjoga sem örökölhető. A kettő közötti további fontos különbség, hogy, míg a papír alapú naplóban leírtakat az örökösök megismerhetik, addig a közösségi oldalon regisztrált fiókok esetében – ahogy fentebb is említettem –, nem kapnak jogosultságot arra, hogy a magánbeszélgetésekbe bele olvashassanak. A fiókokkal kapcsolatban nem tartom megvalósíthatónak, hogy a törlésre vonatkozó követelés mellett – azt megelőzően – az adatok megismerhetőségére is igényt támasszanak a jogosultak, az ugyanis már sértene az elhunyt személy feltehető akaratát, és adatai integritását. A papír alapú naplóval kapcsolatban ugyanis jogilag kivitelezhetetlen helyzet lenne megakadályozni az örökösök ahhoz történő hozzáférését, azonban, mivel az online profilok jelszóval védettek – amit az elhunyt vélhetően nem osztott meg a hozzátartozókkal –, azok adattartalma még megvédhető a mások általi megismerhetőségtől. E probléma megoldását célozta az Infotv-ben az a rendelkezés, amely alapján az elhunyt személy elektronikus adatai vonatkozásában az örökösök, illetve az érintett által még életében meghatalmazott rendelkezési jogot gyakorolhat azok felett. A norma szerint az elhunytat életében megillető meghatározott jogok érvényesítésére – kiemelve a törléshez való jogot – meghatalmazó nyilatkozat hiányában az a közeli hozzátartozó jogosult, aki e jogosultságát elsőként gyakorolja. Véleményem szerint a jogalkotó, amikor a személyi kört, illetve az igényérvényesítés lehetőségét meghatározta, nem vette kellően figyelembe az örökhagyó feltehető végakarátát. Ez az akarat leginkább a végrendekezésnél az általa meghatározott örökös hányadokból tűnhet ki, amiből pedig következtetések vonhatók le az örökhagyónak örökösivel fennálló viszonyaira; de törvényes öröklésnél is előtérbe kerülnek egyes hozzátartozók másikkal szemben. Nem feltétlenül az ő akaratát engedi tehát érvényesülni az a rendelkezés, miszerint a jogosultságát elsőként gyakorló közeli hozzátartozó akarata dominál, mivel ezzel a jogalkotó akár végrendeleti örökösöket is kizárhat az említett személyi körből, végrendekezés útján öröklő személyek ugyanis nem csak hozzátartozók lehetnek. A másik probléma pedig a szabállyal az, hogy nem az örökös hányad szerinti szavazati jogot veszi figyelembe a jogérvényesítés során, illetve nem az örökösök közötti együttműködés megteremtését célozza, hanem nyilatkozat hiányában meghagyja az intézkedés lehetőségét a leggyorsabban reagáló személynek. Megállapításaim alapján tehát a jogosult kör, illetve az igényérvényesítési lehetőség módosítására a következőképpen lenne szükség a törléshez való jogra koncentrálva:

- (1) Az elhunyt által még életében meghatalmazott személy, valamint a törvényes és végrendeleti örökösök jogosultak az elhunyt személy elektronikus elérhető személyes adatainak törlését kérni az érintett szolgáltatótól.*
- (2) Az (1) bekezdésben meghatározott jogosultak a törléshez való jog gyakorlásához hitelt érdemlő módon kötelesek igazolni a meghatalmazotti, illetve az örökös minőségüket az elhunyttal kapcsolatban, a joggyakorláshoz a törvény egyéb feltételt nem támaszt.*
- (3) A törléshez való jog igénybevitelének lehetőségéről a hagyatéki eljárás lefolytatására illetékes közjegyző legkésőbb a hagyatékátadó végzésben köteles tájékoztatni az (1) bekezdésben meghatározott jogosultakat.*
- (4) Az örökösök egyszerű szótöbbséggel határoznak a törléshez való jog érvényesíthetőségével kapcsolatos kérdésekben. Minden örököst az örökrésze arányában illeti meg szavazati jog.*

Ezekkel a változtatásokkal véleményem szerint jobban szem előtt tartható lenne az örökhagyó feltehető akarata, és emlékének fokozottabb védelmét is képes lenne ellátni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, III. kötet, Hatodik könyv: Kötelmi jog első rész-harmadik rész*, 2014, Opten Informatikai Kft, Budapest
- [2.] BOUCHAGIAR, GEORGE-BOTTIS, MARIA: *The Right To Be Forgotten: Memory holes as a default?* 2018.
- [3.] BÖLCSKEI KRISZTIÁN: *GDPR Kézikönyv*, 2018, Vezinfo, Budapest.
- [4.] JOBBÁGYI GÁBOR: *Kötelmi jog I., A kötelmek közös szabályai, a szerződések általános szabályai, felelősségtan*; 2014, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék kiadója, Budapest.
- [5.] PÉTERFALVI ATTILA: *A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság ajánlása az online adatok halál utáni sorsáról*, 2015. november, Budapest.
- [6.] *Polgári Jogi Lap*, 2017. március 24, PJD2016.1-2, PJD2016.14, PJD2017.3.
- [7.] VILLARONGA, FOSCH, EDUARD- KIESBERG, PETER- LI, TIFFANY: *Humans Forget, Machines Remember: Artificial Intelligence and the Right to Be Forgotten*, 2018.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1.] Az Európai Parlament és a Tanács 2016/679 Rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról (GDPR).
- [2.] 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és információszabadságról.
- [3.] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.
- [4.] 2016. évi CXXX. törvény a Polgári Perrendtartásról.

FELHASZNÁLT INTERNETES FORRÁSOK

- [1.] Euronews: Erről szól a Facebook-botrány, 2018. <https://hu.euronews.com/2018/04/09/errol-szol-a-facebook-botranyn>, 2018. 10. 16.
- [2.] Európai Unió jog forrásai és hatálya: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_1.2.1.pdf, 2018. 09. 26.
- [3.] Google: átláthatósági jelentés: Kereséssel távolítások az európai adatvédelmi rendeletnek megfelelően. <https://transparencyreport.google.com/eu-privacy/overview?hl=hu>, 2018. 10. 01.

ANALÍZIS A MAGYAR KÜLÖNLEGES JOGRENDI SZABÁLYOZÁS HATÉKONYSÁGÁRÓL

Absztrakt

Tanulmányomban az Alaptörvényben szabályozott különleges jogrendi rendelkezéseket vizsgálom. Egy rövid elméleti kitérő után átfogó képet igyekszem adni a hatályos magyar különleges jogrendi szabályokról, kiemelt hangsúlyt fordítva a kihirdetési feltételekre és a hatáskörök címzettjeire, valamint a lehetséges szabályozási problémákra. A tanulmány végén pedig saját javaslataimat foglalom össze, egy hatékonyabb szabályozás kialakítása érdekében.

Kulcsszavak: különleges jogrend, minősített időszak, válsághelyzet, kihirdetési feltétel

BEVEZETÉS

Egy rövid alkotmánytörténeti kitekintés keretében megállapíthatjuk, hogy Magyarország az írott alkotmány és a demokratikus jogállami forma együttlétézését tekintve kevesebb, mint 30-es múlttra tekint vissza. Az 1949. évi XX. törvény hatálybalépésével hazánkban ugyan megalapozták az írott alkotmányos jogrendszert, a totalitárius rendszerekben azonban indokolatlan a különleges jogrenddel kapcsolatos bármilyen vizsgálódás akár alapjogi, akár hatékonysági-hatásköri tekintetben.

A magyar különleges jogrendben azonban sem a rendszerváltás idején módosításra kerülő kommunista alkotmány, sem a 2012. január 1-én hatályba lépő Alaptörvény – mely a különleges jogrend szabályozását tekintve korábbi alkotmánytól csekély mértékben mutat eltérést – nem idézett elő lényeges változást. Ennek egyik alapvető oka, hogy Magyarországon a rendszerváltás óta nem következett be olyan esemény – a veszélyhelyzet kihirdetését megalapozó események kivételével⁹¹ – amely indokoltá tette volna a különleges jogrendben tételezett minősített időszakok valamelyikének kihirdetését. Öröndetes a tény, hogy a súlyosabb események eddig nem alapozták meg Magyarországon a fegyveres konfliktusokra vonatkozó bármely minősített időszak kihirdetését, másrészt ez a ki nem alakult válsághelyzet az, amely megnehezíti a különleges jogrend rendszerével foglalkozó tanulmány megírását.

A fent rögzített gondolatokból kiindulva próbálok meg egy átfogó elemzéssel hozzájárulni a hatályos magyar különleges jogrenddel kapcsolatos kutatásokhoz. Elméleti alapokból kiindulva a tanulmány Magyarország Alaptörvényében külön fejezetben tételezett minősített időszakokra reflektál alkotmányjogi aspektusból, ezen belül is lényeges hangsúlyt helyezve a kihirdetési feltételekre, szükségességi-arányossági, hatékonysági és hatásköri irányvonalakra. Végül a kutatási eredményeket mérlegelve fejtem ki saját álláspontom a hatályos magyar különleges jogrend hatékonyságával kapcsolatban.

1. A KÜLÖNLEGES JOGRENDRŐL ÁLTALÁBAN

1.1. A különleges jogrend hatályosulásának előfeltétele

Előbb vagy utóbb minden társadalom szembesül olyan helyzettel vagy helyzetekkel, melyekre a jogalkotásnak és jogalkalmazásnak a megszokottól, vagyis a normális jogrendtől eltérő módon kell reagálni. E válsághelyzetek általános jellemzője, hogy az állam életének rendes működését, az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát külső vagy belső társadalmi, illetve természeti veszély fenyegeti,⁹² és amely az állam működésének normális állapotában nem kezelhető.⁹³ A különleges jogrend lényege tehát azon a tényen

⁹¹ Magyarországon már több alkalommal került sor a veszélyhelyzet kihirdetésére. Példának lásd: A Kormány 219/2013. (VI. 24.) Korm. rendelete a 2013. június 10-én kihirdetett veszélyhelyzet meghosszabbításáról.

⁹² MÓGOR Judit – HORVÁTH László: *Alkotmányos korlátok (garanciák) a minősített időszakokról szóló szabályozásban*. In: *Bolyai Szemle* 2009/3. szám 37. o.

⁹³ CSINK Lóránt: *Mikor legyen a jogrend különleges?* In: *Iustum Aequum Salutare* 2017/4. szám 8. o.

alapul, hogy a társadalom alapvetően kiszolgáltatott, az állam nem tud maximális védelmet nyújtani a lakosságnak.⁹⁴ Ez kezelési deficit egyaránt megjelenhet az anyagi- és alaki jogi szabályozás keretén belül is.

A társadalmakat ért válsághelyzeteket – melyeknek a szabályozását tekintve is kiemelt fontossága lesz – a történelmi tapasztalatokra támaszkodva alapvetően csoportosítani tudjuk. Ezt Oren Gross a következők szerint szegregálja három kategóriába:

1. súlyos politikai krízisek, ebbe a csoportba tartoznak:
 - a) nemzetközi fegyveres konfliktusok
 - b) terrortámadások
 - c) zendülések és lázadások
2. gazdasági krízisek
3. természeti katasztrófák⁹⁵

Az Oren Gross féle kategorizálás mellett Pasquale Pasquino és John Ferejohn a válsághelyzetek következő csoportjait állítják fel:

1. Válsághelyzetek, melyek az ember szándékos cselekedeteinek a következményei. Ilyenek például a háborúk, terrortámadások.
2. Válsághelyzetek, melyek az emberi magatartásból következnek, de nem eltervezett események. Ilyen lehet egy gazdasági krízis.
3. Válsághelyzetek, melyeket a természet idéz elő, mint a földrengések, hurrikánok, stb.⁹⁶

Összehasonlítva Gross valamit Ferejohn és Pasquino válsághelyzet-tipológiáit, az alapvető különbség, hogy Gross a válsághelyzetek természete szerint tesz különbséget, míg az utóbbi elhatárolás a válsághelyzeteket azok előidézője alapján próbálja elhatárolni egymástól. A különleges jogrend szabályozását illetően egyik sem elhanyagolható tétel, hiszen ahogy látni fogjuk, a különböző megoldási javaslatok és minősített időszaki kategóriák a fent kifejtett tipizálásokon alapulnak. Nem elhanyagolható kérdés azonban, hogy az emberiség eddigi tapasztalataiból merítve tudjuk csak a válsághelyzeteket körülírni vagy meghatározni.

1.2. A demokratikus jogállam és a különleges jogrend egymáshoz való viszonyulása

A demokratikus jogállam alapvető elveiként felsorolhatjuk az általános, egyenlő és titkos választójogot, amelynek kifejeződése eredményeként létrejönnek az állami képviselői szervek. Alapvető elv továbbá a szabadságjogok védelme, érvényesülése és érvényesíthetősége, a kormányok leválthatósága, valamint a hatalmi ágak és az államhatalom megosztása.⁹⁷

Különleges jogrend alkalmazásának egyik legkényesebb pontja az alapvető jogok korlátozásának szélesebb lehetősége. Egy demokratikus jogállam alkotmányában biztosítja az állampolgárok és más személyek alapvető jogait, valamint azok korlátozásának eseteit, illetve mértékét. Vannak azonban nemzetközi jogi kötelezettségek is, melyek megkerülésére következmények nélkül nincs lehetőség. Ilyen például az Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (továbbiakban: PPJNE). A PPJNE kifejezetten elismeri, hogy vannak olyan válsághelyzetek, melyek igazolják a PPJNE által biztosított jogoktól való eltérést, szemben azokkal a nemzetközi jogi alapelvekkel, amelyekről az eltérés semmilyen esetben nem megengedett. Ebben az esetben az állam nem hivatkozhat az alkotmányára, alkotmányos rendjére és belső törvényeire sem.⁹⁸ Tehát az PPJNE lehetővé teszi, hogy a nemzet létét fenyegető és hivatalosan kihirdetett szükségállapot idején az PPJNE-ben részes államok az adott helyzet által szigorúan megkövetelt mértékben telessenek olyan intézkedéseket, amelyek eltérnek a PPJNE-ben vállalt kötelezettségeiktől.⁹⁹

Az International Commission of Jurists (továbbiakban: ICJ) 1983-ban kelt ajánlásában azt rögzíti, hogy az alkotmányoknak pontosítaniuk kell azokat a válsághelyzet idején bevezethető intézkedéseket,

⁹⁴ KONDÁS Kornél: *A különleges jogrend elrendelését követő feladatok a Rendőrség helyi szerveinek*. In: *Hadtudományi szemle* 2015. VIII. évfolyam 1. szám 303. o.

⁹⁵ GROSS, Oren: *Chaos and Rules: Should Responses to Violent Crises Always be Constitutional?* 2003. *The Yale Law Journal*, 1025. o.

⁹⁶ ELSTER, John: *Comment on the Paper by Ferejohn and Pasquino*. 2004. Oxford University Press and New York University School of Law, 240-241. o.

⁹⁷ BIHARI Mihály: *Politológia – A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák*. 2013. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest, 391. o.

⁹⁸ MCGOLDRICK, Dominic: *The interface between public emergency powers and international law*. Oxford University Press and New York University School of Law 2004. Volume 2, Number 2, 385-386. o.

⁹⁹ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 4. cikk 1. pont.

amelyek nem érinthetik nemzetközi jogban is elismert jogokat. Az ICJ kijelenti azt is, hogy az alkotmányoknak definiálnia kell azokat a válsághelyzeteket, amelyek igazolják a rendes jogrendtől való eltérést, és létrehoznak egy eljárást a különleges jogrend kihirdetésére, amely

1. elsődleges felelősséget ad a jogalkotónak,
2. pontosan meghatározza a válsághelyzet időtartamát,
3. és időszakosan felülvizsgálja a válsághelyzet meghosszabbítását.¹⁰⁰

Láthatjuk, hogy a különleges jogrendi szabályozás nem merül ki állami hatáskörben, hiszen vannak nemzetközi jogi dokumentumok is, melyek kötelezettséget, egyben jogosultságot is rónak az adott államokra.

2. RENDKÍVÜLI ÁLLAPOT

2.1. Kihirdetési feltétele

Az Országgyűlés hadiállapot kinyilvánítása vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély) esetén kihirdeti a rendkívüli állapotot, és Honvédelmi Tanácsot hoz létre.¹⁰¹

A rendkívüli állapot a minősített időszakok közül legsúlyosabb variáció, hiszen egyrésről magában hordozza az elhúzódó jelleget, másrésről az ország tényleges létért való küzdelmével azonosítható, harmadrészt pedig – az előző kettőből értelemszerűen következő – az állami, gazdasági és társadalmi működés teljes körű átalakításával jár együtt, amihez a jogalkotó a honvédelmi törvényben felsorolt összes rendkívüli intézkedést igénybe vehetővé tette.¹⁰²

2.2. Háború

A háborúnak nagy szakirodalmi van, egészen az ókortól kezdve találunk műveket, melyek igyekeznek meghatározni ezt, az emberiséggel amúgy egyidős jelenséget.¹⁰³ Dinstein szerint egy közös elem van, amit minden háború-definícióban megtalálunk, ez pedig az államok közötti harc.¹⁰⁴ Emellett megemlíthetjük Clausewitz elméletét, mely szerint megkülönböztethetünk abszolút és valóságos háborút, ami másként fogalmazva absztrakt és konkrét háborút jelent. Az abszolút háború a háborúnak a legáltalánosabb, ugyanakkor a legsematikusabb modellje, amely a párharcotól az atomháborúig a háború minden formájára érvényes, de nem minden háborúban nyilvánul meg. Éppen ezért szükség van a háború specifikáltabb („valóságos”) modelljeire is, amelyek az adott háborúk pontosabb leírását adják.¹⁰⁵ Clausewitz szerint a háború tág körben dúló viadal. Ennél fogva csupán két küzdő fél áll előttünk, akiknek mindegyike arra törekszik, hogy a másikat saját akaratának teljesítésére kényszerítse, ellenfelét leverje, s ezáltal további ellenállásra képtelenné tegye.¹⁰⁶ A háborút időtartamát tekintve pedig csakis az erre irányuló szándékkal lehet elkezdni és a háborús helyzet egészen a békekötésig tart. Ebből következik, hogy sem a határozott ideig tartó tüzszünet, sem a határozatlan ideig tartó fegyverszünet nem fogja megszüntetni a háborút.¹⁰⁷

2.3. Idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye

A rendkívüli állapot másik kihirdetési feltétele az *idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye*. A fegyveres támadással külön pontban foglalkozom. Idegen hatalmon elsősorban más államokat, de érthetünk alatta akár nemzetközi szervezeteket vagy terrorista csoportokat is. Az idegen hatalom tehát minden olyan entitás, amely képes külföldről fegyveres támadást indítani az ország ellen. Közvetlen, ha az idegen hatalom fegyveres támadásának veszélye valószínű és időben közeli. A valószínűségnek nem kell 50

¹⁰⁰ CAMP, Linda – POE, Steven: *Are Constitutional State of Emergency Clauses Effective? An Empirical Exploration*. In: *Human Rights Quarterly* 2004. 1073-1074. o.

¹⁰¹ Alaptörvény 48. cikk (1) bekezdés a) pont.

¹⁰² FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál: *A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozása*. In: FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*. 2016. Zrínyi Kiadó, Budapest, 306. o.

¹⁰³ Lásd Szun-ce A háború művészete című művét, mely körülbelül I. e. a VI. században keletkezett. SZUN-CE: *A háború művészete*. 2006. Carthaphilus Kiadó, Budapest.

¹⁰⁴ DINSTEIN, Yoram: *War, Aggression and Self-Defence*. 2001. Cambridge University Press 5. o.

¹⁰⁵ TÓTH I. János: *Clausewitz a háború lényegéről*. In: *Létünk* 2014. évfolyam 3. szám 27. o.

¹⁰⁶ CLAUSEWITZ Károly: *A háborúról*. 1917. Athenarum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 13. o.

¹⁰⁷ JAKAB András: *Az Alkotmány kommentárja I*. 2009. Századvég Kiadó, Budapest, 611. o.

százaléknál nagyobbak lennie, hanem csupán érzékelhetőnek és a normális valószínűségnél jelentősen nagyobbak. Az időbeli közelség követelménye sem szigorúan számszerűsíthető, és a valószínűleg bekövetkező támadás hatékony elhárítására való felkészülési időhöz viszonyítandó.¹⁰⁸ A valószínű támadás megítélése tehát rendkívül nehéz döntési helyzetbe hozhatja a mindenkori Országgyűlést. Ehhez a döntési dilemmát nehezíti majd a fegyveres támadás megítélése is, amit a következő pontban fejtek ki, és kapcsolom hozzá az itt megállapítottakat.

2.4. Fegyveres támadás

A fegyveres támadást az Alaptörvény nem határozza meg. Ebben az irányadó a Büntető Törvénykönyv (továbbiakban: Btk.) lehet, melynek rendelkezése szerint fegyveresen követi el a bűncselekményt, aki lőfegyvert, robbanóanyagot, robbantószer, robbanóanyag vagy robbantószer felhasználására szolgáló készüléket tart magánál, vagy a bűncselekményt az a)-d) pontban meghatározottak utánzatával fenyegetve követi el.¹⁰⁹ De hivatkozhatunk-e egy törvényi rendelkezésre, ha egy Alaptörvényben szereplő, de meg nem határozott fogalomról beszélünk? Ez alapvetően a jogforrási hierarchia rendszerének tükrében vethet fel ellentmondásokat.¹¹⁰ A jogforrási hierarchia rendszere szerint, akkor lenne a Btk. fegyveres vagy felfegyverkezve történő elkövetés meghatározása az Alaptörvénnyel ellentétes, ha az Alaptörvény meghatározná a fegyveres vagy felfegyverkezve történő elkövetés fogalmát, ami más értelmezést nyerne, mint a Btk. rendelkezései. Erről azonban nem beszélhetünk, ugyanis az Alaptörvényben nem találunk utalást arra vonatkozóan, hogy mit jelent a fegyveres vagy felfegyverkezve elkövetés. Igaz arra sem, hogy ebben az esetben a Büntető Törvénykönyvben foglaltakat kellene alapul venni. Ilyen esetekben abból kell kiindulni, hogy a jogalkotó olyan értelemben használja a kifejezést, amilyen értelemben a jogrendszer más szabályai használják azt.¹¹¹ Sőt, véleményem szerint a különleges jogrend súlyosságát illetően még szélesebb körben használatos a fegyveresen vagy felfegyverkezve történő elkövetés. Továbbá a jogalkotó számos helyen használja még a „fegyver/fegyveres” kifejezést. Ilyen a honvédelmi törvény¹¹² vagy akár a rendőrségi törvény.¹¹³ Viszont az említett törvények értelmező rendelkezésében sem találunk definíciót sem a „fegyver”, sem a „fegyveres” kifejezésre. Ezekben az esetekben is irányadónak lehetnek a Btk. rendelkezései.

Rendkívüli állapot kihirdetési feltételeit vizsgálva azt is megállapíthatjuk, hogy nincs lehetőség a kihirdetésére, ha idegen hatalom felfegyverkezve támadna Magyarországra. Itt megint a Btk.-ra utalunk: felfegyverkezve követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál.¹¹⁴ Ezt a megállapítást azonban nem csak a rendkívüli állapot esetében fedezhetjük fel. Mind a megelőző védelmi helyzet, mind a váratlan támadás kihirdetési feltételeiben csak a fegyveres támadást használja a jogalkotó. Egyedül a szükségállapot lesz az, ahol megjelenik a felfegyverkezve történő elkövetés is. Ezekre majd a dolgozat megfelelő pontjaiban térünk ki részletesen.

2.5. Rendkívüli állapotra vonatkozó további szabályok

A Honvédelmi Tanács elnöke a köztársasági elnök, tagjai az Országgyűlés elnöke, az országgyűlési képviselőcsoportok vezetői, a miniszterelnök, a miniszterek és – tanácskozási joggal – a Honvéd Vezérkar főnöke.

A Honvédelmi Tanács gyakorolja az Országgyűlés által rá átruházott jogokat, a köztársasági elnök jogait és a Kormány jogait.¹¹⁵

¹⁰⁸ JAKAB (2009): *i.m.* 614. o.

¹⁰⁹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 459. § (1) bekezdés 5. pont.

¹¹⁰ A jogforrási hierarchia magasabb szintjén álló állami szerv által kibocsátott jogszabállyal nem lehet ellentétes az alacsonyabb szinten elhelyezkedő állami szerv által kibocsátott jogszabály, azt nem módosíthatja, és nem helyezheti hatályon kívül. SZIGETI Péter: *Jogtani és államtani alapvonalak*. 2011. Rejtjel Kiadó, Budapest, 110. o.

¹¹¹ JAKAB (2009): *i.m.* 666. o.

¹¹² A fegyveres katonai szolgálat célja a nemzeti és szövetségi védelmi feladatok végrehajtása érdekében a hadkötelesek kiképzése, felkészítése a katonai feladatokra és a Honvédség védelmi képességének erősítése. A fegyver nélküli katonai szolgálat célja a Honvédség fegyverhasználat nélküli feladataiban történő közreműködés és az ehhez szükséges felkészítés. 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről 4. § (1) bekezdés.

¹¹³ A rendőr szolgálati fegyver viselésére jogosult. A szolgálati fegyver viselésével és tárolásával kapcsolatos szabályokat külön jogszabály állapítja meg. 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 22. §

¹¹⁴ Btk. 459. § (1) bekezdés 6. pont.

¹¹⁵ Alaptörvény 49. cikk (1)-(2) bekezdés.

Farkas Ádám a Honvédelmi Tanács öszvérszerűségére utal, mikor a következő problémákat veti fel a jogintézménnyel kapcsolatban: személyi és hatásköri értelemben nagyrészt egyesíti a hatalmi ágakat, ami azonban egyrészt a döntésképeséghez szükséges személyi körre, másrészt a végrehajtó hatalmat ellensúlyozni hivatott természetűre figyelemmel operativitási kérdéseket vethet fel.¹¹⁶ Problémát jelent az is, hogy az Alaptörvény nem rendelkezik a Honvédelmi Tanács helyettesítéséről, arra az estre, ha rendkívüli állapot idején a Honvédelmi Tanács bármely okból nem döntésképes és az Országgyűlés is akadályoztatva van.¹¹⁷

A Honvédelmi Tanács összetétele véleményem szerint nem feltétlenül eredményez öszvérszerűségét, hiszen ha alaposan megvizsgáljuk a szerv összetételét, látjuk, hogy a kormányzó oldal leuralja a Honvédelmi Tanácsot. Szintén aggályos, hogy nem találunk utalást arra, hogy a Honvédelmi Tanács mikor határozatképes, és milyen formában hozza meg rendeleteit, továbbá arra sem, hogy mi történik akkor, ha a köztársasági elnök nem írja alá a rendeletet. Szintén érdekes, a köztársasági elnök helyettesítése esetén felmerülő probléma: ugyanis a köztársasági elnök átmeneti akadályoztatása esetén az akadályoztatás megszűnéséig vagy a köztársasági elnök megbízatásának megszűnése esetén az új köztársasági elnök hivatalba lépéséig az Országgyűlés elnöke gyakorolja a köztársasági elnök feladat- és hatásköreit. Ebben az esetben, a Honvédelmi Tanácsban az Országgyűlés elnöke helyettesítené a köztársasági elnököt. Kérdés viszont, hogy ki helyettesíti az Országgyűlés elnökét? Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény szerint az Országgyűlés alelnöke,¹¹⁸ viszont az Országgyűlés alelnöke nem tagja a Honvédelmi Tanácsnak. Látjuk tehát, hogy számos alkotmányossági kérdés merül fel a Honvédelmi Tanácsot illetően.

3. SZÜKSÉGÁLLAPOT

3.1. Kihirdetési feltétel

*Az Országgyűlés a törvényes rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények esetén szükségállapotot hirdet ki.*¹¹⁹

A szükségállapot meghatározása az Alaptörvényben – eltérően a korábbi alkotmányos szabályoktól – homogén, összefoglaló módon belső eredetű, kiterjedt fegyveres-erőszakos cselekményként értékelhető.¹²⁰ Ugyanis az Alaptörvénnyel ellentétben az Alkotmány a szükségállapotot *körébe* vonta a katasztrófa okozta válsághelyzetet is.¹²¹ Az Alaptörvényben azonban e két válsághelyzet elkülönül és azzal, hogy a jogalkotó a szükségállapot köréből kivette a katasztrófa okozta válsághelyzetet, rendészeti típusú állami beavatkozással kezelhető minősített időszakká változtatta a szükségállapotot.¹²²

3.2. Törvényes rend megdöntése

Bár Jakab András az Alkotmányhoz igazodva¹²³ az „alkotmányos rend” fogalmat használja, az Alaptörvényt alapul véve dolgozatomban a „törvényes rend” kifejezéssel operálok. Megítélésem szerint a két fogalom

¹¹⁶ FARKAS – KÁDÁR: *i.m.* 306. o.

¹¹⁷ FARKAS – KÁDÁR: *i.m.* 307. o.

¹¹⁸ „A házelnököt – az általa meghatározott rendben – alelnökök helyettesítik.” 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről 3. § (1) bekezdés

¹¹⁹ Alaptörvény 48. cikk (1) bekezdés b) pont

¹²⁰ JAKAB András – TILL Szabolcs: *A különleges jogrend*. In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. 2013. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 478. o.

¹²¹ Az Országgyűlés az alkotmányos rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekmények, elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén (a továbbiakban együtt: szükséghelyzet) szükségállapotot hirdet ki. 1989. évi XXXI. törvény 19. § (3) bekezdés i) pont

¹²² JAKAB – TILL: *i.m.* 478. o.

¹²³ Az Országgyűlés az alkotmányos rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekmények, elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén (a továbbiakban együtt: szükséghelyzet) szükségállapotot hirdet ki. 1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról 4. § (2) bekezdés. Itt azt is meg kell említeni, hogy az Alkotmány korábbi szabályozásához képest a szükségállapot

között pusztán alaki eltérések vannak, tekintettel a szabályozás körülményeire, valamint a további kihirdetési feltételekre. Így a törvényes rend alatt az Alaptörvényben foglalt jogi rendet kell érteni. Lényeges elem ebben az esetben is, hogy a rendes jogrendi eszközökkel a törvényes rend megdöntésére irányuló cselekmény ne legyen elhárítható, illetve kezelhető.¹²⁴

3.3. Hatalom kizárólagos megszerzése

A jogalkotó ebben az esetben a hatalom megszerzésének és gyakorlása egyes módozatainak, illetve a hatalom kizárólagos birtoklásának próbál gátat szabni. Hatalom alatt az állami főhatalom bármely megnyilvánulását érteni kell, így tehát mind a központi, mind a helyi szintű hatalommal összefüggő, az erőszakos megszerzéssel, gyakorlással vagy kizárólagos birtoklással szemben védelmet kell biztosítani.¹²⁵ A központi és helyi szintű elkülönítés mellett azonban hatalom fogalmába beletartoznak mind a klasszikus hatalmi ágak,¹²⁶ mind a modern jogtudomány által kialakított hatalmi ági rendszerek is, melyek a montesquieu-i féle klasszikus csoportosítást meghaladták. A hatalom kizárólagos megszerzése tehát az állam legitim és zavartalan működésének ellehetetlenítését jelenti, amely olyan mértékű beavatkozást jelentene, amely a rendes jogrend eszközeivel nem lenne kezelhető.

3.4. Élet- és vagyonbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények

Az Alaptörvény nem ad iránymutatást arra, hogy mit jelent az élet- és vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztetés. Az élet és vagyonbiztonságot tekintve a Btk. XV.¹²⁷ XXXV.¹²⁸ XXXVI.¹²⁹ fejezeti lehetnek irányadóak, viszont ez sem kimerítő jellegű, hiszen nem a bűncselekmény tényállási elemeinek kell megvalósulni, hanem bármilyen cselekmény megalapozhatja a szükségállapot kihirdetését, ami az élet- és vagyonbiztonságot veszélyezteti. Emellett a jogalkotó az élet- és vagyonbiztonság tekintetében az „és” kötőszóval egy konjunktív feltételt határoz meg. Véleményem szerint ezzel is a válsághelyzet súlyosságára utal, habár nem elképzelhetetlen olyan esemény sem, amely csak az egyiket, vagy csak a másikat veszélyezteti. De a többi kihirdetési feltételt is alapul véve logikusnak tűnik a konjunktív feltétel.

Az Alaptörvény szintén nem határozza meg, hogy mennyit jelent a tömeges mérték. A rendőrségi törvény rendelkezése szerint tömeg alatt 10 főt meghaladó csoportosulást kell érteni.¹³⁰ A 11 fő élet- és vagyonbiztonságát veszélyeztető, fegyveresen és felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények azonban aligha alapoznák meg a szükségállapot kihirdetését. Ennek megítélése megint csak a jogalkotó mérlegelési körébe tartozik.

4. MEGELŐZŐ VÉDELMI HELYZET

4.1. Kihirdetési feltétel

*Az Országgyűlés külső fegyveres támadás veszélye esetén vagy szövetségi kötelezettség teljesítése érdekében meghatározott időre kihirdeti a megelőző védelmi helyzetet, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetésére.*¹³¹

4.2. Előzmények

A megelőző védelmi helyzetet, mint új minősített időszakot a 2005. január 1-től hatályos 2004. évi CIV. törvény vezette be az Alkotmányba.¹³² A közvetlen kiváltó oka az a politikai igény volt, hogy a

alapjául szolgáló szükséghelyzet köréből kikerült a természeti katasztrófa. MÉSZÁROS Gábor: *Különleges helyzetek és beavatkozási lehetőségek az alkotmányos demokráciákban*. 2017. Doktori (PhD) értekezés, Debrecen, 237. o.

¹²⁴ JAKAB (2009): *i.m.* 615. o.

¹²⁵ JAKAB (2009): *i.m.* 231-232. o.

¹²⁶ Értsd ezalatt a Montesquieu-i féle klasszikus hatalommegosztási rendszert, tehát törvényhozó, végrehajtó, illetve bírói hatalmat. STÖRIG, Hans Johaim: *A filozófia világtörténete*. 2005. Helikon Kiadó, Budapest, 291. o.

¹²⁷ Az élet, testi épség és az egészség elleni bűncselekmények

¹²⁸ Vagyon elleni erőszakos bűncselekmények

¹²⁹ Vagyon elleni nem erőszakos bűncselekmények

¹³⁰ Rtv. 97. § (1) bekezdés e) pont

¹³¹ Alaptörvény 51. cikk (1) bekezdés

hadkötelezettség ne legyen visszaállítható. A szövetségi kötelezettség teljesítése, mint másik kihirdetési feltétel elképzelhetetlen lenne a kölcsönös védelmi kötelezettséget tartalmazó nemzetközi szerződéshez tartozás nélkül. A különleges jogrend ezen eleme tehát elsődlegesen a katona jellegű állami feladatok ellátásához kapcsolódik, kihatásában ugyanakkor a tág értelemben vett közigazgatás gyorsítását hordozza.¹³³

A megelőző védelmi helyzetet úgy is értelmezhetjük, mint a rendkívüli állapot és a békeidőszaki rend közötti átmeneti minősített időszakot. A „külső fegyveres támadás” fogalma azonos az „idegen hatalom fegyveres támadásának” fogalmával, amivel fent már foglalkoztam. A kétfajta veszély pontos elhatárolását a jogalkotó szándékosan nem tette meg, így hagyva nyitva a lehetőséget az ország katonai és külpolitikai érdekeinek legmegfelelőbb opció választására.¹³⁴

A szövetségi kötelezettség a NATO-tagságból fakadó kötelezettségeket jelenti: amennyiben a szövetség valamely más tagállama kerül fegyveres konfliktusba, vagy annak veszélyébe, akkor a megelőző védelmi helyzet kihirdethető – feltéve, hogy ez szükségesnek látszik a konfliktus vagy annak veszélye szempontjából. Amennyiben pedig tényleges fegyveres konfliktus törne ki a NATO-szerződés 5. cikke értelmében, tehát kollektív védelmi kötelezettség este áll fenn, akkor akár a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot is kihirdethető.¹³⁵

4.3. Felvetések

A megelőző védelmi helyzet tehát közvetít a rendkívüli állapot és a rendes jogrend eszközeivel kezelhető időszak között. A rendkívüli állapotnál kihirdetési feltételei között szerepel azonban az idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély), amit az aktuális fejezetben már elemeztünk. Azt is megállapítottuk, hogy a megelőző védelmi helyzet kihirdetését megalapozó fegyveres támadás veszélye, valamint az idegen hatalom fegyveres támadásának a veszélye (háborús veszély) között tartalmi különbség nincs. Ebből következik, hogy a megelőző védelmi helyzet valamint a rendkívüli állapot kihirdetési feltétele konkurál egymással.

A különbség a válsághelyzet elhárítására biztosított jogosítványok mértékében és címzettjében van.¹³⁶ Véleményem szerint a megelőző védelmi helyzetet – mint külön nevesített minősített időszakot – ki kellene iktatni az Alaptörvényből. Ehelyett olyan szabályozást kellene kialakítani, ami a rendkívüli állapot keretein belül ruházná fel a Kormányt válsághelyzet kezelésére alkalmas eszközökkel.

A megelőző védelmi helyzet másik kihirdetési feltétele a szövetségi kötelezettség teljesítése. Ez a válsághelyzet szintén beilleszthető akár a rendkívüli állapot, akár a szükségállapot kihirdetési feltételei közé, hiszen egy szövetségi kötelezettség bármilyen formában manifesztálódhat. Képtelenség megjósolni azt, hogy Magyarország határain belül és/vagy kívül lesz szükség a beavatkozásra, mint ahogy az sem állapítható meg, hogy ez a válsághelyzet milyen mértékű beavatkozást igényel. Más aspektusból megközelítve a kérdést: Mi történik akkor, ha olyan formában kell a szövetségi kötelezettségnek eleget tenni, ami Magyarországra fenyegetést nem jelent? Gondoljunk egy távoli országban történő hadműveletre. Ebben az esetben azt kérdőjelezem meg, hogy szükséges-e egyáltalán a szövetségi kötelezettséget minősített időszakként történő meghatározása? Magyarország rendszeresen küld kontingenseket a világ különböző pontjaira, bár alapvetően nem harcászati céllal, de ennek az esélye mindig fennáll. Itt arról van szó tehát, hogy ha külföldön vetünk be magyar csapatokat, az Magyarország határain belül indokolatlanná teszi-e a különleges jogrendi szabályozást, azonban ha ennek következtében érné támadás Magyarországot, lehetőség lenne a meglévő minősített időszakok valamelyikét kihirdetni – gondolunk itt elsősorban a rendkívüli állapotra. Véleményem szerint, tekintettel a fentiekre, indokolatlan a szövetségi kötelezettséget külön minősített időszakként nevesíteni és szabályozni az Alaptörvényben.

¹³² VARGA Péter – HORVÁTH László: *A minősített időszakok definiálása, alapvető szabályai, valamint szabályozásának főbb indokai*. In: *Bolyai Szemle* 2009. XVIII. évfolyam 3. szám 84. o.

¹³³ JAKAB – TILL: *i.m.* 472-473. o.

¹³⁴ JAKAB (2009): *i.m.* 629. o.

¹³⁵ JAKAB (2009): *i.m.* 629. o.

¹³⁶ Rendkívüli állapot idején a Honvédelmi Tanács, megelőző védelmi helyzet idején a Kormány a hatáskörök gyakorlója.

5. TERRORVESZÉLYHELYZET

5.1. Kihirdetési feltétel

Az Országgyűlés a Kormány kezdeményezésére terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye vagy terrortámadás esetén meghatározott időre kihirdeti a terrorveszélyhelyzetet, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetésére. A terrorveszélyhelyzet időtartama meghosszabbítható.¹³⁷

5.2. Értelmezés

Az Országgyűlés 2016. június 7-én módosította Magyarország Alaptörvényét, kiegészítve a különleges jogrendre vonatkozó szabályozást a Terrorveszélyhelyzet kategóriájával. A jogalkotói cél az volt, hogy a Kormány megfelelő választ tudjon adni az új típusú biztonsági kihívásokra. Nevezetesen a terrorizmus jelentette veszélyeztetettség egy olyan stádiumára (ti. a jelentős és közvetlen támadás veszélye vagy a megtörtént támadást követő időszak), amikor a fenyegetés már a békeidejű eszköztáron túli fellépést igényel, de – figyelemmel a szükségesség és arányosság mércéire – a különleges jogrend hatályos formái által biztosított jogkorlátozási szintek még nem indokoltak feltétel nélkül.¹³⁸

Az alapvető kérdések tehát: szükséges volt-e új különleges jogrendi esetkör a terrorveszély kezelése érdekében; végső soron a terror veszélye a *békés mindennapok* része, vagy pedig különleges jogrendi időszakot igényel? A terror veszélyével összefüggésben pedig elégséges-e a Magyar Honvédség bevonása a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége mellett, vagy pedig további alapjogokat korlátozó intézkedésekre is szükség van? A szabályozás súlypontját alaptörvényi szintre kell-e helyezni, vagy pedig a sarkalatos szabályozási szint a domináns?¹³⁹

A terrorizmussal kapcsolatos vizsgálódások egyik problémája a definíciós nehézségek. Napjainkra a terrorizmus fogalmára rengeteg meghatározás született, (egy angol kézikönyv 109 meghatározást gyűjtött egybe) nemzetközileg elfogadott érvénye azonban egyiknek sincs.¹⁴⁰ Ez nemcsak a különböző érdekekre vezethető vissza, hanem a jelenség természete az, ami ellenáll az egzakt fogalmi meghatározásnak. Az okfejtés teljesen jogosnak tűnik, mivel az államok közötti kulturális törésvonalak, a terrorista szervezetek változatossága és az ellenük való küzdelem sokrétűsége sem engedi egységes fogalom kialakítását.¹⁴¹ Egyesek szerint azokat a jelenségeket kell a terrorizmus körébe sorolni, amelyek elsősorban az államrend vagy a nemzetközi politikai társadalom hatalmi rendje ellen irányulnak.¹⁴² Másik meghatározásban a terrorizmus lényege egyértelműen a nyílt ütközet tagadása. Célpontjait úgy választja meg, hogy kizárja az önvédelem lehetőségét.¹⁴³

5.3. Felvetések

A terrorveszélyhelyzet Alaptörvénybe iktatásával már részletesen foglalkoztam.¹⁴⁴ Itt csak röviden utalnék arra, hogy a dolgozatban tett megállapítások alapján szükségtelennek éreztem az Alaptörvény hatodik módosítását ebben a formában. Mind a kihirdetési feltételek, mind a hatáskörök tekintetében azt a következtetést vontam le, hogy a bizonyos módosításokkal a terrorveszélyhelyzet Alaptörvénybe emelése

¹³⁷ Alaptörvény 51/A. cikk (1) bekezdés.

¹³⁸ SIMICSKÓ István: *A terrorizmus elleni védelem fokozása a különleges jogrendi kategóriák bővítésével* In: *Hadtudomány* 2016/3-4. szám 100. o.

¹³⁹ TILL Szabolcs: *Alkotmányos változatok migránsokra és terrorra*. In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* 2016. IV. évfolyam 1-2. szám 32. o.

¹⁴⁰ KANCSAL Kitti: *Terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban*. In: *Büntetőjogi szemle* 2012/3. szám 19. o.

¹⁴¹ BARTHA-RIGÓ Márta: *A terrorizmus definíciójának hiánya és a felmerülő emberi jogi kérdések*. In: *Hadtudományi Szemle* 2017. X. évfolyam 4. szám 159 – 160. o.

¹⁴² HASKÓ Katalin: *A terrorizmus történeti fejlődése*. In: FELKAI Gábor – MOLNÁR Attila Károly – PÁL Eszter (szerk.): *Forrásvidékek Társadalmi tanulmányok Némedi Dénes 60. születésnapjára*. 2002. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 293. o.

¹⁴³ TOWNSHEND, Charles: *A Terrorizmus*. 2003. Magyar Világ Kiadó, Budapest, 14. o.

¹⁴⁴ Lásd: ŐSZE Áron: *A terrorveszélyhelyzet Alaptörvénybe iktatásának problematikája*. 2017. TMDK dolgozat, Győr.

helyett elegendő lett volna a szükségállapotra vonatkozó szabályozást módosítani a szükségesség-arányosság¹⁴⁵ követelményének szem előtt tartása mellett.

A terrorveszélyhelyzet – akár a megelőző védelmi helyzet, akár a váratlan támadás esetén – kihirdetését követően – sőt még az előtt is – a Kormány jogosult rendeleti kormányzásra. Pusztán a hatáskörök tekintetében mutat különbséget a megelőző védelmi helyzethez és váratlan támadáshoz képest.

6. VÁRATLAN TÁMADÁS

6.1. Kihirdetési feltétel

*A Kormány külső fegyveres csoportoknak Magyarország területére történő váratlan betörése esetén a támadás elhárítására, Magyarország területének a honi és szövetséges légvédelmi és repülő készségi erőkkel való oltalmazására, a törvényes rend, az élet- és vagyonbiztonság, a közrend és a közbiztonság védelme érdekében - szükség esetén a köztársasági elnök által jóváhagyott fegyveres védelmi terv szerint - a szükségállapot vagy a rendkívüli állapot kihirdetésére vonatkozó döntésig a támadással arányos és arra felkészített erőkkel azonnal intézkedni köteles.*¹⁴⁶

A váratlan támadást az Alkotmány módosításáról szóló 1993. évi CVII. törvény 1. §-a iktatta be az Alkotmányba.¹⁴⁷ Indoka az volt, hogy az Alkotmány addig nem rendelkezett „idegen hatalom fegyveres támadásának nem minősülő külső fegyveres csoportok váratlan betörése, vagy az ország légtérének szándékos megsértése, illetve váratlan légitámadás esetén a támadás elhárítása érdekében a fegyveres erők korlátozott mérvű és gyors bevetéséről.”¹⁴⁸ Tehát a váratlan támadás más típusú specialitásokkal rendelkezik, mivel itt nem felkészülési időszakról van szó, hanem valamilyen azonosítási hiátusokkal terhelt, de megvalósult támadásról.¹⁴⁹

6.2. Értelmezés

A „külső” betörés a külföldről megindított támadást jelenti, ami nem csak államtól származhat, hanem akár magyar állampolgárok is elkövethetik. A Magyarország területére történő betörés szintén a földrajzi értelmezést hivatott elősegíteni. A „csoport” kifejezést tágan kell értelmezni, hiszen a modern technológia segítségével akár egy ember is képes komoly gépesített támadást intézni.¹⁵⁰ Ebben az esetben azonban tágan értelmezés sem oldja fel ezt a problémát, hiszen csoporton semmiképpen sem érthetünk egy embert. Tehát ez a kihirdetési feltétel mondhatni „elavult”, így szükség lenne a kihirdetési feltétel újradefiniálásra.

6.3. Felvetések

Ahogy látjuk, a váratlan támadás vagy a rendkívüli állapotot vagy a szükségállapotot – nem szükségszerűen – megelőző válsághelyzet. Ugyanis egyáltalán nem biztos, hogy a váratlan támadás kihirdetésre kerül a szükségállapot vagy rendkívüli állapot alkalmazását megelőzően. Ennek a fordítottja is igaz: egyáltalán nem biztos, hogy a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot kihirdetésre kerül a váratlan támadás kihirdetését követően. Tehát a jogalkotó egy kvázi átmentet hivatott létrehozni a váratlan támadással. Érdekes az is, hogy a váratlan támadás esetén nincs szükség kihirdetésre, ami a Kormánynak korlátlan mérlegelési lehetőséget biztosít a váratlan támadás elrendelésére.

Véleményem szerint ezt az átmeneti időszakot indokolatlan egy újabb minősített időszakkal – ugyan úgy, mint a megelőző védelmi helyzet esetében – szabályozni, helyette a rendkívüli állapot, illetve a szükségállapot szabályozásán kellene módosítani az Alaptörvényt, és ezzel együtt a vonatkozó jogszabályokat is. Ezt úgy lehetne megoldani, hogy a Kormányt, vagy más megjelölt szervet/személyt a

¹⁴⁵ A szükségesség-arányosság lényege a különleges jogrend alkalmazásánál az, hogy minél nagyobb a fenyegetettség, annál súlyosabb beavatkozási lehetőséget kell biztosítani a minősített helyzet kezelésére feljogosított szervnek/személynek. TÁLAS Péter: *A terrorveszélyhelyzet-diskurzus margójára*. In: *Nemzet és Biztonság* 2016/1. szám 45. o.

¹⁴⁶ Alaptörvény 52. cikk (1) bekezdés.

¹⁴⁷ 1993. évi CVII. törvény az Alkotmány módosításáról.

¹⁴⁸ JAKAB (2009): *i.m.* 665. o.

¹⁴⁹ TILL (*Katonai Jogi és Hadijogi szemle* 2016. IV. évfolyam): *i.m.* 34. o.

¹⁵⁰ JAKAB (2009): *i.m.* 665-666. o.

rendkívüli állapot vagy szükségállapot kihirdetését megelőzően, a veszély fennállásakor a válsághelyzet megelőzésére, kezelésére szolgáló jogosítványokkal ruházzuk fel.

7. VESZÉLYHELYZET

7.1. Kihirdetési feltétel

*A Kormány az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki, és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be.*¹⁵¹

7.2. Értelmezés

Annak ellenére, hogy a veszélyhelyzet a különleges jogrend intézményén belül került meghatározásra, mégsem tekinthető honvédelmi természetű kihívásnak. Erre a jogalkotó is utal azzal, hogy a honvédelmi törvény különleges jogrendi részében csak a veszélyhelyzetre vonatkozó szabályokat nem helyezte el – az többi minősített időszakkal ellentétben –, mivel azok a katasztrófavédelmi törvényben¹⁵² kerültek szabályozásra.¹⁵³ A veszélyhelyzet a különleges jogrend egyetlen olyan eleme, amely nem az állam fegyveres védelmére irányul. Különösen igaz ez a dominó-effektusra épített szabályozási formára,¹⁵⁴ amely a katasztrófaveszélyének kialakulásától a folyamatot egészében szemlélve, annak mielőbbi megszakításra törekszik a következmények minimalizálása érdekében.¹⁵⁵

A válsághelyzetek közül a természeti katasztrófák azok, melyek minősített időszaki szabályozása alapozza meg legkevésbé a különleges jogrend jogintézményével kapcsolatos hatalommal való visszaélési lehetőségeket – vagy legalább is az attól való félelmet. Ezt a gyakorlat, valamint a szakirodalom is alátámasztja, hiszen a forrásokból az az általános következtetés vonható le, hogy a különböző fegyveres konfliktusok okozta válsághelyzetek azok, melyek előfeltételei lehetnek a hatalom koncentrációjának, a jogállami keretek megdöntésének.

7.3. Felvetések

A veszélyhelyzettel kapcsolatos szabályozás véleményem szerint kielégítő. A rendkívüli állapot és szükségállapot mellett a természeti katasztrófák okozta válsághelyzet az, ami klasszikusan szabályozási tárgy lehet a különleges jogrend rendszerében. Habár a veszélyhelyzetre vonatkozó szabályok a katasztrófavédelmi törvényben kerültek szabályozásra, ami okszerű, hiszen a veszélyhelyzet intézménye alapvetően a katasztrófavédelmi ágazathoz tartozik, ahhoz a Magyar Honvédségnek csak közreműködői kapcsolódása van.¹⁵⁶ Ennek ellenére szükséges a természeti katasztrófák okozta válsághelyzeteket is minősített időszak keretein belül szabályozni, hiszen ezeknek a súlyossága is elérheti azt a fokozatot, amit rendes jogrend eszközeivel képtelenség lenne kezelni.

8. KONZEVENCIÁK

A különböző minősített időszakokat vizsgálva a rendkívüli állapot és a szükségállapot tekintetében a kihirdetési feltételeket viszonylag jól körülírtam találtam, amelyek a klasszikus válsághelyzetekre igyekeznek megoldást nyújtani. Ez rendkívüli állapot idején a háború, míg szükségállapot esetén alapvetően a forradalom, de lényeges kihangsúlyozni, hogy a szükségállapot kihirdetését nem csak forradalom jellegű események alapozhatják meg. Ebből következik tehát a tény, hogy e két minősített időszak a klasszikus

¹⁵¹ Alaptörvény 53. cikk (1) bekezdés.

¹⁵² A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény 44-51. §

¹⁵³ FARKAS – KÁDÁR: *i.m.* 303. o.

¹⁵⁴ Katasztrófavédelmi törvény 3. § 4. *Dominóhatás*: a veszélyes anyagokkal foglalkozó létesítményben bekövetkező olyan baleset, amely a közelben lévő más, veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemre áttérjedve a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek valószínűségét és lehetőségét megnöveli vagy a bekövetkezett veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleset következményeit súlyosítja.

¹⁵⁵ JAKAB – TILL: *i.m.* 486-487. o.

¹⁵⁶ FARKAS – KÁDÁR: *i.m.* 303. o.

válsághelyzetek megelőzésére, kezelésére lett létrehozva, viszont egyáltalán nincs kizárva, hogy egyéb válsághelyzetek esetén ne lenne alkalmazható.

Ehhez a gondolathoz kapcsolódnak a megelőző védelmi helyzetről, a terrorveszélyhelyzetről, valamint a váratlan támadásról szóló fejezetben tett megállapításaim. Javaslatom között szerepel, hogy az Alaptörvényben tételezett minősített időszakok számát csökkenteni kell. Ezt olyan formában lehetne megvalósítani, hogy a megelőző védelmi helyzet, a terrorveszélyhelyzet és a váratlan támadás kihirdetési feltételeit a rendkívüli állapot és/vagy szükségállapot kihirdetési feltételi közé kellene beilleszteni. Ez megfelelő módosításokkal lehetséges lenne, hiszen mind a három „felesleges” minősített időszak – a fent megállapítottak alapján – kapcsolódik valamilyen formában a rendkívüli állapothoz és/vagy a szükségállapothoz. Ebből logikusan levezethető, hogy a hatályos szabályozás bonyolult, ami problémás, hiszen fenn áll a veszélye, hogy egy agyonszabályozott különleges jogrend elveszíti különleges jellegét, kvázi létrehozva egy különleges jogrendi törvényt az Alaptörvényen belül.

Ezzel párhuzamosan szükséges a hatásköri szabályozás újragondolása is. Ebbe egyaránt beletartozik a minősített időszak idején feléledő jogosítványok felülvizsgálata, a jogosítványok címzettjeinek pontos meghatározása, a címzettek esetleges helyettesítésére jogosult más szerv/személy kijelölése, a minősített időszak hatályának meghatározása, valamint ennek a megállapítására jogosult szerv/személy. Gondolok itt különösen a Honvédelmi Tanácsra vagy a köztársasági elnökre.

Sokszor kiemeltük már, hogy a különleges jogrenddel kapcsolatos alapvető problematika a hatalommal való visszaélés lehetősége és veszélye. Viszont a túlzott félelem rányomhatja a bélyegét a különleges jogrend céljára is, vagyis a válsághelyzet leghatékonyabb kezelésére, elhárításra. Kutatásaim eredményeként arra a következtetésre jutottam, hogy elegendő lenne a három minősített időszakot tételezni az Alaptörvényben, melyek a következők lennének:

1. rendkívüli állapot
2. szükségállapot
3. veszélyhelyzet

Úgy gondolom, hogy e minősített időszakok megfelelő újraszabályozásával, kihirdetési feltételeinek megfelelő meghatározásával, a hatáskörök címzettjeinek újragondolásával, valamint a megfelelő garanciák beépítésével ki lehetne alakítani azt a szabályozási optimumot, ami hatékonyan, a szükségesség és arányosság követelményének megfelelően tudná teljesíteni azt a célt, amelyre a különleges jogrend intézményét létrehozták.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BARTHA-RIGÓ Márta: *A terrorizmus definíciójának hiánya és a felmerülő emberi jogi kérdések*. In: *Hadtudományi Szemle* 2017. X. évfolyam 4. szám 159-160. o.
- [2.] BIHARI Mihály: *Politológia – A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák*. 2013. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest, 391. o.
- [3.] CAMP, Linda – POE, Steven: *Are Constitutional State of Emergency Clauses Effective? An Empirical Exploration*. In: *Human Rights Quarterly* 2004. 1073-1074. o.
- [4.] CLAUSEWITZ Károly: *A háborúról*. 1917. Athenarum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 13. o.
- [5.] CSINK Lóránt: *Mikor legyen a jogrend különleges?* In: *Iustum Aequum Salutare* 2017/4. szám 8. o.
- [6.] DINSTEIN, Yoram: *War, Aggression and Self-Defence*. 2001. Cambridge University Press 5. o.
- [7.] ELSTER, John: *Comment on the Paper by Ferejohn and Pasquino*. 2004. Oxford University Press and New York University School of Law, 240-241. o.
- [8.] FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál: *A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozása*. In: FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*. 2016. Zrínyi Kiadó, Budapest 303-307. o.
- [9.] GROSS, Oren: *Chaos and Rules: Should Responses to Violent Crises Always be Constitutional?* 2003. *The Yale Law Journal*, 1025. o.
- [10.] HASKÓ Katalin: *A terrorizmus történeti fejlődése*. In: FELKAI Gábor – MOLNÁR Attila Károly – PÁL Eszter (szerk.): *Forrásvidékek Társadalmi tanulmányok Némedi Dénes 60. születésnapjára*. 2002. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 293. o.
- [11.] JAKAB András: *Az Alkotmány kommentárja I*. 2009. Századvég Kiadó, Budapest, 231-666. o.
- [12.] JAKAB András – TILL Szabolcs: *A különleges jogrend*. In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. 2013. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 472-487. o.

- [13.] KANCSAL Kitti: *Terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban*. In: *Büntetőjogi szemle* 2012/3. szám 19. o.
- [14.] KONDÁS Kornél: *A különleges jogrend elrendelését követő feladatok a Rendőrség helyi szerveinek*. In: *Hadtudományi szemle* 2015. VIII. évfolyam 1. szám 303. o.
- [15.] MCGOLDRICK, Dominic: *The interface between public emergency powers and international law*. Oxford University Press and New York University School of Law 2004. Volume 2, Number 2, 385-386. o.
- [16.] MÉSZÁROS Gábor: *Különleges helyzetek és beavatkozási lehetőségek az alkotmányos demokráciákban*. 2017. Doktori (PhD) értekezés, Debrecen, 237. o.
- [17.] MÓGOR Judit – HORVÁTH László: *Alkotmányos korlátok (garanciák) a minősített időszakokról szóló szabályozásban*. In: *Bolyai Szemle* 2009/3. szám 37. o.
- [18.] SIMICSKÓ István: *A terrorizmus elleni védelem fokozása a különleges jogrendi kategóriák bővítésével*. In: *Hadtudomány* 2016/3-4. szám 100. o.
- [19.] STÖRIG, Hans Johaim: *A filozófia világtörténete*. 2005. Helikon Kiadó, Budapest, 291. o.
- [20.] SZIGETI Péter: *Jogtani és államtani alapvonalak*. 2011. Rejtjel Kiadó, Budapest, 110. o.
- [21.] SZUN-CE: *A háború művészete*. 2006. Carthaphilus Kiadó, Budapest
- [22.] TÁLAS Péter: *A terrorveszélyhelyzet-diskurzus margójára*. In: *Nemzet és Biztonság* 2016/1. szám 45. o.
- [23.] TILL Szabolcs: *Alkotmányos változatok migránsokra és terrorra*. In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* 2016. IV. évfolyam 1-2. szám 32-34. o.
- [24.] TÓTH I. János: *Clausewitz a háború lényegéről*. In: *Létünk* 2014. évfolyam 3. szám 27. o.
- [25.] TOWNSHEND, Charles: *A Terrorizmus*. 2003. Magyar Világ Kiadó, Budapest, 14. o
- [26.] VARGA Péter – HORVÁTH László: *A minősített időszakok definiálása, alapvető szabályai, valamint szabályozásának főbb indokai*. In: *Bolyai Szemle* 2009. XVIII. évfolyam 3. szám 84. o.

JOGFORRÁSOK

- [1.] Magyarország Alaptörvénye.
- [2.] Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.
- [3.] 1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról.
- [4.] 1993. évi CVII. törvény az Alkotmány módosításáról.
- [5.] 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről.
- [6.] 2004. évi CIV. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról.
- [7.] 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.
- [8.] 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.
- [9.] 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről.
- [10.] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- [11.] 219/2013. (VI. 24.) Korm. rendelet a 2013. június 10-én kihirdetett veszélyhelyzet meghosszabbításáról.

A VÉRES RÓMAI LÁTVÁNYOSSÁGOK VISZONYA A KERESZTÉNY VALLÁSHOZ

Absztrakt

Cikkünk 3 fejezetben foglalkozik az ókori római gladiátorjátékokkal. Az első fejezetből általános információkat tudhat meg az olvasó erről a látványosságról. Ebben szó van többek közt arról, hogy honnan erednek a gladiátorjátékok, kik voltak a gladiátorok, hogyan zajlott a kiképzésük, hol rendezték a viadalokat, és hogyan zajlott egy ilyen rendezvény. A második fejezetben a gladiátorjátékokra vonatkozó jogi szabályozásokra hozunk példákat. Ezek a rendeletek, illetve *senatus consultumok* 3 tárgykört szabályoznak: a rendezés pénzügyi és személyi feltételeit, illetve a viadalok rendezésének visszaszorítását. A harmadik fejezetben pedig kifejtsük, hogyan viszonyultak a keresztények ehhez a látványossághoz, és milyen szerepük volt a gladiátorjátékok megszűnésében.

Kulcsszavak: gladiátorok, gladiátorjátékok, látványosságok, kereszténység, keresztényüldözés

1. A GLADIÁTORJÁTÉKOKRÓL ÁLTALÁBAN

Ebben a fejezetben szeretnénk a gladiátorjátékokról egy átfogó képet adni, beleértve a játékok eredetét, rendezését és a gladiátorok személyét. Ezenkívül szeretnénk elosztatni néhány tévhitet, melyek a filmek hatására élnek az emberben a gladiátorjátékokkal kapcsolatban.

A rómaiak körében népszerűek voltak a különféle vérontással járó látványosságok, mint például az állatviadalok, az elítélt bűnözők nyilvános kivégzése és a témánk középpontjában álló gladiátorviadalok. Mai szemmel furcsa lehet, hogy a rómaiak számára rendkívül kedvelt szórakozási mód volt az ezeken való részvétel. A gladiátorviadalok eredete egyébként nem is a rómaiakhoz köthető, hanem egy etruszk temetési szertartáshoz. Az etruszkoknál szokás volt az elhunyt tiszteletére párbajt rendezni, mely a vesztes gladiátor haláláig tartott.¹⁵⁷ Ezzel a szokással magyarázható a gladiátorviadal latin elnevezése, a *munera gladiatoria*. A *munus* szó (többesszámban *munera*) ugyanis szolgálatot, kötelességet jelent, mely az elhunyt rokonait terhelte, hogy a tiszteletére gladiátorviadalt tartsanak.¹⁵⁸ Ezt a szokást átvették a rómaiak is az etruszkoktól, de az idők során más funkciója lett náluk, és egyre nőtt a harcoló párok száma. Az első bizonyítható gladiátorviadalt Kr.e 264-ben rendezték egy Iunius Brutus nevű elhunyt férfi tiszteletére fiai, és ezen 3 pár gladiátor harcolt.¹⁵⁹ Eleinte magánszemélyek rendezték a gazdagabb polgárok temetése alkalmából, később pedig politikai célból, ugyanis az állami hivatalokra pályázó személyek ezzel próbáltak népszerűsége és szavazatokra szert tenni a nép körében. Az első feljegyzett politikai céllal rendezett játék 2 consul nevéhez köthető Kr.e. 105-ben. Augustus ezt veszélyesnek vélte a császári hatalomra nézve, ezért reformjai hatására magánszemélyek nem rendezhettek többet ilyen játékokat, hanem állami rendezvény lett ezekből.¹⁶⁰ A császár hivatalnokainak és a császári kultusz papjainak a feladata lett a rendezés, és a játékok célja immár a császár népszerűségének növelése, s ezáltal hatalmának megerősítése volt.¹⁶¹

A játékok helyszínéül eleinte a városok forumai szolgáltak, ahol fából készült ideiglenes amphitheátrumokat állítottak fel, majd később már kőből épültek az arénák. A Római Birodalom legnagyobb kőből épült amphitheátruma a mindenki számára ismert Colosseum volt. Ennek megépítését a Flavius dinasztiából származó Vespasianus császár kezdeményezte Kr.u. 70-ben, ezért az Amphitheatrum Flavium

¹⁵⁷ GEDEON MAGDOLNA: *A cirkuszi játékok jogi szabályozása az antik Rómában* [PhD értekezés], 2002., Miskolci Egyetem, Miskolc, p. 26., elérhető: http://phd.lib.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5659_section_875.pdf (2018.03.16.).

¹⁵⁸ JUNKELMANN, MARCUS: *Gladiátorok. Az arénák harcosai*, 2006, Tessloff és Babilon Kiadó, Budapest, p. 9.

¹⁵⁹ BARTON, CARLIN A.: The Scandal of the Arena, in *Representations* 1989/27. szám, p. 2., elérhető: <http://www.jstor.org/stable/2928482> (2018.02.23.).

¹⁶⁰ GEDEON: *i. m.* pp. 26-28.

¹⁶¹ ELLIOTT, SUSAN M. (ELLI): Gladiators and Martyrs. Icons in the Arena, in *Forum* 2017/6,1. szám, p. 31., elérhető: <https://www.westarinstitute.org/resources/the-fourth-r/gladiators-martyrs/> (2018.07.23.).

nevet kapta. Az építmény Titus uralkodása alatt készült el, ám Domitianus idején tett változtatásokkal nyerte el végső formáját. A Colosseum kb. 50-80 ezer férőhelyes volt, és felavatására Titus 100 napig tartó játékokat rendezett Kr.u. 80-ban.¹⁶² A birodalom keleti felében kevés kőamphitheátrum épült, ezért ott a meglévő stadionokat, színházakat alakították át erre a célra.¹⁶³ Megfigyelhető, hogy a római légiók főhadiszállásául szolgáló településeken (pl. Aquincum, Carnuntum) is található ilyen épületek. Ez nem véletlen, ugyanis a katonákkal kötelezően megnézetek egy gladiátorviadalt egy-egy csata előtt, hogy ne féljenek majd az ellenségtől és a vér látványától.¹⁶⁴

A játékok azon ritka alkalmak voltak, amikor az uralkodó és az alattvalók ténylegesen találkozhattak. Ezek nyilvános rendezvények voltak, melyekre ingyenes volt a belépés a nép számára,¹⁶⁵ ráadásul a rendező gyakran még ajándékokkal is kedveskedett a nézőknek, tehát megkapták a „kenyeret és cirkuszt”. Titus például fagolyókat osztott ki a népnek, melyek ételre, ruhára, drága edényekre, jószágra vagy rabszolgára váltható utalványokként szolgáltak.¹⁶⁶ A nép a házfalakra, középületekre festett hirdetésekéből értesült a rendezvényről, amely akár több napos, sőt több hónapos is lehetett.¹⁶⁷ Traianus például 117 napig tartó játékokat rendezett, és ugyancsak ő volt az, aki a legtöbb gladiátort szerepeltette. Kr.u. 107-ben a dákok feletti győzelem öröme tartott rendezvényén 10 000 gladiátor harcolt a Colosseumban.¹⁶⁸ Augustus reformjait követően az ülőhelyek az arénában társadalmi státusz szerint oszlottak meg.¹⁶⁹

Fontos leszögezni, hogy az ilyen rendezvények nem csak gladiátorviadalokból álltak, hanem egyéb programok is színesítették azokat. Néha még tengeri csatákat (*naumachiae*) is rendeztek az arénákban, ilyenkor medencét építettek, és kisméretű hajókat használtak.¹⁷⁰ A rendezvény előestjén nyilvános ünnepi lakomát, bankettet (*cena libera*) szervezett a játék rendezője, melynek során bárki szemügyre vehette a másnap harcoló gladiátorokat és elítélteket.¹⁷¹ Másnap délelőtt állatviadallal indult a program, ez volt a *venationes*. Ennek során nem gladiátorok, hanem vadászok és állatidomárok szerepeltek, vagy pedig állat ellen harcolt. Az arénában szereplő vadállatok közt voltak oroszlánok, medvék, elefántok, tigrisek, rinocéroszok, krokodilok, sőt még vízilovak is, melyeket hadjárataik során gyűjtöttek be a katonák. Délben következett a *ludi meridiani*, vagyis a halálra ítélt bűnözők, hadifoglyok kivégzése. Halálbüntetés rendszerint gyűjtogatásért, gyilkosságért, szentségtörésért illetve lázadó rabszolgák és hadifoglyok ellen szabtak ki. A délelőtről megmaradt állatokat felhasználták a *damnatio ad bestiasra* ítélt bűnözők ellen, akiket a vadállatok elé vetettek, ami egyet jelentett a biztos halállal. Végül délután a gladiátorviadalokkal zárult a program.¹⁷² Míg az állatviadalok a birodalom természet fölötti hatalmát tükrözték, a kivégzések pedig a törvény és a rend betartására való törekvést, addig a gladiátorviadalok a rómaiak számára fontosnak tartott erényeket közvetítették.¹⁷³

A gladiátor név eredete a latin *gladius* szóból származik, ami kardot jelent.¹⁷⁴ A gladiátorok becstelen, infamis személyek voltak, és értéktelen vérnek (*vilis sanguinis*) számítottak.¹⁷⁵ Érdekes módon ezek a társadalomból kitzsított emberek voltak a rómaiak számára fontos erények megtestesítői, és olykor ünnepelt sztárokká váltak a nézők szemében.¹⁷⁶ A gladiátorok forrását hadifoglyok, elítélt bűnözők, rabszolgák és önként jelentkezők adták. Bárki bérbeadhatta rabszolgáját gladiátorviadalokra.¹⁷⁷ **Az önként jelentkezők fő**

¹⁶² JUNKELMANN: i. m. pp. 12-17.

¹⁶³ THOMPSON, LEONARD L.: The Martyrdom of Polycarp: Death in the Roman Games, in *The Journal of Religion*, 2002/1. szám, p. 30., elérhető: <http://www.jstor.org/stable/1205882> (2018.02.23.).

¹⁶⁴ BARTON: i. m. p. 7.

¹⁶⁵ THOMPSON: i. m. p. 30.

¹⁶⁶ JUNKELMANN: i. m. pp. 16-17.

¹⁶⁷ Uo. p. 37.

¹⁶⁸ Uo. p. 10.

¹⁶⁹ ELLIOTT: i. m. p. 31.

¹⁷⁰ JUNKELMANN: i. m. p. 43.

¹⁷¹ THOMPSON: i. m. p. 29.

¹⁷² ELLIOTT: i. m. pp. 36-39.

¹⁷³ THOMPSON: i. m. p. 33.

¹⁷⁴ JUNKELMANN: i. m. p. 4.

¹⁷⁵ MEIJER, FIK: *Gladiátorok*, 2009., Gondolat Kiadó, Budapest, p. 137.

¹⁷⁶ CONCANNON, CAVAN W.: “Not for an Olive Wreath, but Our Lives”: Gladiators, Athletes, and Early Christian Bodies, in *Journal of Biblical Literature*, 2014/1. szám, p. 197., elérhető: <https://www.jstor.org/stable/10.15699/jbibllite.133.1.193> (2018.03.02.).

¹⁷⁷ POYNTON, J. B.: The Public Games of the Romans, in *Greece & Rome* 1938/20. szám, p. 82., elérhető: <https://www.jstor.org/stable/641659> (2018.03.02.).

motivációi pedig a kalandvágy, a népszerűsítés és a pénzkereseti lehetőség lehettek, ám ezzel életüket is kockáztatták. Bár az önkéntesek jogilag szabadok maradtak, mégis lekötötték magukat a gladiátoriskola vezetőjének, a *lanistának*. Nem lettek infamisak, ha nem pénzért, hanem ingyen harcoltak.¹⁷⁸ A gladiátoroknak kötelezően esküt kellett tenniük, ez volt a *sacramentum gladiatorum*, melyben önként alávetették magukat a szenvedésnek, fájdalomnak, az iskola szabályainak és a gladiátormester parancsainak. Ez így hangzott: „hagyjuk magunkat megégetni, láncra veretni, ütni és vassal megöletni”. Ez úgymond legitímálta a gladiátorviadalokat, mert ezáltal „önkéntes” alapon harcoltak azok is, akik nem önként jelentkezők voltak.¹⁷⁹

A játék rendezőjének a feladata volt beszerezni a gladiátorokat a gladiátoriskolákból. A magánkézben lévő gladiátoriskolák vezetői voltak a lanisták, míg az állami gladiátoriskolákat lovagi származású hivatalnokok, *procuratores* vezették. Rómában a leghíresebb állami gladiátoriskola a Ludus Magnus volt a Colosseum mellett, és földalatti folyosó kötötte össze azzal. A gladiátoriskolában rabokként kezelték a gladiátorokat, kivéve az önkénteseket és a szabadságukat elnyert gladiátorokat, mert ők a nap végén elhagyhatták a gladiátoriskolát, és otthon aludhattak.¹⁸⁰ A lanistának költséges volt a gladiátoriskola (*ludus*) üzemeltetése, mert a gladiátorok ellátását, lakhatását is neki kellett biztosítani, de az ő tulajdonában lévő gladiátorcsapat (*familia gladiatoria*) bérbeadásából illetve eladásából magas bevételekre tehetett szert, így ez egy jó vállalkozásnak bizonyult, attól eltekintve, hogy a lanista személye mindig infamis volt. Általában egy rendezvényen egyetlen familiából kerültek ki a gladiátorok, több familia csak a legnagyobb játékok esetén harcolt.¹⁸¹ A felkészítő edzéseket az egykori sikeres gladiátorok vezették. Először egy földbe vert cölöpön, a *paluson* gyakoroltatták a fegyverhasználatot, mielőtt egymás ellen küzdöttek volna.¹⁸²

A gladiátorviadalra ítélet nem jelentett biztos halált. A gladiátor sorsa ügyességétől, bátorságától függött. Ha ellenfele le is győzte őt, még mindig kaphatott kegyelmet a nézőktől, amennyiben elnyerte azok szimpátiáját. Bármely gladiátor dönthetett úgy, hogy megadja magát, ha a földre ereszkedett, leeresztette fegyverét, és felemelte az ujját a megadás jeléül. Kegyelem esetén a nézők „*missum*”-ot kiabáltak, vagy ruhadarabot lóbáltak. A gyengeség jele a nézőkben ellenszenvet keltett, s ilyenkor nem adtak neki kegyelmet, szóval bátornak kellett mutatni magukat minden pillanatban, és nem szabadott, hogy kiüljön arcukra a haláltól való félelem. Ha úgy gondolták, hogy nem harcolt elég bátran, félt, és nem tanúsította az elvárt erényeket, akkor a nép „*iugula*” kiáltással vagy lefelé tartott hüvelykujj mutatásával jelezte a játék rendezőjének, hogy halált érdemel a vesztes gladiátor. A végső döntést persze a játék rendezője hozta meg a nézők akaratának figyelembe vételével, és ha ő is a halál jelét mutatta, csak akkor adhatta meg az ellenfél a kegyelemdőfést a legyőzött gladiátornak.¹⁸³ Talán meglepő, de a játék rendezőjének az volt az érdeke, hogy minél több gladiátor élje túl a játékokat, ugyanis az életét veszített gladiátorok értékét ki kellett fizetnie a lanista részére.¹⁸⁴ Tehát tévhit, hogy olyan véresek voltak a gladiátorviadalok, mert általában nem is halt meg egyik fél sem, és szigorú szabályok uralkodtak a viadal alatt, akárcsak a mai sportoknál. Döntetlen is lehetett az eredmény, ha hosszú ideig egyik fél sem győzte le a másikat. Ez könnyen előfordulhatott, ugyanis a harcoló párokat úgy állították össze, hogy minél izgalmasabb legyen a küzdelem, és minél tovább tartson.¹⁸⁵ Kivételes eset, ha a gladiátorviadal *munus sine missione* volt, mert olyankor mindenképpen meg kellett halnia az egyik félnek.¹⁸⁶ A gladiátorviadalra ítélt személy akár teljes szabadságát is visszanyerhette egy idő után, amennyiben sok viadalról győztesen került ki. 3 év után megkaphatta a *rudist*, ami egy fakard volt, és azt jelentette, hogy nem kellett többet az arénában fellépnie. 5 év után pedig megkaphatta a *pileust*, a szabadságot jelképező kalapot.¹⁸⁷

A gladiátorviadalok jelentősége a Kr.u. 3. századtól csökkenni kezdett, egyre kevesebbet rendeztek belőlük. Ennek az egyik oka a gazdasági hanyatlás, ami miatt egyre költségesebbé vált az ilyen látványosságok rendezése. A másik oka pedig a kereszténység elterjedése, ugyanis a keresztény ideológiával

¹⁷⁸ GEDEON: *i. m.* pp. 89-103.

¹⁷⁹ BARTON: *i. m.* p. 3.

¹⁸⁰ JUNKELMANN: *i. m.* pp. 19-20.

¹⁸¹ Uo. pp. 36-41.

¹⁸² CARTER, MICHAEL: Gladiatorial Ranking and the "SC de Pretiis Gladiatorum Minuendis" (CIL II 6278 = ILS 5163), in *Phoenix*, 2003/1/2. szám, p. 89., elérhető: <http://www.jstor.org/stable/3648490> (2018.02.23.).

¹⁸³ ELLIOTT: *i. m.* p. 39.

¹⁸⁴ CARTER: *i. m.* p. 102.

¹⁸⁵ JUNKELMANN: *i. m.* pp. 40-41.

¹⁸⁶ POYNTON: *i. m.* p. 83.

¹⁸⁷ GEDEON: *i. m.* p. 77.

összeegyeztethetetlen volt ez a pogány szokás, és a keresztények mindent meg is tettek a megszűnése érdekében.¹⁸⁸ Kr.u. 404-ben egy Telemakhosz nevű szerzetest meggyilkolt a közönség, mert meg akart akadályozni egy gladiátorharcot a Colosseumban. Ennek hatására tiltotta be Honorius a gladiátorviadatok rendezését.¹⁸⁹ Ennek ellenére még az 5. század közepéig is előfordultak ilyen játékok. Ami az állatviadalmat illeti, azok közül az utolsót Kr.u. 523-ban rendezték a Colosseumban.¹⁹⁰ A kereszténység gladiátorjátékokhoz való viszonyáról, illetve az ezek megszüntetésére tett császári rendelkezésekről a következő fejezetekben írunk részletesebben.

2. A GLADIÁTORJÁTÉKOKKAL KAPCSOLATOS JOGI SZABÁLYOZÁSOK

Ebben a fejezetben szeretnénk a gladiátorjátékokkal kapcsolatos jogi szabályozások közül néhányat kiemelni. Ezen császári rendeletek és senatus consultumok szólhattak a játékrendező személyi feltételeiről, a rendezés pénzügyi oldaláról, illetve a játékok rendezésének visszaszorításáról.

2.1. A rendező személyére vonatkozó szabályozások:

Ahogy már az első fejezetben is említettük, a gladiátorjátékokat eredetileg temetési szertartásként tartották, később pedig népszerűség-növelés céljából rendezték ezeket főként a hivatalokra pályázó magánszemélyek. Kr.e. 63-ban a *Lex Tullia de ambitu* megtiltotta, hogy valaki magistratussá jelöltetése előtt 2 éven belül gladiátorjátékokat rendezzen.¹⁹¹ A rendezés fokozatosan állami kézbe került. Az első ilyen állami rendezvényre Kr.e. 44-ben került sor, amikor egy senatus consultum kimondta, hogy évente egyszer Caesar tiszteletére gladiátorjátékokat kell rendezni. Azelőtt nem voltak rendszeres időközönként ilyen események.¹⁹² A rendezők személyi körét Kr.u. 27-ben igencsak korlátozták, miután ebben az évben egy magánszemély rendezett egy fából épült amfiteátrumában gladiátorviadalt, de az épület összedőlt, és húszezer ember meghalt. Ez volt a fidenai szerencsétlenség. Ezután vagyonhoz kötötték, hogy ki rendezhet gladiátorjátékokat.¹⁹³ Érdekes módon csak Vespasianus kezdeményezte egy állandó, kőből épült amfiteátrum megépítését, ennek eredménye lett a Colosseum. További korlátozás volt, hogy Augustus Kr.e. 22-ben szabályozta, hogy mindenki évente legfeljebb két viadalt rendezhet, és maximum 120 küzdőpár volt a megengedve egy viadalon.¹⁹⁴ Végül Augustus reformjai következményeként váltak teljesen állami rendezésű eseményekké a gladiátorviadalmak, és a rendezés a császári hivatalnokok illetve papok feladata lett.¹⁹⁵ Augustus valószínűleg azért tiltotta be a magánrendezésű viadalmakat, mert a rendező népszerűsége veszélyeztethette volna a császári hatalmat.

2.2. A rendezés pénzügyeire vonatkozó jogi szabályozások:

A gladiátorviadalmak rendezése nem kis költségekkel járt, ezért elengedhetetlen néhány szót szólni a rendezés pénzügyi oldaláról, és az erre vonatkozó jogi szabályozásokról. A játékok összköltségéhez hozzájárult az esemény hirdetése, az aréna előkészítése, a nézőknek adott ajándékok, de talán a legnagyobb kiadást az arénában szerepeltetett gladiátorok jelentették, ugyanis azokat a lanistától kellett bérelnie a játék rendezőjének. Persze az is előfordulhatott, hogy egy-egy pap vagy tisztviselő, aki a játékot rendezte, saját gladiátorokkal rendelkezett, így nem kellett a lanistától bérelnie. Ezeket a gladiátorokat rendszerint továbbadták az őket hivatalukban követő személyeknek.¹⁹⁶

Gaius szerint a játék rendezője és a lanista közötti ügylet vagy adásvétel, vagy bérlet. Ha a gladiátor meghalt vagy súlyosan megsérült a rendezvény alatt, akkor kellett csak kifizetnie a rendezőnek a gladiátor értékét, különben csak bérleti díjat fizetett, és a viadal után a gladiátor visszakerült a lanistához a

¹⁸⁸ MEIJER: *i. m.* p. 137.

¹⁸⁹ GEDEON: *i. m.* p. 167.

¹⁹⁰ MEIJER: *i. m.* p. 140.

¹⁹¹ GEDEON: *i. m.* p. 30.

¹⁹² Uo. p. 39.

¹⁹³ Uo. p. 111.

¹⁹⁴ POYNTON: *i. m.* p. 82.

¹⁹⁵ JUNKELMANN: *i. m.* p. 10.

¹⁹⁶ CARTER: *i. m.* p. 101.

gladiátoriskolába.¹⁹⁷ Tehát az adásvétel feltétele a gladiátor halála vagy súlyos sérülése volt, ennél fogva a játék rendezőjének nem állhatott érdekében a rengeteg halálos áldozattal járó viadalok rendezése, hiszen akkor ki kellett fizetnie az elhunyt gladiátorok értékét.

Mivel a lanista infamis személy volt, képtelen lett volna utólag az elhunyt gladiátor árát behajtani a játék rendezőjén, ezért valamilyen biztosítékra volt szüksége, hogy mindenképpen megkapja a pénzét. A rendező viszont nem fizette ki előre a gladiátor értékét letétként a lanistának. Ennek a problémának a megoldása volt a *receptum argentarii*, vagyis a játék rendezője egy bankárnál helyezte letétbe a pénzt, aki kifizette a lanistának az elhunyt gladiátorok értékét.¹⁹⁸ A *receptum argentarii* egy praetori pactum volt, melyben a bankár (*argentarius*) ígéretet tett, hogy ügyfele, vagyis a játék rendezője helyett egy meghatározott 3. személynek, jelen esetben a lanistának, szolgáltatást teljesít (itt: pénzfizetés).¹⁹⁹

Kr.u. 177-ben egy senatus consultummal korlátozták a gladiátorjátékok folyamatosan emelkedő költségeit. Kezdett olyan drága lenni a rendezés, hogy a papok illetve a tisztviselők, akiknek feladata volt a rendezés, már nem tudtak annyi, és olyan magas színvonalú viadalokat tartani, mert nagy terhet jelentett számukra az egyre dráguló játékszervezés, és némelyiküket már az eladósodás veszélye fenyegette. Mivel ez csökkentette volna a császár, Marcus Aurelius népszerűségét, a nép elégedetlenségének megelőzése érdekében beavatkozásra volt szükség a játékszervezés pénzügyeibe.²⁰⁰ A *Senatus Consultum de Pretiis Minuendis* meghatározta a gladiátorok maximum árát, amely kihatott arra is, hogy a lanista mennyiért adhatta bérbe a gladiátorait a játékok rendezőinek. Ez az intézkedés eltörölte a *vectigalia* nevű adót a gladiátor bérlése után. Ez az adó 33% volt *auctorati* (önkéntes gladiátorok) esetén, és 25% rabszolga gladiátorok esetén. A *vectigalia* nevű adót nem a bérlési díj, hanem a gladiátor teljes értéke után fizette a lanista, de gyakorlatilag ezt beleépítette a bérlési díjba, így a játékszervezővel fizettette meg. Az adó eltörlése által viszonylag nagy bevételtől esett el a kincstár, de mégis szükség volt rá, mivel a növekvő költségek miatt kevesebb, kevésbé színvonalas gladiátorjátékokat rendeztek, és a császár népszerűségének megóvása, illetve a nép elégedettségének fenntartása fontosabb szempont volt.²⁰¹ A gladiátorok maximum értékét az adott játék összköltségének nagyságától tették függővé. A játékokat összköltségük alapján az alábbi ábrán látható kategóriákba sorolták, és ezeken belül a gladiátorok 3 vagy 5 rangja létezett, amelyek más-más maximum értéket takartak.²⁰²

a játék összköltsége (<i>sestertiusban</i>)	rangok				
	max. ár	1	2	3	4
30–60,000	5,000 (1)	12,000 (1)	15,000 (1)	10,000 (2)	12,000 (2)
	4,000 (2)	8,000 (1)	9,000 (3)	8,000 (3)	7,000 (4)
	3,000 (3)	6,000 (2)	6,000 (4)	6,000 (4)	6,000 (5)
		5,000 (3)	5,000 (5)		
60–100,000					
100–150,000					
150–200,000+					

1. ábra. A gladiátorok maximum értéke a játék összköltségének függvényében.²⁰³

Tehát egy 30-60 000 sestercius összköltségű gladiátorviadalra egy 1. rangba tartozó gladiátorért halála esetén maximum 5 000 sesterciusst kérhetett a lanista a játék rendezőjétől. Fontos tehát, hogy ezek az árak a gladiátorok értékére vonatkoznak, nem a bérlési díjra, de a bérlési díj is ettől függött, ennek bizonyos százaléka volt.²⁰⁴ A senatus consultum célja tehát a gladiátorok árának (és közvetve a bérlési díjuknak) a felső határának megállapítása volt. Ahogy az ábrán látható, a legjobb gladiátorok ára is maximum 15 000 sestercius lehetett. Azt, hogy egy gladiátor melyik rangba tartozott a korban már létező gladiátor osztályozási rendszer, a Palus rendszer határozta meg. (*Palus* = egy földbe helyezett faoszlop, amelyen a gladiátorok

¹⁹⁷ Uo. p. 102.

¹⁹⁸ Uo. p. 106.

¹⁹⁹ FÖLDI ANDRÁS, HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 1996, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, p. 542.

²⁰⁰ CARTER: *i. m.* pp. 83-84.

²⁰¹ Uo. pp. 85-87.

²⁰² Uo. pp. 87-88.

²⁰³ Uo. p. 88.

²⁰⁴ Uo. pp. 101-102.

gyakorolták a kardozást). Bár a *senatus consultum* ezt név szerint nem említi, feltételezhetően ezt vette alapul a gladiátorok rangokba sorolásakor. A Palus rendszerben a legfelső rang a *primus palus* volt, ide tartoztak a legjobb gladiátorok korábbi teljesítményük, tehetségük, érdemeik alapján. Feljegyezték minden gladiátornál a játékok, győzelmek számát, és hogy hányszor kapott *missiot*, vagyis hányszor nyerte el az elbocsátást az arénából.²⁰⁵ Az ábrán nem látszik, de a bűnözőkből vagy rabszolgákból lett gladiátorok illetve a még képzetlen önkéntesek ára maximum 2 000 *sestercius* lehetett, mivel ők még nem voltak kiképezve. Tehát a legolcsóbb kiképzett gladiátorok ára is meghaladta az övékét.²⁰⁶

A bérleti díjban (és az esetleges vételárban) a játék szervezője állapodott meg a lanistával. Az önkénteseknek joga volt, hogy közvetlenül tárgyaljanak a játék szervezőjével az árról. Habár elvben minden gladiátor a lanista „rabszolgája”, Gaius szerint az önkénteseknek magmaradt a szabadsága ilyenkor is, ezért illeti meg őket a tárgyalás joga. A bérleti díj egy részét a gladiátor kapta meg, függetlenül az eredménytől, tehát ha nem győzött, de túlélte a viadalt, akkor is. Ez az összeg szabad gladiátorok esetén a bérleti díj 25%-a, míg nem szabad gladiátorok esetén 20%-a.²⁰⁷ Így már érthető, hogy sokan önként álltak be gladiátornak, hiszen ez jó pénzkereseti lehetőségét jelentett számukra.

2.3. A gladiátorjátékok visszaszorítására vonatkozó császári intézkedések:

A következő császári rendelkezések a gladiátorjátékok visszaszorításával, betiltásával kapcsolatosak. Ezek az intézkedések a Kr. u. 4. századtól kezdődtek, és egyik kiváltó okuk a kereszténység egyre nagyobb mértékű terjedése volt. Mivel a Római Birodalomban egyre többen vették fel a keresztény vallást, amely elutasította a pogány eredetű gladiátorviadalt, ezért a császárok a gladiátorviadalt rendezésének korlátozása mellett döntöttek. A kereszténység és a gladiátorjátékok viszonyáról a 3. fejezetben lesz részletesebben szó. A másik ok, ami miatt egyre kevesebb játékot tudtak tartani, az a gazdasági hanyatlás volt, így az ilyen költséges rendezvények számát csökkenteni kellett.²⁰⁸

Először I. Constantinus császár tett lépéseket a gladiátorjátékok korlátozására 325 október 1-én kiadott rendeletében. (I. Constantinust, vagy másnéven Nagy Konstantint nevezik az első keresztény császárnak. Ő volt az, aki 313-ban kiadta a jól ismert milánói ediktumot, amely szabad vallásgyakorlást biztosított a keresztényeknek). A császár rendeletben tiltotta meg a gladiátorok kiképzését, ezzel elvágva az utánpótlás lehetőségét, és a már meglévő gladiátorokat pedig bányamunkára helyeztette át. Rendeletének nem volt nagy hatása, mivel 328-ban Antiochiában már újra rendeztek gladiátorviadalt. A rendelet szövege így szólt: **„Most, hogy béke honol mindenütt, s helyreállt a belső rend, ne gyönyörködtesse bennünket tovább a véres játékok. Mostantól megtiltjuk tehát, hogy gladiátorokat képezzenek ki. Ügyelj arra, hogy azokat, akiket eddig bűneik miatt arra ítélték, hogy gladiátorként éljenek, küldjék bányákba, ahol véráldozat nélkül bűnhődhetnek tetteikért.”**²⁰⁹

Kr.u. 367-ben I. Valentinianus megtiltotta, hogy keresztényeket arénában végrehajtandó halálra ítéljenek, de a nemkeresztényekre ez nem vonatkozott. Tehát ez a rendelkezés a keresztényeknek tett engedmény volt, mivel nekik nem szabták ki ezt a büntetési nemet vallási meggyőződésük és a gladiátorviadaltok közötti ellentét miatt.²¹⁰ A rendelet így hangzott: Azokat a keresztényeket, akik bűncselekményt követtek el, nem lehet nyilvános játékokon való kivégzésre ítélni. Ha valaki mégis így ítélezik, őrá nézve is szigorú következménnyel kell számolnia, és a hivatalából eredő legsúlyosabb büntetés is sújtja.²¹¹

A 4. század végétől már ténylegesen hanyatlottak a játékok, a császárok már nem nagyon rendeztek gladiátorviadaltokat, mivel a római nép körében egyre inkább a keresztény vallás lett a jellemző. Nem véletlen, hogy Theodosius császár 393-ban államvallássá tette a keresztény vallást. Theodosius kísérletet tett a játékok végleges betiltására is, de ennek ellenére még az 5. század elején is rendeztek ilyeneket. Fia, Honorius 399-ben nem közvetlenül a gladiátorjátékok rendezését, hanem a gladiátoriskolákat tiltotta be, így megszűnt a gladiátorok kiképzése.²¹² A gladiátorjátékok betiltása egy legenda szerint 404-ben történt, miután egy

²⁰⁵ Uo. pp. 89-95.

²⁰⁶ Uo. p. 99.

²⁰⁷ Uo. pp. 104-106.

²⁰⁸ MEIJER: *i.m.* p. 137.

²⁰⁹ Uo. p. 138.

²¹⁰ Uo. p. 139.

²¹¹ Codex Theodosianus 9.40.8., (fordítás: dr. Busa Réka), elérhető: <http://ancientrome.ru/ius/library/codex/theod/liber09.htm> (2018.10.18.).

²¹² MEIJER: *i. m.* pp. 139-140.

Telemachos nevű szerzetes az arénában harcoló gladiátorok közé vetette magát, hogy szétválassza őket, de a szerzetest a felbőszült tömeg megkövezte. Ez az eset indította Honorius császárt arra, hogy végleg betiltsa a gladiátorjátékokat.²¹³

3. A KERESZTÉNYSÉG VISZONYA A GLADIÁTORJÁTÉKOKHOZ

Ebben a fejezetben szeretnénk kifejezni, hogy a kereszténység elterjedése milyen hatást gyakorolt a gladiátorjátékok rendezésére, és hogy ez mennyiben járult hozzá a gladiátorjátékok teljes megszűnéséhez. Továbbá arról is szót ejtünk, hogy milyen konfliktusokhoz vezettek a keresztények és a pogány rómaiak közötti ellentétek.

3.1. A gladiátorviadatok keresztény ideológiával való ellentéte

A keresztények vélekedését a rómaiak vérontással járó látványosságairól a különböző ókeresztény szerzők tanításaiból ismerhetjük meg.

Tertullianus a *De spectaculis* című művének bevezetőjében kijelenti, hogy a keresztényeknek tilos a látványosságok látogatása, és különféle érveket hoz fel a keresztények számára, hogy miért ne látogassák az ilyen rendezvényeket. A látványosságok alatt valószínűleg a gladiátorjátékokra, színészi előadásokra és kocsiversenyekre is gondolt. Először is a Bibliára hivatkozik, miszerint a látványosságok minden tartozéka a bálványimádásból ered.²¹⁴ Kifejti, miért tartja bálványimádásnak: „Figyeld meg jól, óh keresztény, mennyi tisztátalan név vette birtokába a cirkuszt! Idegen tőled az a vallás, amelyet annyi ördögi szellem tart hatalmában.” „Ugyanazzal az ajakkal, amellyel „amen”-t mondtál a szentségre, most a gladiátort ünnepelnéd?”- kérdezi.²¹⁵ Bár a Szentírás nyíltan nem tiltja meg, hogy tartózkodjanak ezektől a játékoktól²¹⁶, mégis érezhető, hogy egyértelműen nem összeegyeztethetők a keresztény ideológiával a gladiátorjátékok, mivel azok egy pogány szokásból erednek. Ez a szokás, ahogy már említettük, az volt, hogy az elhunytak lelkét embervérrel engesztelték ki a temetési szertartásokon. Ezt egyfajta szolgáltatásnak tekintették, és innen ered a gladiátorviadal latin elnevezése a *munus* is, amely eredetileg szolgálatot jelent. Fontos leszögezni, hogy a tudomány jelenlegi állása szerint ez a szokás semmiképpen nem tekinthető emberáldozatnak, inkább a halottak tiszteletére adott "ajándék" volt maga a látványosság, s a gladiátoroknak nem is biztos, hogy meg kellett halniuk temetési ünnepen rendezett párharcban.

Tertullianus a viadatok elleni fellépést sürgeti, még mártírságra is buzdít, amikor azt írja, hogy a keresztényeknek perbe kell szállniuk azokkal, akik elkövetik ezeket a kegyetlen tetteket. Szerinte a pogányoknak ezeket az összejöveteleket és gyülekezeteit gyűlölniük kell a hívő embereknek, mert ott káromolják Isten nevét, és naponta orozslánokat uszítanak az emberek ellen. A következőkkel vigasztalja a keresztényeket: „Most ők vigadnak, mi szenvedünk. »A világ pedig örül« – mondja az Írás –, ti szomorkodtok.” Gyászoljunk tehát, míg a pogányok örvendeznek, hogy örvendezhessünk, ha majd az ő gyászuk kezdődik, nehogy most velük örvendevén osztoznunk kelljen majd gyászukban is.”²¹⁷ Tehát Tertullianus elítéli a pogányok ezen szokását, és kéri a keresztényeket, hogy tartózkodjanak ezektől, szigeteljék el magukat a pogányoktól, s ha kell, lépjenek fel ellenük.

Érdekes módon, Pál apostol Korinthusiaknak írt első levelében azt fejté ki, hogy szerinte a gladiátorjátékokban keresztény értékeket is fel lehet fedezni. Az arénában a gladiátorokra egyfelől úgy tekintettek, mint a társadalomból kiközösített személyekre, akiket rabszolgaként harcra és mások szórakoztatására kényszerítettek, másfelől pedig mint a római harcias erények megtestesítőire. Szerinte ezek a társadalomból kivetett emberek követendő erényeket tanúsítottak.²¹⁸ Sőt mi több, Pál az apostolokat az elítéltekhez vagy hadifoglyokhoz hasonlította, akiket az arénában fognak kivégezni, így beteljesíthetik az Isten által nekik rendelt szerepet.²¹⁹ Továbbá a keresztényi életet a fegyelmezett futóversenyzőhöz hasonlítja,

²¹³ GEDEON: *i. m.* p. 167.

²¹⁴POWER, VICTOR: Father of Clerical Animosity toward the Theatre, in *Educational Theatre Journal*, 1971/1. szám, p. 38., elérhető: https://www.jstor.org/stable/3205442?seq=1#metadata_info_tab_contents (2018.03.02)

²¹⁵TERTULLIANUS:A látványosságokról, elérhető: http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mediatar/antik_es_reneszansz_esztetikatortenet/tertullianus_a_latvanyosságokról.html (2018.03.30.)

²¹⁶Uo.

²¹⁷Uo.

²¹⁸CONCANNON: *i. m.* p. 197.

²¹⁹Uo. p. 207.

aki a célszalagra összpontosít és mindent alárendel annak az erőfeszítésének, hogy elnyerje a díjat, vagyis a keresztények esetén a mennybe kerülést.²²⁰ Ebben az értelmezésben a gladiátorjátékokra is kiterjeszthetjük ezt a hasonlatot. Habár a gladiátorjátékok és az egyéb látványosságok keresztény értékeket is közvetíthetnek az emberek felé, mégsem mondhatjuk, hogy a gladiátorjátékok a kereszténység elveinek megfelelnek, mivel a viadalok elemeinek többsége teljesen ellentétes a keresztény értékrenddel.

3.2. A pogány rómaiak és a keresztények közötti ellentétek

Eleinte a kereszténység illegitim vallásnak (*religio illicita*) minősült a Római Birodalomban. A zsidóknak meg volt engedve a vallásuk gyakorlása, a keresztényeknek azonban nem.²²¹ A pogány rómaiak nem tűrték meg az olyan fogalmakat, mint a „Krisztus király”, vagy az „Isten országa”, mert az a császáré volt, és ő volt a legfőbb hatalom.²²² „A birodalom területén mindenki azt az istent imádta, amelyiket csak akarta, senki nem szólt bele. Egészen addig, amíg tiszteletben tartotta Róma „nemzeti vallását”, az ősi istenek tagadása ugyanis kimerítette a hazaárulás fogalmát. A császárkultusz elutasítása ugyanilyen főbenjáró bűn volt, hisz az állam alapjait ásta alá.”²²³ A keresztényekre viszont pont a pogány istenek és a császárkultusz elutasítása volt jellemző. Elfordultak a társadalom nem keresztény, bűnös tagjaitól, elítélték a pogány szokásokat. A római társadalmon belül egy saját közösséget alakítottak ki. Ráadásul a korai keresztények elutasították a vérontást, ezért nem csatlakoztak a római hadsereghez sem. Végsősoron ez az elkülönülés és ellenállás vezetett ahhoz, hogy a rómaiak embergyűlölőnek tartották a keresztényeket, s ez hozzájárult a keresztényüldözések, majd a kivégzések megindulásához.²²⁴ A keresztényüldözés fázisairól majd néhány sorral lejjebb fogunk írni.

3.3. A keresztény mártírok

A keresztények katonái, azok Isten királyságának katonái, a mártírok voltak.²²⁵ A mártírok nyíltan szembeszálltak a világi hatalommal, és úgy vonultak az arénába, mint akik az ördög elleni győzelmet várják. A mártírok halála egyenlő volt az ördög elleni győzelemmel, és így vértanúságuk által megváltást nyertek, Isten eltörölte az összes bűnüket, és azonnali bejutást nyertek a paradicsomba.²²⁶ Főként a 2-3. századra volt jellemző az önkéntes mártírság.²²⁷ Felkészültek arra, hogy milyen viselkedést tanúsítsanak a tárgyaláson és a kivégzés alatt, hogyan válaszoljanak a kérdésekre, milyen legyen az arckifejezésük, és hogyan leplezzék a szenvedésüket.²²⁸ A haláltól való félelem eloszlátására a platóni filozófiát is előhívták, miszerint a halál az valójában csak a test megszabadulása a vágyaitól. A mártírságra ösztönző erőként hatott Jézus kereszthalála, aki szintén önként halt meg a kereszten.²²⁹ Jézus is bűnözőnek számított a rómaiak szemében, éppúgy mint a keresztények. A mártírok elszántságát jól példázza Perpétua esete. 203-ban egy csoport keresztényt kivégeztek Karthágóban, Africa provinciában. Köztük volt egy 22 éves mártírnő, Perpétua is. Vadállatok elé vetették őket, Perpétuát viszont nem érte súlyos sérülés, ezért később egy gladiátor végzett vele kardjával, de a kardot Perpétua szándékosan irányította a nyaka felé, tehát félelem nélkül, önszántából ment a halálba.²³⁰

²²⁰DANIEL J. HARRINGTON, S.J.MARY ANN GETTY, R.S.M.: *A Korintusiakhoz írt első és második levél*, elérhető: <http://mek.oszk.hu/00100/00188/html/7korint.htm#B.%20K%C3%BCzdelem%20pog%C3%A1ny> (2018.03.05)

²²¹KOSCHESKI, JONATHAN: The Earliest Christian War: Second- and Third-Century Martyrdom and the Creation of Cosmic Warriors, in *The Journal of Religious Ethics*, 2011/1. szám, p. 109., elérhető: https://www.jstor.org/stable/23020126?seq=1#metadata_info_tab_contents (2018.04.01)

²²²FODOR GYÖRGY: Az üldözők, az üldözöttek és a hatalom. Ezerhétszáz esztendeje, 303-ban tört ki a nagy keresztényüldözés, in *Keresztény Szó*, 2003./1. szám, elérhető: <http://epa.oszk.hu/00900/00939/00048/text.htm#03> (2018.04.01.)

²²³BIHARI DÁNIEL: *E jelben győzni fogsz – így diadalmaskodott a kereszt*, elérhető: <https://24.hu/tudomany/2015/10/28/e-jelben-gyozni-fogsz-igy-diadalmaskodott-a-kereszt> (2018.10.05)

²²⁴KOSCHESKI: *i. m.* pp. 109-110.

²²⁵Uo. p. 105.

²²⁶Uo. p. 114.

²²⁷Uo. p. 116.

²²⁸THOMPSON: *i. m.* pp. 41-42.

²²⁹KELLEY, NICOLE: Philosophy as Training for Death: Reading the Ancient Christian Martyr Acts as Spiritual Exercises, in *Church History*, 2006/4. szám, p. 732., elérhető: https://www.jstor.org/stable/27644869?seq=1#metadata_info_tab_contents (2018.04.26).

²³⁰LEFKOWITZ, MARY L.: The Motivations for St. Perpetua's Martyrdom, in *Journal of the American Academy of Religion*, 1976/3. szám, p. 417., elérhető: <http://www.jstor.org/stable/1462814> (2018. 02. 23).

A keresztényeket a rómaiak ateistának tekintették, mert nem a római isteneknek áldoztak. 112-ben Traianus egy rescriptumában szabályozta a keresztények büntetőeljárást: akik megtagadták keresztény vallásukat és a római isteneknek áldoztak, azoknak ejtették a vádat. Ennek ellenére sok keresztény így is hű maradt hitéhez, csak azt tartották szem előtt, hogy a jutalmuk a mennyországba való bejutás lesz.²³¹ Ilyen mártír volt többek között Polikárp is, aki megvallotta a nép előtt az arénában keresztény hitét, így őt is kivégezték.²³² Mikor már egyre több áldozatot követelt a keresztényüldözés, a római népet megérintette a mártírok elszántsága, szilárd kitartása hitük mellett, és hogy milyen örömmel mennek a halálba. Ahogy egyre több keresztényt öltek meg, kezdték belátni igazukat, ártatlanságukat a rómaiak, és egyre többen áttértek közülük a keresztény vallásra. Tehát a mártírok hozzájárultak a kereszténység egyre nagyobb terjedéséhez.²³³

3.4. A keresztényüldözések

A legnagyobb keresztényüldözések Nero, Decius, és Diocletianus nevéhez fűződnek, „fellépésükhöz pedig kiváló ürügyet szolgáltatott, hogy a zárt közösségekben élő keresztényeket polgártársaik előszeretettel tették meg bűnbaknak a rossz termés, a természeti csapások, vagy a balszerencsés háborúk miatt”.²³⁴

Nero cirkusza a mai Szent Péter Bazilika helyén állt, ahol Juvenalia és Neronia néven rendezett ünnepeket, versenyeket a népnek, de gladiátorharcok nem voltak. A nép úgy vélte, Nero nem szereti a vér látványát. Érdekesség, hogy Nero maga is fellépett ezeken a látványosságokon kocsihajtóként és énekesként is.²³⁵ Amikor Kr.u. 64-ben pusztító tűzvész ütött ki Rómában - melyet egyesek szerint maga Nero okozott - a császár a keresztényeket tette meg bűnbaknak. Ez adott ürügyet neki a keresztényüldözés megkezdéséhez. Tacitus így ír erről: „Elfogták tehát először azokat, akik hitüket nyilvánosan megvallották (...), és rájuk bizonyították - nem ugyan a gyújtogatás bűnét, hanem az emberi nem elleni gyűlöletet. Halálukat pedig nevetségessé tették, mivel vadállatok bőrével borítottan, kutyáktól szétszaggatva pusztultak el, vagy keresztekre szögezve, vagy lángok martalékaul vetve. (...) Erre a látványosságra Nero felajánlotta saját kertjét(...) nem az állam hasznára, hanem egyetlen ember könyörtelenségének kielégítésére végezték ki őket.”²³⁶

Diocletianus Kr.u. 303-ban hirdetett keresztényüldözést, amikor négy ediktumot (rendeletet) adott ki a kereszténység ellen. A 4. rendelet célja a keresztény hit megtagadásának és az államvallás követésének fokozatos kikényszerítése volt. Az első ediktum kimondta a keresztény papoknak, püspököknek, hogy a szent könyveket és bizonyos kegytárgyakat szolgáltatassák ki, különben letartóztatással és a templom felgyújtásával kellett számolniuk. „Második szakasza előírta a püspökök, presbiterek (áldozópapok), lektorok letartóztatását és bebörtönzését - tehát mindazoknak a fogságba vetését, akiknek vezető szerepe volt a keresztény közösségben. Miután megtámadta az egyház vagyonát, az állam elhatározta, hogy megszünteti annak hierarchikus szerkezetét is.” Ezután következett a letartóztatott egyházfők kényszerítése, hogy nyilvánosság előtt áldozzanak a római isteneknek, így a keresztény nép követi majd őket. Végül az üldözés negyedik fázisában bárkit, akit kereszténynek minősítettek, letartóztattak és arra kényszerítettek, hogy áldozatot mutasson be a római isteneknek.²³⁷ Diocletianus a római vallás elkötelezett híve volt. A kereszténység elleni intézkedéssorozatának két kiváltó oka lehetett:

1. A keresztények részvételét a hadseregben nagyon ártalmasnak gondolta, mivel a keresztények istene meghíúsította a jósjelek kérését, és hatástalanná tette az áldozatokat.
2. Diocletianus veje, Galerius maga idézett elő tűzvészt a nicomediai császári palotában, és a keresztényeket tette meg bűnbakká, mert annyira utálta őket.

Érdekesség, hogy a birodalom keleti felén maga Galerius vetett véget 311-es türelmi rendeletében az üldözésnek.²³⁸

²³¹ THOMPSON: *i. m.* p. 35.

²³² Uo. pp. 34-35.

²³³ KOSCHESKI: *i. m.* p. 120.

²³⁴ TARJÁN M. TAMÁS: 313. február 3., *A milánói ediktum kiadása*, elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/313_februar_3_a_milanoi_ediktum_kiadasa/ (2018.04.17)

²³⁵ KRAWCZUK, ALEKSANDER: *Római Császárok, A principátus és a válság kora (Kr.e. 44 – Kr.u.285)*, 2008, Lazi könyvkiadó, Szeged, pp. 77-78.

²³⁶ Uo. pp. 80-81.

²³⁷ FODOR: *i. m.*

²³⁸ HAVAS LÁSZLÓ, HEGYI W. GYÖRGY, SZABÓ EDIT: *Római történelem*, 2007, Osiris Kiadó, Bp., pp. 596-597.

Nagy Konstantin (Constantinus) volt az a császár, aki „felismerte, hogy a keresztények komoly politikai, gazdasági és szellemi befolyással rendelkeznek, amit később a maga javára, majd a Római Birodalom megszilárdítására használt fel.” A császár történetírója szerint egyik csatája előtt „különös jelenést látott a napkorong körül: megjelent egy kereszt, a keresztény isten szimbóluma, és egy mondat: »In hoc signo vinces«, azaz »E jelben győzni fogsz.« (...) Erre Konstantin megtért, és a másnapi csatában katonái már keresztet viseltek pajzsukon. (...) Konstantin fényes győzelmet aratott, a keresztény vallás pedig az uralkodó hathatós segítségével elindult diadalútján.”²³⁹ „313. február 3-án adta ki I. Constantinus (ur. 306-337) és Licinius császár (ur. 308-324) a milánói ediktumot, mely a szabad vallásgyakorlás biztosítása mellett arról is rendelkezett, hogy a hitük miatt rabságban tartott keresztényeket engedjék szabadon, elkobzott személyes és közösségi tulajdonukat pedig szolgáltatásuk nekik vissza. Az ediktum fordulópontot jelentett a Római Birodalom történetében, ezután ugyanis a császári hatalom felhagyott a keresztény vallás üldözésével, és egyre nagyobb mértékben támaszkodott annak stabilizáló erejére.”²⁴⁰ A későbbiekben mindegyik római uralkodó a keresztény vallás valamely formáját követte, ezalól csak a pogány Julianus (361-363) volt kivétel.²⁴¹ A megtört keresztény vallást végül Theodosius császár (379-395) államvallássá tette.²⁴²

3.5. A kereszténység győzelme a gladiátorjátékok felett

A gladiátorjátékok megszűnését több különböző tényező okozta, ezek földrajzilag is eltértek egymástól. A birodalom keleti felén a gladiátorjátékok visszaszorulásának fő oka a kereszténység előretörése volt, ugyanis ott volt nagyobb hatása a kereszténység terjedésének. A népen belül egyre többen áttértek a keresztény vallásra, így nem tartottak már igényt többé erre a szórakozási módra. Ezzel szemben a birodalom nyugati felén a játékok hanyatlását főként a barbár támadások okozták. Az ezek elleni védelemre keltek az anyagi források, a védelem nagyon költséges volt, ezért a gladiátorjátékokat már nem tudták finanszírozni.²⁴³

4. ZÁRÓ GONDOLATOK

Cikkünk zárásául szeretnénk kiemelni azt a két dolgot, ami számunkra a legérdekesebb volt a témával kapcsolatban. Először is érdekesnek találtuk, hogy egy egyszerű temetési szertartásból milyen nagyszabású állami rendezvény alakult ki az idők során. Az eleinte még magánszemélyek által rendezett gladiátorviadalmak fokozatosan császári monopóliummá váltak, így a rendezés nem növelhette senki más népszerűségét, csakis a császáré. Másodsorban pedig meglepően tapasztaltuk, hogy egy vallás milyen mértékben befolyásolhat egy olyan hatalmas, szilárd birodalmat, mint a Római Birodalom. A kereszténység felülkerekedett a mindenhatónak tartott császárok hatalmán is, és megváltoztatta gondolkodásunkat a nép által annyira kedvelt szórakozási módról, a gladiátorviadalmokról. Persze a kereszténységnek is nagy áldozatokkal járt ez a „győzelem” hiszen rengeteg mártír vére folyt, amire sikerült elterjednie a vallásnak birodalomszerte, és végleg beszüntetnie ezt a fajta látványosságot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BARTON, CARLIN A.: The Scandal of the Arena, in *Representations*, 1989/27. szám, pp. 1-36., elérhető: <http://www.jstor.org/stable/2928482> (2018.02.23.).
- [2.] BIHARI DÁNIEL: *E jelben győzni fogsz – így diadalmaskodott a kereszt*, elérhető: <https://24.hu/tudomany/2015/10/28/e-jelben-gyozni-fogsz-igy-diadalmaskodott-a-kereszt> (2018.10.05)
- [3.] CARTER, MICHAEL: Gladiatorial Ranking and the "SC de Pretiis Gladiatorum Minuendis" (CIL II 6278 = ILS 5163), in *Phoenix*, 2003/1/2. szám, pp. 83-114., elérhető: <http://www.jstor.org/stable/3648490> (2018.02.23.).
- [4.] Codex Theodosianus 9.40.8., elérhető: <http://ancientrome.ru/ius/library/codex/theod/liber09.htm> (2018.10.18.)

²³⁹ BIHARI: *i.m.*

²⁴⁰ TARJÁN: *i.m.*

²⁴¹ SÓLYOM MÁRK: *Későókori Augustus-portrék*, elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/kesookori_augustus_portrek/ (2018.10.06.)

²⁴² MEIJER: *i.m.* p. 140.

²⁴³ Uo. p. 138.

- [5.] CONCANNON, CAVAN W.: "Not for an Olive Wreath, but Our Lives": Gladiators, Athletes, and Early Christian Bodies, in *Journal of Biblical Literature*, 2014/1. szám, pp. 193-214., elérhető: <https://www.jstor.org/stable/10.15699/jbibllite.133.1.193> (2018.03.02.).
- [6.] DANIEL J. HARRINGTON, S.J.MARY ANN GETTY, R.S.M.: *A Korintusiakhoz írt első és második levél*, elérhető: [http://mek.oszk.hu/00100/00188/html/7korint.htm#B.%20K%C3%BCzdelem%20pog%C3%A1ny\(2018.03.05\)](http://mek.oszk.hu/00100/00188/html/7korint.htm#B.%20K%C3%BCzdelem%20pog%C3%A1ny(2018.03.05))
- [7.] ELLIOTT, SUSAN M. (ELLI): Gladiators and Martyrs. Icons in the Arena, in *Forum* 2017/6,1. szám, pp. 29-59., elérhető: <https://www.westarinstitute.org/resources/the-fourth-r/gladiators-martyrs/> (2018.07.23.),
- [8.] FODOR GYÖRGY: Az üldözők, az üldözöttek és a hatalom. Ezerhétszáz esztendeje, 303-ban tört ki a nagy keresztényüldözés, in *Keresztény Szó*, 2003./1. szám, elérhető: <http://epa.oszk.hu/00900/00939/00048/text.htm#03> (2018.04.01.)
- [9.] FÖLDI ANDRÁS, HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 1996, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [10.] GEDEON MAGDOLNA: *A cirkuszi játékok jogi szabályozása az antik Rómában* [PhD értekezés], 2002., Miskolci Egyetem, Miskolc, elérhető: http://phd.lib.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5659_section_875.pdf (2018.03.16.)
- [11.] HAVAS LÁSZLÓ, HEGYI W. GYÖRGY, SZABÓ EDIT: *Római történelem*, 2007, Osiris Kiadó, Bp., pp. 596-597
- [12.] JUNKELMANN, MARCUS: Gladiátorok. *Az arénák harcosai*, 2006, Tessloff és Babilon Kiadó, Budapest
- [13.] KELLEY, NICOLE: Philosophy as Training for Death: Reading the Ancient Christian Martyr Acts as Spiritual Exercises, in *Church History*, 2006/4. szám, pp. 723-747., elérhető: https://www.jstor.org/stable/27644869?seq=1#metadata_info_tab_contents (2018.04.26)
- [14.] KOSCHESKI, JONATHAN: The Earliest Christian War: Second- and Third-Century Martyrdom and the Creation of Cosmic Warriors, in *The Journal of Religious Ethics*, 2011/1. szám, pp. 100-124., elérhető: https://www.jstor.org/stable/23020126?seq=1#metadata_info_tab_contents (2018.04.01)
- [15.] KRAWCZUK, ALEKSANDER: *Római Császárok, A principátus és a válság kora (Kr.e. 44 – Kr.u.285)*, 2008, Lazi könyvkiadó, Szeged
- [16.] LEFKOWITZ, MARY L.: The Motivations for St. Perpetua's Martyrdom, in *Journal of the American Academy of Religion*, 1976/3. szám, pp. 417-421., elérhető: <http://www.jstor.org/stable/1462814> (2018.02.23)
- [17.] MEIJER, FIK: *Gladiátorok*, 2009., Gondolat Kiadó, Budapest
- [18.] POWER, VICTOR: Father of Clerical Animosity toward the Theatre, in *Educational Theatre Journal*, 1971/1. szám, pp. 35-50., elérhető: https://www.jstor.org/stable/3205442?seq=1#metadata_info_tab_contents (2018.03.02)
- [19.] POYNTON, J. B.: The Public Games of the Romans, in *Greece & Rome* 1938/20. szám, pp. 76-85., <https://www.jstor.org/stable/641659>
- [20.] SÓLYOM MÁRK: *Későókori Augustus-portrék*, elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/kesookori_augustus_portrek/ (2018.10.06.)
- [21.] TARJÁN M. TAMÁS: 313. február 3., *A milánói ediktum kiadása*, elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/313_februar_3_a_milanoi_ediktum_kiadasa/ (2018.04.17)
- [22.] TERTULLIANUS: *A látványosságokról*, elérhető: http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mediatar/antik_es_reneszansz_esztekatoronet/tertullianus_a_latvanyossagokrol.html (2018.03.30.)
- [23.] THOMPSON, LEONARD L.: The Martyrdom of Polycarp: Death in the Roman Games, in *The Journal of Religion*, 2002/1. szám, pp. 27-52., elérhető: <http://www.jstor.org/stable/1205882> (2018.02.23.)

SZERZŐINKHEZ (A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI)

1. A *Diskurzus* című tudományos folyóirat magyar nyelven beküldött tanulmányokat fogad el.
2. A kézirat terjedelme nem haladhatja meg az 50.000 karaktert. Kérjük szerzőinket a terjedelmi korlát szigorú betartására.
3. A szöveget elektronikus formátumban kérjük leadni (az MS Word bármelyik változatában elmentve) a keseru.barna@sze.hu email címre.
4. A tanulmányok tartalmazzák a szerző nevét és a mű címét, rövid (6-8 soros) magyar nyelvű összefoglalóját és kulcsszavait. A név balra zárva, félkövéren, 11pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve szerepeljen. Alatta a cím, szintén balra zárva, félkövéren, 14pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve. Alatta a magyar nyelvű összefoglaló és a kulcsszavak dőlten, 11pt betűmérettel szedve szerepeljenek.
5. A következő formai kritériumokat kérjük betartani: A/4-es lapméret, 11pt betűméret, szimpla sorköz, 2 cm oldalsó és alsómargók, 2,5 cm felsőmargó, első sor behúzása 1 cm. A fejezetek és alfejezetek legelső bekezdései, illetve a pontokba szedett felsorolások utáni első bekezdések esetén azonban nem kell az első sort behúzni.
6. Az első szintű fejezet címek arab számmal sorszámozva, sorkizártan, félkövéren, 11pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve szerepelnek. Előtte 18pt, utána 12pt térköz áll. A másodszintű alfejezetek címei sorkizártan, félkövéren, 11pt betűmérettel szedve szerepelnek, kéttagú arab számmal sorszámozva. Előtte 12pt térköz áll. Három vagy annál több szintű fejezeti rendszer csak kivételes esetben fogadható el.
7. A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható, ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagy betű csak kivételes esetben fogadható el.
8. A közvetlen hivatkozásokat lábjegyzetekben, az oldal alján kérjük feltüntetni. A lábjegyzetben és az irodalomjegyzékben szereplő hivatkozások rendje a következő: SZERZŐ: *Cím*, évszám, kiadó, kiadás helye, oldalszám. Kérjük, hogy mindenhol vesszőt (és nem pontot) alkalmazzanak a bibliográfiai adatok között. Első alkalommal a szerző nevét kiskapitálissal, teljes egészében ki kell írni, külföldiek esetében a vezetéknev kerül előre, majd vesszővel elválasztva a keresztnév. Ha háromnál több szerző van, csak a szerkesztőt kell megjelölni a (szerk.) jelzéssel. Példa: SZLADITS KÁROLY: ..., ZAKKARIA, FAREED: ..., MEZEY BARNA (szerk.): A mű címét és alcímét dőlt betűtípussal jelöljék. Ha van alcím, akkor azt a rendes címtől ponttal szükséges elválasztani, egyébként csak a bibliográfiai hivatkozás legvégén van pont. Amennyiben folyóiratból, gyűjteményes kötetből származik a forrás, úgy a mű címe után vessző következik, majd az „in” szócska (ami kisbetűvel, kettőspont nélkül szerepel) és a folyóirat vagy gyűjteményes kötet adatai. Utóbbinak rendszerint van szerkesztője, így azt is fel kell tüntetni. Folyóirat esetén a számot az alábbi formában szíveskedjenek megjelölni: évszám/sorszám. „szám”, pl. ..., in *Magyar Jog*, 2006/7. szám, 34. Ezekben az esetekben nem a közvetlen forrás, hanem a folyóirat vagy gyűjteményes mű címe szerepel dőlt betűvel. Az oldalszámra utaló „o” vagy „p” jelzés használata nem szükséges. Internetes forrás esetén a letöltés helyét és idejét fel kell tüntetni. Példák:

¹ CSÉCSY GYÖRGY: *Védjegyjog és piacgazdaság*, 2001, Novotni kiadó, Miskolc, 36.

² BÍRÓ GYÖRGY: Átruházó szerződések, in *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/2. szám, 14–30.

³ EÖRSI GYULA: A tulajdonátszállás kérdéseiről, in SÁRKÖZY TAMÁS – VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*, 2002, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 277–420.

⁴ MENYHÁRD ATTILA: A tulajdonjog tárgyai, előadás a *Symposium Iubilaei Facultatis Iaurinensis* című konferencián, 2010. szeptember 21., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kar.

⁵ CSIKY PÉTER: A TRIPS egyezmény szerepe a nemzetközi iparjogvédelmi rendszerben, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1998/3. szám, elérhető: <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/199806/csiki.html> (2010.03.14.)

Egy mű ismételt hivatkozása esetén a SZERZŐ VEZETÉKNEVE valamint az „i. m.” megjelölés és az oldalszám szerepel. Ha ugyanannak a szerzőnek több műve is szerepel a hivatkozások között, a szerző vezetékneve után zárójelben az érintett mű évszámát is fel kell tüntetni. Egymást követő

lábjegyzetekben, ugyanarra a műre történő hivatkozás esetén pedig az „Uo.” és oldalszám jelölést kérjük alkalmazni.

⁶EÖRSI: *i. m.* 298.

⁷Uo. 332.

A fentiekben nem részletezett esetekre GYURGYÁK JÁNOS: *Szerzők és szerkesztők kézikönyve*, 2005, Osiris, Budapest, című mű az irányadó.

Felhívjuk szerzőink figyelmét, hogy a hivatkozási rendszer nagyfokú be nem tartása, következtelensége illetve plágiumgyanú estén a tanulmány elutasításra kerül!

9. Egy szó szerint átvett gondolatot kötelező idézőjelbe rakni, és lábjegyzetben a forrást megjelölni. Az idézet ne legyen dőlt betűs. Több szintű idézés esetén a következő forma alkalmazandó: „...»...’...’...«...”
10. A mű végén irodalomjegyzék szerepel, a szerzők vezetéknéve szerinti ábécé sorrendben, [1.] [2.] formátumú számozással. Formailag és tartalmilag is a lábjegyzetnél írottak az irányadóak azzal, hogy itt a folyóiratban vagy gyűjteményes műben szereplő cikkek esetén legutolsó bibliográfiai adatként a kezdő és záró oldalszámokat is fel kell tüntetni.
11. Az irodalomjegyzékben csak olyan tételek szerepelhetnek, amelyek lábjegyzetben is hivatkozásra kerültek. A megfelelő irodalomjegyzék hiánya a tanulmány elutasítását vonja maga után!
12. A (fekete-fehér) táblázatokat és ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket a lábjegyzetknél írottak szerint feltüntetve, a szövegbe építve kell megjeleníteni.
13. A szerkesztőbizottsághoz beérkezett - formailag megfelelő - tanulmányokat az állandó és eseti tagokból álló lektori bizottságnak küldjük ki jóváhagyásra. A közlés feltétele a lektor támogató véleménye, illetve a javítandónak értékelt pontok átdolgozása.
14. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

Köszönjük, hogy megfelelően elkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat.

A főszerkesztő

